

## Nr 4

*Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om kommunal beredskap m. m.; given Stockholms slott den 19 december 1963.*

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed

*dels* föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om kommunal beredskap,

*dels*, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

1. lag om skyldighet att upplåta inkvarteringsbostad i krig m. m. och
2. lag om ändring i civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74).

GUSTAF ADOLF

*Rune B. Johansson*

---

### Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en reglering i en *lag om kommunal beredskap* av de uppgifter inom totalförsvaret, som skall fullgöras av kommunerna och som icke är specialreglerade i särskild lagstiftning. Uppgifterna hänför sig främst till sådana verksamhetsområden, vilka vid avgränsningen åren 1959 och 1960 av civilförsvarets uppgifter överfördes från detta till de ordinarie samhällsorganen. Omhändertagande i olika hänseenden av utrymd eller krigsdrabbad befolkning efter det inkvarteringen genomförts av civilförsvaret regleras härvid som en kommunal beredskapsuppgift. Tidpunkten för ansvarsövergången från civilförsvaret till inkvarteringskommunen bestämmes närmare. Såsom en kommunal uppgift upptages att registrera befolkning, som tvingats lämna sin bostad.

Vidare föreslås skyldighet för kommun att lämna annan kommun bistånd under civilförsvarsberedskap, dels i form av förberett bistånd av utrymningskommun åt inkvarteringskommun, dels såsom improviserat bistånd mellan närbelägna kommuner i situationer med akuta svårigheter.

Skyldighet föreslås åvila kommunerna att redan i fredstid planlägga och på annat sätt förbereda verksamheten i krig eller vid krigsfara, bl. a. att förbereda reparation av kommunaltekniska anläggningar efter krigsskador. Planläggningsskyldigheten skall gälla generellt och för alla kommunala verksamhetsområden av betydelse för totalförsvaret. Efter länsstyrelsens förordnande skall planerna redovisas.

Särskilda regler föreslås för den kommunala organisationen i krig eller vid krigsfara, vilka ger kommunstyrelsen möjligheter att omfördela kommunens personella och materiella resurser och att ge direktiv för inriktningen av fackorganens verksamhet.

I fråga om kostnaderna föreslås att kommun skall vara berättigad till statsbidrag med minst två tredjedelar av kostnaden för särskild anordning, som kommunen efter länsstyrelsens beslut ålagts vidtaga för att bl. a. trygga de inkvarterades vattenförsörjning. Statsbidrag med skäligt belopp föreslås vidare skola utgå för planläggningskostnaderna, om planerna godkänts av länsstyrelsen och kostnaderna är att anse som betungande. Kostnader i verkställighetsskedet för omhändertagande av inkvarterad befolkning liksom kostnader för lämnat bistånd åt annan kommun föreslås skola helt ersättas av staten.

I en lag om skyldighet att upplåta inkvarteringsbostad i krig m. m. föreslås regler, som tryggar de inkvarterades innehav av anvisad bostad. Upplåtelseskyldigheten anknytes till civilförsvarets anvisning men kan också aktualiseras genom anvisning av kommunalt organ.

I lagen föreslås vidare en reglering av inkvarteringsvärdens rätt till ersättning av den inkvarterade ävensom en ordning för bestämmandet av ersättningens storlek, när parterna ej kunnat enas. Den föreslagna ordningen anknyter till förfarandet vid utövning av civilförsvarets förfoganderätt. Skada som uppstått till följd av inkvarteringen föreslås skola ersättas av statsmedel.

Slutligen föreslås vissa begränsade *följdändringar i civilförsvarlagen*.

Den nya lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 juli 1964.

---

**Förslag**  
**till**  
**L a g**  
**om kommunal beredskap**

Häri genom förordnas som följer.

*Vissa kommunala uppgifter under civilförsvarsberedskap*

1 §.

Kommun är under civilförsvarsberedskap skyldig att i de hänseenden, i vilka kommunen är verksam för kommunens egna medlemmar eller dem som eljest äro bosatta i kommunen, utöva verksamhet jämväl till förmån för sådan befolkning från annan kommun, som till följd av krigsskada, utrymning eller andra med krig eller krigsfara sammanhängande utomordentliga förhållanden tagit uppehåll inom kommunen. Härvid skola dock gälla de begränsningar, som följa av att vistelsen i kommunen icke är avsedd att fortgå, när de utomordentliga förhållandena upphört, eller av föreskrifter, vilka meddelats i eller med stöd av lag eller författning, avsedd att tillämpas under nämnda förhållanden.

2 §.

Det åligger kommun under civilförsvarsberedskap att bistå den som till följd av krigsskada eller utrymning eller andra med krig eller krigsfara sammanhängande utomordentliga förhållanden blivit i behov av särskilt bistånd, i den mån hans behov icke skola tillgodoses genom civilförsvarets försorg eller enligt särskild lag eller författning genom annan än kommunen. Vid kommuns biståndsverksamhet skall särskilt tillses att behoven av bostad och uppehälle bliva tillgodosedda samt att vård eller tillsyn beredes den, som är i behov därav.

Skyldighet som i första stycket sägs åvilar den kommun, i vilken den hjälpbehövande uppehåller sig annat än tillfälligt.

3 §.

Såvitt gäller den som till följd av krigsskada eller utrymning lämnat sin bostad inträder den i 2 § stadgade skyldigheten för kommun, då den hjälpbehövande efter anvisning av civilförsvaret eller på annat sätt blivit in-

kvarterad inom kommunen. Har inkvartering skett i förläggning, som civilförsvaret upprättat för vårdbehövande, skall dock, i den mån förläggningen ej utgör specialinternat som kvarstår under särskild huvudman, ansvaret för driften övergå till kommunen först en vecka efter det civilförsvarsmyndighet anmält till kommunen att förläggningen tagits i bruk. På framställning av kommunen äger länsstyrelsen, om särskilda skäl föreligga därtill, förordna att kommunens övertagande av ansvaret för förläggningen skall anstå under ytterligare högst en vecka.

#### 4 §.

Enligt föreskrifter, som Konungen meddelar, är kommun under civilförvarsberedskap skyldig att registrera befolkning, som till följd av krigsskada eller utrymning eller andra med krig eller krigsfara sammanhängande utomordentliga förhållanden lämnat sin bostad och uppehåller sig i kommunen annat än tillfälligt.

#### 5 §.

Kommun, varifrån utrymning sker, är under civilförvarsberedskap skyldig att, i den mån förhållandena medgiva det, lämna bistånd åt kommun, där befolkning från utrymningskommunen inkvarteras i större omfattning. Biståndet skall särskilt avse tillhandahållande av personal och utrustning för verksamheten för de inkvarterade. Enas ej kommunerna om biståndet, äger länsstyrelsen i det län, där utrymningskommunen är belägen, förordna därom.

Blir till följd av krigsskada, inkvartering av utrymmande eller andra med krig eller krigsfara sammanhängande utomordentliga förhållanden för totalförsvaret viktig kommunal verksamhet i viss kommun så betungande, att bistånd i verksamheten oundgängligen erfordras, är under civilförvarsberedskap annan kommun skyldig att efter särskilt förordnande därom tillfälligt lämna sådant bistånd. Om dylikt bistånd förordnar länsstyrelsen i det län, där den biståndslämnande kommunen är belägen.

### *Planläggning och andra förberedelser*

#### 6 §.

Det åligger kommun att redan i fredstid vidtaga de förberedelser, som erfordras för att kommunen skall kunna såväl fullgöra sina uppgifter enligt 1, 2 och 4 §§ samt 5 § första stycket denna lag som upprätthålla eller utöva annan för totalförsvaret viktig verksamhet, vilken åligger kommunen enligt särskild lag eller författning.

Kommun, som ombesörjer distribution av gas, värme, vatten eller elektricitet eller ombesörjer renhållning eller ansvarar för samfärdsleder, kommunikationer eller avlopp eller som utövar annan därmed jämförlig verksamhet, skall även vidtaga förberedelser för att verksamheten i erforderlig omfattning skall kunna återupptagas efter krigsskador.

Efter länsstyrelsens förordnande är kommun skyldig att vidtaga med hänsyn till planlagd inkvartering i kommunen erforderliga särskilda anordningar eller förberedelser för vattenförsörjningen och den allmänna hälsovården.

Förberedelserna skola anpassas efter de förhållanden, som kunna förutses komma att råda i kommunen, allteftersom civilförsvarets planer för utrymning och inkvartering verkställas. Såvitt avser förberedelser enligt andra stycket skola förberedelserna ske under beaktande jämväl av den risk för krigsskador, för vilken verksamheten kan antagas vara utsatt.

#### 7 §.

Finner länsstyrelsen det erforderligt med hänsyn till beredskapsuppgifternas omfattning eller betydelse i viss kommun, att dennas förberedelser redovisas i särskild plan, skall kommunen efter länsstyrelsens förordnande upprätta och antaga sådan plan samt underställa länsstyrelsen denna för godkännande.

Länstyrelsen äger förordna om revision av kommunala beredskapsplaner, då det påkallas av ändrade förhållanden.

### *Uppgifternas handhavande*

#### 8 §.

Uppgift som enligt denna lag ankommer på kommun under civilförsvarsberedskap skall, därest uppgiften motsvarar eller i huvudsak motsvarar fredstida kommunal uppgift, fullgöras av det kommunala organ, på vilket uppgiften ankommer i fredstid.

#### 9 §.

Uppgift som kommun skall fullgöra under civilförsvarsberedskap och som saknar motsvarighet i fredstid skall, i den mån föreskrifter för uppgiftens handhavande ej meddelats i särskild lag eller författning, handhas av en beredskapsnämnd.

Kommun äger tillsätta särskild beredskapsnämnd. Beredskapsnämnd må tillsättas redan i fredstid.

Där särskild beredskapsnämnd ej inrättas, skall kommunens styrelse vara beredskapsnämnd; kommun dock obetaget att uppdraga åt annat kommunalt organ att vara beredskapsnämnd.

## 10 §.

Ledamöter och suppleanter i särskild beredskapsnämnd väljas av kommunens fullmäktige till det antal fullmäktige bestämma. Antalet ledamöter må dock icke vara under fem. Valet skall vara proportionellt, därest det begäres av minst så många väljande, som motsvara det tal, vilket erhålles, om samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt stadgat. Sker ej val av suppleanter proportionellt, skall tillika bestämmas den ordning, i vilken suppleanterna skola inkallas till tjänstgöring.

I fråga om beredskapsnämnd i annan kommun än Stockholm skall därjämte vad i 32—42 §§ kommunallagen är stadgat rörande kommunens styrelse ävensom i 45 § andra och tredje styckena samma lag i fråga om där avsedd nämnd äga motsvarande tillämpning, dock att det ej är erforderligt att protokoll upptager annat än förteckning å närvarande ledamöter och beslutet i varje ärende.

Beträffande beredskapsnämnd i Stockholm skola, utöver vad i första stycket sägs, bestämmelserna i 51 § kommunallagen för Stockholm äga tillämpning, varjämte skall gälla vad stadsfullmäktige med iakttagande av stadgandena i sagda lag föreskriva. Protokoll behöver dock ej upptaga annat än förteckning å närvarande ledamöter och beslutet i varje ärende.

## 11 §.

Under civilförsvarsberedskap äger kommun övergå till krigsorganisation. Om beslut, varigenom kommun övergått till krigsorganisation eller återgått till fredstida organisation, skall länsstyrelsen ofördröjligen underrättas.

I kommuns krigsorganisation skola ingå kommunens styrelse och sådana förvaltande och verkställande kommunala organ i övrigt, vilka fullgöra med försvarsberedskapen sammanhängande uppgifter.

Då kommun övergått till krigsorganisation, ankommer ledningen av den kommunala beredskapsverksamheten på kommunens styrelse. Denna äger meddela kommunens nämnder och andra organ, dock ej fullmäktige, föreskrifter rörande verksamhetens inriktning och bedrivande samt fördela kommunens tillgångar i fråga om personal och utrustning mellan de i krigsorganisationen ingående organen alltefter uppkommande behov. Av styrelsen utsedd företrädare äger närvara vid och deltaga i överläggningarna inom kommunalt organ, som ingår i krigsorganisationen.

Om överflyttning av uppgifter, som tillkomma viss kommunalmyndighet, till annan sådan myndighet stadgas i lagen med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara m. m.

## 12 §.

Finner länsstyrelsen under civilförsvarsberedskap att kommun bör övergå till eller bibehålla krigsorganisation, äger länsstyrelsen förordna därom.

13 §.

Kommunens styrelse skall övervaka att erforderlig planläggning sker och övriga nödvändiga förberedelser vidtagas för den kommunala verksamheten i krig eller vid krigsfara. Det åligger styrelsen eller det kommunala organ, som kommunen bestämmer, att genom anvisningar till planläggande organ sörja för att erforderlig samordning kommer till stånd mellan de olika verksamhetsområdena.

14 §.

Inom varje län åligger det länsstyrelsen att följa tillämpningen av denna lag. Länsstyrelsen skall därvid tillse att såväl förberedelsearbetet som själva verksamheten bedrivs på ett ändamålsenligt sätt samt samordnas med annan beredskapsplanläggning och försvarsverksamhet.

Under civilförsvarsberedskap äger länsstyrelsen, om det anses oundgängligt för samordning av försvarsansträngningarna, meddela kommun föreskrift i avseende å verksamhetens bedrivande och inriktning.

*Kostnaderna för verksamheten m. m.*

15 §.

För kostnad som kommun fått vidkännas för åtgärd enligt 6 § tredje stycket äger kommunen erhålla statsbidrag med två tredjedelar eller den större del av kostnadens belopp som Konungen medgiver, allt i den mån kostnaden kan anses skälig.

Innan medel finnas tillgängliga för beräknat statsbidrag, må skyldighet för kommun att vidtaga åtgärd enligt 6 § tredje stycket ej göras gällande mot kommunen.

16 §.

Har kommun jämlikt 7 § upprättat särskild plan, som godkänts av länsstyrelsen, och äro planläggningskostnaderna att anse som betungande för kommunen, utgår ersättning av statsmedel med skäligt belopp.

17 §.

Vad i 42 § civilförsvarslagen är stadgat om ordningen för fastställande och utbetalning av statsbidrag för kommunala civilförsvarsåtgärder skall äga motsvarande tillämpning i fråga om ersättning enligt 15 och 16 §§ denna lag.

18 §.

För kostnader, som under civilförsvarsberedskap uppkomma för kommun till följd av verksamhet för inkvarterad befolkning från annan kom-

mun, ävensom för kostnader, som föranledas av påbjuden utrymning eller annan omflyttning av befolkningen inom den egna kommunen, skall ersättning utgå av statsmedel.

Kommun äger av länsstyrelsen utfå förskott å ersättning som avses i första stycket.

#### 19 §.

Kommun, som jämlikt 5 § andra stycket lämnat annan kommun bistånd, är berättigad till ersättning härför.

Ersättningen skall utgå av statsmedel och utgivas av den länsstyrelse som förordnat om biståndet.

### *Särskilda bestämmelser*

#### 20 §.

Underlåter kommun att fullgöra skyldighet, som åvilar kommunen enligt denna lag eller enligt föreskrift som meddelats med stöd av denna, äger länsstyrelsen, om rättelse ej vinnes på annat sätt, förelägga kommunen lämpligt vite eller ock i kommunens ställe vidtaga den åtgärd, som skyldigheten avser, samt i den mån kommunen icke är berättigad till ersättning av statsmedel för åtgärden uttaga kostnaden för denna av kommunen.

#### 21 §.

Talan mot länsstyrelsens beslut enligt denna lag föres genom besvär hos Konungen.

Under civilförsvarsberedskap äger myndighet, som meddelat beslut enligt denna lag, förordna att beslutet omedelbart skall lända till efterrättelse.

#### 22 §.

Konungen meddelar närmare bestämmelser för tillämpningen av denna lag.

---

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1964.

Inrättar kommun särskild beredskapsnämnd, skall val av ledamöter, som första gången förrättas, avse tiden intill utgången av året näst efter det, då allmänna val av kommunens fullmäktige äga rum första gången efter den tidpunkt från och med vilken ledamöterna blivit valda. Vad nu sagts skall ej äga tillämpning beträffande beredskapsnämnd i Stockholm.

**Förslag**

till

**Lag**

**om skyldighet att upplåta inkvarteringsbostad i krig m. m.**

Härigenom förordnas som följer.

**1 §.**

Kommer riket i krig, skola bestämmelserna i 2—9 §§ träda i tillämpning. Då kriget upphört, förordnar Konungen senast före avslutandet av den riksdagssession, som börjar näst efter krigets slut, att bestämmelserna icke vidare skola tillämpas; dock skall vad nu sagts ej gälla i den mån bestämmelserna alltjämt skola äga tillämpning på grund av förordnande enligt andra eller tredje stycket.

Vid krigsfara, vari riket befinner sig, äger Konungen förordna, att nämnda bestämmelser skola tillämpas. Sådant förordnande skall, vid äventyr att det eljest förfaller, inom en månad underställas riksdagen för dess prövning av frågan, huruvida förordnandet skall bestå. Blir förordnandet icke inom två månader från det underställningen skett gillat av riksdagen, är det förfallet. Upphör krigsfaran, upphäver Konungen meddelat förordnande inom en månad.

Hava under krig, vari riket befunnit sig, bostäder förstörts i större omfattning, äger Konungen med riksdagens samtycke förordna, att vad i 2—9 §§ stadgas skall under viss tid, högst ett år varje gång, äga tillämpning.

**2 §.**

Ägare eller innehavare av byggnad eller del därav är skyldig att för inkvartering upplåta bostad, som civilförsvarsmyndighet eller i lagen om kommunal beredskap omförmäld beredskapsnämnd anvisat för sådant ändamål. Anvisning av inkvarteringsbostad enligt denna lag må meddelas endast den som på grund av utrymning eller krigsskada eller annan krigshändelse icke äger eller icke kan återvända till sitt hem och må ej avse utrymme, som oundgängligen erfordras för inkvarteringsvärden och hans familj eller honom närstående.

Upplåtelse av inkvarteringsbostad medför även skyldighet för inkvarteringsvärden att tillåta den inkvarterade att nyttja sådan inkvarteringsvär-

dens utrustning, som är oundgängligen nödvändig för att den inkvarterades dagliga behov skola kunna tillgodoses.

Anvisning av inkvarteringsbostad må återkallas av civilförsvarsmyndighet eller beredskapsnämnden.

Konungen bestämmer vilka civilförsvarsmyndigheter som skola äga meddela och återkalla anvisning av inkvarteringsbostad.

### 3 §.

Vägrar ägare eller innehavare av byggnad eller del därav att upplåta inkvarteringsbostad enligt 2 § och kan inkvartering ej komma till stånd med tillämpning av civilförsvarets förfoganderätt, äger beredskapsnämnden förelägga ägaren eller innehavaren att upplåta inkvarteringsbostaden.

I föreläggandet må utsättas vite för underlåtenhet att ställa sig föreläggandet till efterrättelse.

Efterkommes icke föreläggandet inom tid, som föreskrivits däri, äger länsstyrelsen förordna om erforderlig handräckning.

### 4 §.

För upplåtelse av inkvarteringsbostad enligt denna lag är inkvarteringsvärden berättigad till skälig ersättning av den inkvarterade, i den mån ersättning ej utgår av statsmedel till följd av ianspråktagande med förfoganderätt.

Om inkvarteringsvärd och inkvarterad ej enas om annat, skall ersättningen beräknas efter de grunder, som fastställts vid civilförsvarets ianspråktagande av inkvarteringsbostaden med förfoganderätt. Har sådant ianspråktagande ej förekommit eller har inkvarteringsförhållandet väsentligt ändrats efter sådant ianspråktagande, skall, om parterna ej enas om ersättningen, denna bestämmas såsom om inkvarteringsbostaden nyttjades efter ianspråktagande med civilförsvarets förfoganderätt.

I fall som avses i andra stycket fastställs ersättningen, om den skall utgå efter taxa, av beredskapsnämnden och eljest av allmän lokal värderingsnämnd, som omförmäles i rekvisitionslagen.

### 5 §.

Inkvarteringsersättning skall erläggas i efterskott för månad.

Ätnjuter den inkvarterade krigshjälp eller annan social förmån, som utbetalas av inkvarteringskommunen, äger inkvarteringsvärden därav uppbära det belopp, som motsvarar ersättning, vilken jämlikt 4 § tillkommer honom.

### 6 §.

För skada, som uppkommit å upplåten bostad eller utrustning till följd av upplåtelsen, är den skadelidande, om skadan ej är att anse såsom ringa, berättigad till skälig ersättning av statsmedel.

Anspråk på ersättning prövas och ersättningen gäldas i den ordning som är föreskriven i fråga om ersättning för skada å egendom, vilken tagits i anspråk enligt rekvisitionslagen.

7 §.

Den som driver sjukhus, barnhem, ålderdomshem eller annan vårdanstalt inom område, som utrymts, är skyldig att utan ersättning tillhandahålla inkvarteringskommunen utrustning, som efter utrymningen icke erfordras för anstaltens verksamhet inom området, för förläggning, i vilken personer från anstalten inkvarterats.

8 §.

Vid tillämpningen av denna lag skall tillses att den, vars rätt beröres därav, icke lider större förfång än som föranledes av omständigheterna.

9 §.

Talan mot beslut av beredskapsnämnd om ersättning, som skall utgå efter taxa, föres genom besvär hos den allmänna lokala värderingsnämnden. Mot annat av kommun meddelat beslut enligt denna lag föres talan genom besvär hos länsstyrelsen; klagan må dock ej föras över anvisning av inkvarteringsbostad.

Talan mot beslut av allmän lokal värderingsnämnd föres hos riksvärderingsnämnden.

Över beslut, som meddelats av civilförsvarsmyndighet enligt denna lag, ävensom över länsstyrelsens eller riksvärderingsnämndens beslut må klagan ej föras.

Av beredskapsnämnd meddelat återkallelsebeslut enligt 2 § eller föreläggande, som meddelats med stöd av 3 §, skall, om så bestämts i beslutet eller föreläggandet, lända till efterrättelse utan hinder av anförda besvär.

10 §.

Konungen meddelar närmare bestämmelser för tillämpningen av denna lag.

---

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1964.

## Förslag

till

## Lag

## om ändring i civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74)

Härigenom förordnas att 36 §, 40 § 1 mom., 68 § och 73 § civilförsvarslagen den 22 april 1960 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

## 36 §.

Inom civilförsvarsområde — — — sammanhängande förhållanden.

*Då biståndsverksamhet som avses i första stycket övertages av inkvarteringskommunen, skall utrustning, som civilförsvaret anskaffat för verksamheten, i erforderlig omfattning ställas till kommunens förfogande.*

## 40 §.

1 mom. Det åligger kommun att

- |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                             |                                                                                                                                                                                                                |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>a) genom sina — — — — — och dylikt;</p> <p>b) i enlighet — — — — — i organisationsplanen;</p> <p>c) utföra källarmursgenombrott — — — enskilda skyddsrum;</p> <p>d) vårda och — — — omförmälda anordningarna;</p> <p>e) förvara och underhålla sådan för det allmänna civilförsvarets ordnings- och bevakningstjänst, brandtjänst samt tekniska tjänst anskaffad materiel, som icke utgör personlig utrustning för tjänstegrenarnas personal;</p> <p>f) tillhandahålla lämpliga — — — inom civilförsvaret;</p> <p>g) svara för — — — kommunal anställning;</p> <p>h) under civilförsvarsberedskap — — — egendom; samt</p> <p>i) å trafikled — — — under mörkläggnig.</p> | <p>e) förvara och underhålla sådan för det allmänna civilförsvarets ordnings- och bevakningstjänst samt brandtjänst anskaffad materiel, som icke utgör personlig utrustning för tjänstegrenarnas personal;</p> |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

## 68 §.

Civilförsvarschef och — — — hörande civilförsvarsområde.

*Ianspråktagande enligt första stycket av byggnad eller del därav för in-kvartering av vårdbehövande i sär-skild förläggning ävensom ianspråk-tagande av utrustning, som erfordras för sådan förläggning, må bestå intill två veckor från det att driften av för-läggningen upphört att vara en civil-försvarsuppgift.*

I den mån det prövas nödigt för fullgörande av kommuns skyldighe-ter enligt 40 § 1 mom. b) och c) att egendom tages i anspråk för kom-muns räkning, skall vad i *nästföre-gående stycke* sägs äga motsvarande tillämpning såvitt gäller egendom, som finnes inom kommunen. Vad så-lunda stadgats skall i fråga om utfö-rande av byggnadsanordning och källarmursgenombrott gälla jämväl under tid, då civilförsvarsberedskap icke råder; förfoganderätten må här-vid dock endast utövas av länsstyrel-sen.

I den mån det prövas nödigt för fullgörande av kommuns skyldighe-ter enligt 40 § 1 mom. b) och c) att egendom tages i anspråk för kom-muns räkning, skall vad i *första styc-ket* sägs äga motsvarande tillämp-ning såvitt gäller egendom, som fin-nes inom kommunen. Vad sålunda stadgats skall i fråga om utförande av byggnadsanordning och källar-mursgenombrott gälla jämväl under tid, då civilförsvarsberedskap icke råder; förfoganderätten må härvid dock endast utövas av länsstyrelsen.

## 73 §.

Har egendom — — — — — ej förutsetts.

Ersättning gäldas, om egendomen tagits i anspråk för kommuns räk-ning, av kommunen och eljest av sta-ten.

Ersättning gäldas, om egendomen tagits i anspråk för kommuns räk-ning, av kommunen och eljest av sta-ten. *Vid fortsatt ianspråktagande en-ligt 68 § andra stycket gäldas ersätt-ningen av staten.*

---

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1964.

*Utdrag av protokollet över inrikesärenden, hållet inför Hans Maj:t  
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 1 mars  
1963.*

**Närvarande:**

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM, HOLMQVIST, ASPLING.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för inrikesdepartementet, statsrådet Johansson, fråga om *lagstiftning angående kommunal beredskap m. m.* samt anför därvid följande.

## **1. Inledning**

Genom statsmakternas beslut år 1956 rörande civilförsvarets förebyggande verksamhet i fråga om skyddsrummsbyggande och utrymning fastslogs att spridning av befolkningen genom utrymning av tätorterna erbjuder de bästa möjligheterna att skydda befolkningen under krig, i vilket atomvapen kan komma till användning. Härmed inleddes ett nydaningsarbete inom civilförsvaret, som 1959 fullföljdes genom att en ny organisation för civilförsvaret bestämdes i enlighet med de principer som dragits upp i prop. 1959: 114. Påföljande år antogs en ny civilförsvarslag efter förslag i prop. 1960: 5.

I samband med att civilförsvarets nya organisation beslöts avgränsades civilförsvarets uppgifter i förhållande till andra samhällsorgans verksamhet. Den vägledande principen var härvid att civilförsvaret skulle inrikta sin verksamhet på förebyggande och skadeavhjälpande åtgärder, syftande till att skydda och rädda liv och egendom, medan däremot ansvaret för att samhällsverksamheten hölls i gång eller återupptogs efter krigsskador eller andra krigshändelser skulle åvila de ordinarie samhällsorganen. Denna princip ledde till att åtskilliga uppgifter, som dittills ansetts höra till civilförsvarets ansvarsområde, avskildes från detta och i stället kom att åvila bl. a. kommunerna. Det stod härvid klart att kommunerna skulle komma att belastas med uppgifter under beredskapstillstånd och i krig av en karaktär och omfattning, som icke beaktats vid den författningsmässiga regleringen av motsvarande eller närmast motsvarande kommunala verksamhet under normala förhållanden.

För bl. a. en närmare undersökning av vilka uppgifter som sålunda skulle komma att åvila kommunerna ävensom av behovet av särskild lagstiftning på området tillkallade jag den 12 mars 1959 med stöd av Kungl. Maj:ts be-  
myndigande den 23 januari samma år landshövdingen Thorwald Bergquist, ledamoten av riksdagens första kammare, direktören Carl Albert Anderson, numera ledamoten av andra kammaren, direktören C. W. Carlsson, ledamoten av första kammaren Nils-Eric Gustafsson, dåvarande ledamoten av första kammaren, kaptenen Axel Mannerskantz och ledamoten av andra kammaren Olof Wiklund såsom sakkunniga. De sakkunniga, vilkas arbete letts av Bergquist såsom ordförande, antog benämningen *kommunalrättskommittén*. Såsom experter i förevarande del av kommitténs arbete har preceptorn Fritz Kaijser, förste sekreteraren i Svenska stadsförbundet Rolf Romson och kanslirådet Ossian Larnstedt varit knutna till kommittén.

I ett i januari 1962 avlämnat enhälligt betänkande, till vilket kommitténs experter anslutit sig, »Kommunal beredskap» (SOU 1962: 7), har kommittén redovisat sina överväganden och förslag på förevarande område.

Till betänkandet har fogats av kommittén utarbetade förslag till lag om vissa kommunala beredskapsuppgifter och till lag om ändring i civilförsvarslagen. Lagförslagen torde få fogas till detta protokoll såsom *bilagor A och B*.

Över betänkandet har efter remiss yttranden avgivits av överbefälhavaren, socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, civilförsvarsstyrelsen, beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, statskontoret, statens jordbruksnämnd, överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap, lantmäteristyrelsen, vattenfallsstyrelsen, sjöfartsstyrelsen, medicinalstyrelsen, civilbefälhavarna i andra och fjärde civilområdena, föredraganden hos civilbefälhavaren i första civilområdet, överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser, 1960 års försvarsledningsutredning, svenska stadsförbundet, svenska landstingsförbundet, svenska landskommunernas förbund, svenska socialvårdsförbundet, landsorganisationen i Sverige, svenska arbetsgivareföreningen, svenska kommunal-tekniska föreningen, svenska hamnförbundet och distriktsingenjörers förening.

Sveriges civilförsvarsförbund och centralförbundet Folk och Försvar har beretts tillfälle yttra sig över betänkandet men icke inkommit med något yttrande.

Till överståthållarämbetets remissvar har fogats yttrande av Stockholms stad och till länsstyrelsernas remissvar yttranden av ett antal städer och landskommuner. Medicinalstyrelsens remissutlåtande har åtföljts av yttranden av länsläkarna i Södermanlands, Östergötland, Jämtlands, Västernorrlands och Norrbottens län, förste stadsläkaren i Malmö, statsepidemiologen och sjukvårdsberedskapsnämnden.

I förevarande ärende torde jämväl en den 30 december 1959 avlämnad *promemoria med förslag angående befolkningsregistrering under krigsför-*

*hållanden m. m.* böra beaktas. I promemorian, som upprättats av numera kammarrättsrådet Sten von Otter såsom särskilt tillkallad sakkunnig enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 27 juni 1957, föreslås nämligen skyldighet för kommun att upprätta befolkningsregister rörande bl. a. inkvarterade. Över promemorian har remissyttranden avgivits av fångvårdsstyrelsen, chefen för försvarsstaben, socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, generalpoststyrelsen, statistiska centralbyrån, skolöverstyrelsen, statens jordbruksnämnd, riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, beredskapsnämnden för psykologiskt försvar, medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd, överståthållarämbetet och samtliga länsstyrelser, statspolisintendenten, civilförsvarsstyrelsen, statens utlänningskommission, kommunalrättskommittén, svenska landskommunernas förbund, svenska stadsförbundet, föreningen Sveriges kronokamrerare, Sveriges häradsskrivarförening och överstyrelsen för Svenska röda korset.

Ytterligare bör i ärendet beaktas en av en kommitté, som tillsatts av civilförsvarsstyrelsen, under åren 1958—1962 företagen *utredning rörande vattenhygien i krig*, vilken styrelsen överlämnat till Kungl. Maj:t med skrivelse den 23 augusti 1962. Kommitténs uppgift har varit att undersöka vattenförsörjningens inverkan på inkvarteringsmöjligheterna och kommittén har anvisat vissa åtgärder för att i möjligaste mån söka säkerställa de vatten- och avloppshygieniska förhållandena för de inkvarterade. Vid överlämnandet av undersökningsmaterialet har civilförsvarsstyrelsen framhållit, att undersökningen påbörjats vid en tidpunkt, då ansvaret för de inkvarterades förhållanden i nämnda hänseenden ansågs åvila civilförsvaret, men att ansvaret härvidlag numera bör åvila inkvarteringskommunerna under tillsyn av annan central myndighet än civilförsvarsstyrelsen.

Civilförsvarsstyrelsens skrivelse, med vilken styrelsen överlämnar utredningen för den åtgärd, som Kungl. Maj:t kan finna påkallad, har icke remissbehandlats.

Jag anhåller nu att få till behandling upptaga kommitténs förslag och övriga berörda förslag i den mån de innefattar åtgärder av beredskapsnatur, som föreslås skola ankomma på kommunerna.

## 2. Översikt av nu rådande förhållanden

Civilförsvarets huvuduppgift — såsom den numera är formulerad i 1960 års civilförsvarslag — är att i de hänseenden Kungl. Maj:t bestämmer utöva sådan verksamhet för rikets försvar, som avser att skydda och rädda liv och egendom vid anfall mot riket och som icke åvilar krigsmakten. Denna beskrivning av uppgiften överensstämmer i sak med den som gällde enligt 1944 års civilförsvarslag men klargör uttryckligen civilförsvarets humanitära inriktning. I ingen av civilförsvarslagarna har utsagts när civil-

försvaret skall anses ha löst en skydds- eller räddningsuppgift. Frågan härom har besvarats olika alltefter de möjligheter som rymts inom den aktuella civilförsvarsorganisationen att fullfölja en skydds- eller räddningsuppgift. Sålunda har civilförsvaret ansetts och anses alltjämt ha skilt sig från en räddningsuppgift, när de vid ett anfall skadade tagits fram ur skadeområdet och överbringats till sjukhusvård, även om de även därefter skulle vara i behov av särskilt bistånd på grund av sina skador. Civilförsvarets uppgifter beträffande befolkning, som utrymmer hotade områden, har däremot tidigare icke ansetts avslutade i och med att befolkningen förts bort från det hotade området. Här har föreskriften i 36 § i den tidigare civilförsvarslagen om att åtgärder skall vidtagas för inkvartering och utspisning samt annat bistånd åt dem, som blivit i behov därav på grund av utrymning, ansetts grundlägga ett långtgående och i tiden utsträckt ansvar för civilförsvaret för utrymmande befolknings väl och ve. I den gällande civilförsvarslagen har stadgandet visserligen upptagits med oförändrad lydelse, men det står klart att det nu har en väsentligt mera begränsad innebörd. Vid fastställandet av den nya civilförsvarsorganisationen förklarades nämligen uttryckligen att civilförsvarets uppgifter i samband med utrymning inskränkte sig till den av civilförsvaret ledda utrymningsrörelsen och följaktligen skulle anses avslutade i och med att de utrymmande erhållit inkvartering i tryggare områden. Ansvaret för att de inkvarterades behov tillgodosågs skulle därefter åvila de ordinarie samhällsorgan, vilkas uppgifter var att bistå människor i nöd.

På motsvarande sätt har civilförsvarets ansvar för utbombade eller på grund av krigshändelser eljest hemlösa personer tidigare ansetts vara mycket vidsträckt men vid fastställandet av den nya organisationen begränsats till det omedelbara omhändertagandet av de hemlösa, såsom borttransport, anskaffning av inkvarteringsbostad och tillgodosende av de mest akuta behoven i övrigt.

Även civilförsvarets skadeavhjälpande uppgifter har tidigare ansetts innefatta ett långtgående ansvar för civilförsvaret. Sålunda har det ansetts ankomma på civilförsvaret att sätta skadade kommunikationsleder och samfärdsmedel samt lindrigt skadade byggnader i stånd och att reparera produktions- och distributionsanordningar för gas, vatten och elektricitet. Avgränsningen av civilförsvarets uppgifter på detta område har skett så, att reparationsuppgifter numera icke åvilar civilförsvaret annat än när sådana uppgifter ingår i räddningsarbetet.

Den begränsning av civilförsvarets ansvarsområde, som sålunda skett genom statsmakternas principbeslut vid fastställandet av den nya civilförsvarsorganisationen år 1959 och som på enskilda punkter närmare behandlats i förarbetena till den nu gällande civilförsvarslagen, har omedelbart överfört för vår försvarsberedskap och försvarsförmåga mycket betydelsefulla arbetsuppgifter på de ordinarie samhällsorganen, främst kommunerna.

På dessa vilar sålunda på det lokala planet ansvaret för att de inkvarterade i samma utsträckning som kommunens egna medlemmar får sina oundgängliga behov tillgodosedda i fråga om bostad, utrustning och andra förnödenheter, penningmedel, ransoneringskort m. m., att de beredes erforderlig vård eller tillsyn, att de hygieniska förhållandena blir efter omständigheterna tillfredsställande etc. Vidare har kommunernas ansvar såsom huvudmän för kommunalteknisk verksamhet utvidgats till att omfatta iståndsättning efter krigsskador i den mån röjning och reparation icke ingår i civilförsvarets räddningsverksamhet och skadeavhjälpande insatser. Som exempel på sådan iståndsättning, där ansvaret för inriktningen av den kommunala verksamheten tillfälligt åvilar civilförsvaret, må nämnas röjning och reparation av vägar, vilka måste göras framkomliga för civilförsvarets räddnings- och brandenheter, samt reparation av vattenledningar och andra anordningar för brandförsvarets vattenförsörjning.

Att de beredskaps- och försvarsuppgifter, som enligt det sagda avskilts från civilförsvarets ansvarsområde, numera skall åvila kommunerna har hittills icke erhållit något författningsmässigt uttryck. I den mån verksamheten har motsvarighet under normala förhållanden, finnes på skilda områden bestämmelser i lag eller annan författning, vilka ålägger kommunerna skyldighet att utöva viss verksamhet; som exempel må nämnas socialhjälpslagen och hälsovårdsstadgan. I en del fall regleras i författning verksamheten såsom sådan utan att det anges, huruvida verksamheten skall avse kommunens medlemmar, inom kommunen bosatta eller alla som vistas i kommunen, i andra fall anges uttryckligen den personkrets som den kommunala verksamheten skall avse. Emellertid torde vid författningarnas utformning endast sådan anknytning till kommunen, som är av fredsmässig karaktär, ha beaktats. På grund härav kan tveksamhet uppkomma, huruvida det skall anses åligga kommunen att utöva verksamheten i fråga även till förmån för befolkning, vilkens vistelse i kommunen beror helt av utrymningar eller krigshändelser eller således är betingad uteslutande av försvarsåtgärder. Sådan tveksamhet kan så mycket mera anses naturlig som försvaret i princip är en statlig uppgift.

Motsvarande osäkerhet kan i brist på författningsmässig reglering antagas föreligga i fråga om kommuns skyldighet att iståndsätta krigsskadade anordningar för kommunalteknisk verksamhet. Såvitt rör produktionsidan föreligger dock på detta område en viss reglering i lag. Med stöd av allmänna förfogandelagen kan nämligen produktionsålägganden meddelas även kommun, och den skyldighet som åvilar innehavare av industriell anläggning att på anfordran biträda vid planeringen på det ekonomiska försvarets område gäller också för kommunerna i den mån de innehar sådana anläggningar.

Innan civilförsvaret upprättades år 1944 låg ansvaret för omhändertagandet av inkvarterade enligt 1941 års utrymningslag på inkvarteringskom-

munerna, vilka var skyldiga att genom kommunal inkvarteringsnämnd fullgöra de arbetsuppgifter, som vid utrymning eller planläggning därför erfordrades för att ordna inkvartering, handha frågor om utrymningshjälp och i övrigt bistå utrymmande. Genom att utrymningslagen upphävdes vid den första civilförsvarslagens tillkomst föll denna kommunala organisation för bistånd åt utrymmande bort. För kommunala uppgifter på det kommunaltekniska området i krig har någon särskild organisation icke funnits.

De arbetsuppgifter, som nu kan förutses uppkomma i inkvarteringskommunerna efter verkställda utrymningar, vilka enligt upprättade planer kan komma att omfatta totalt ca 3,2 milj. människor, är uppenbarligen av en helt annan omfattning än de arbetsuppgifter, vilka skulle fullgöras av kommunerna under utrymningslagens giltighetstid. Likaså måste de problem, som uppkommer på det kommunaltekniska området vid krigsskador i ett nutida kärnvapenkrig, antagas bli av en väsentligt annan karaktär än de problem, som kommunerna skulle ha ställts inför under ett krig på den tid, då ansvaret för ifrågavarande verksamhet ännu icke överförts till civilförsvaret.

Kommunernas förmåga att lösa de arbetsuppgifter, som nu återgått till dem från civilförsvaret, måste i hög grad bli beroende av den kommunala ledningsorganisationens utformning under beredskap och krig. Inom den statliga förvaltningen har omfattande förberedelser vidtagits bl. a. i organisatoriskt avseende för att skapa förutsättningar för en kraftfull ledning och ändamålsenlig samordning mellan totalförsvarets alla grenar och för en fördelning av landets samlade resurser efter uppkommande behov. Dessa förberedelser har successivt kunnat anpassas efter krigsteknikens utveckling och efter de försvarsåtgärder, som beslutats inom totalförsvarets olika grenar. På det kommunala planet har motsvarande förberedelser däremot självfallet icke kunnat äga rum, enär försvarsuppgifterna med enstaka undantag efter civilförsvarets tillkomst ansetts ankomma på detta. Den kommunala organisationen och förvaltningen är därför utformade efter vad som ansetts ändamålsenligt eller önskvärt under normala förhållanden och föreskrifter saknas i stort sett för en organisation, ägnad att handha de omfattande beredskapsuppgifter, som numera kommit att åvila kommunerna. Härvid bortses från de jämkningar i kommunal organisation och förvaltning vid krig eller krigsfara, som medges av lagen den 13 mars 1942 med särskilda bestämmelser angående stats- och kommunalmyndigheterna och deras verksamhet vid krig eller krigsfara, den s. k. administrativa fullmaktslagen.

Samhällets omställning till försvar, en omställning som vid hastigt inträdande världspolitiska kriser måste kunna ske snabbt, kräver planläggning och andra förberedelser under fred. I avseende å kommunernas skyldighet att verkställa beredskapsplanläggning gäller f. n. — bortsett från sjukvården — inga bestämmelser i lag, men i tillämpningskungörelsen till

administrativa fullmaktslagen har generellt föreskrivits att myndighet skall planlägga de ändringar eller inskränkningar i verksamheten samt de övriga åtgärder, som kan antagas bli erforderliga under krig eller vid krigsfara eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden. Inom kommun skall planläggningen ske under inseende av kommunens styrelse. Det är emellertid att märka att denna föreskrift meddelats redan 1943, då de på kommun ankommande beredskapsuppgifterna icke alls hade den karaktär och omfattning som numera, då civilförsvarets utrymnings- och inkvarteringsplanläggning för ca 3,2 milj. människor tillkommit och riskerna för ödeläggelse av stora områden ökat oerhört genom kärnvapnens tillkomst. Bestämmelsen har självfallet ej heller varit gällande för sådana verksamhetsområden, som ansetts ligga under civilförsvarets ansvar. En författningsmässig reglering av kommunernas planläggningsskyldighet saknas således i stort sett.

De inkvarterades möjligheter att få inkvarteringsbostad och att få behålla denna har under civilförsvarets ansvarstid varit säkrade genom civilförsvarets förfoganderätt. När ansvaret för de inkvarterade övergår på inkvarteringskommunerna utgör tillhandahållandet av inkvarteringsbostad icke längre en civilförsvarsuppgift och därmed upphör i princip civilförsvarets förfoganderätt. (Jfr prop. 1960:5 s. 159.) Någon reglering av de inkvarterades rätt till inkvarteringsbostad även efter det förfoganderätten upphört har icke skett. De vanliga civilrättsliga reglerna för hyra torde därför f. n. bli tillämpliga på förhållandet mellan inkvarteringsvärd och inkvarterad. Alltsedan statsmakterna år 1956 bestämt att civilbefolkningens skydd i krig i första hand skall tillgodoses genom utspridning över landet och grunden därmed lagts för den nuvarande utrymnings- och inkvarteringsplanläggningen, har det förutsatts att de inkvarterade skall ersätta inkvarteringsvärden för inkvarteringsbostaden jämte rätt att nyttja erforderlig utrustning för matlagning och andra personliga behov. Senast har denna princip kommit till uttryck i broschyren »Om kriget kommer», som hösten 1961 spreds till landets alla innevånare.

Vidare är frågan om kostnaderna för den beredskaps- och försvarsverksamhet, som kommunerna nu fått övertaga från civilförsvaret, oreglerad. Under den tid, då civilförsvaret bar ansvaret för verksamheten i fråga, åvilade kostnaderna helt staten med undantag av kostnaderna för reservanordningar för viss kommunalteknisk verksamhet, vilka kostnader enligt civilförsvarslagen till en tredjedel belastade och alltjämt belastar kommunerna.

På vissa områden, vilka icke omedelbart hänför sig till sådan verksamhet, som kommunerna nu fått övertaga från civilförsvaret, föreligger emellertid föreskrifter om kommunala uppgifter av beredskaps- eller försvarsnatur. Av väsentlig betydelse är härvid lagen den 15 juni 1939 om skyldighet för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsupp-

gifter, den s. k. kommunala fullmaktslagen. Med stöd av lagen äger Kungl. Maj:t föreskriva att kommunerna skall fullgöra sådana uppgifter, som är erforderliga för att fylla befolkningens eller produktionens behov av viktiga förnödenheter, för att lämpligt utnyttja tillgänglig arbetskraft eller för att tillgodose annat ändamål av betydelse för folkförsörjningen. Lagen träder automatiskt i kraft i krig; vid krigsfara kan Kungl. Maj:t förordna att lagen skall träda i tillämpning. Samma befogenhet äger Kungl. Maj:t även under de övriga förhållanden, som anges i ransoneringslagen såsom förutsättning för förordnande om dennas tillämpning, dvs. Kungl. Maj:t äger även sätta lagen i tillämpning, då till följd av krig mellan främmande makter eller annan utom riket inträffad utomordentlig händelse uppkommit knapphet eller betydande fara för knapphet inom riket på viktig förnödenhet. Detta sammanhänger med att lagen utgör grunden för kommunernas skyldighet att inrätta kristidsnämnder, på vilka ransoneringsväsendet bygger. De kommunala skyldigheterna enligt lagen kan således tagas i anspråk även under fredsförhållanden, exempelvis vid naturkatastrofer i utlandet, som avbryter vår import av viktig förnödenhet.

I den mån kommunerna bedriver sjukvård, vilket är fallet främst för de landstingsfria städernas del, har särskilda beredskapsuppgifter ålagts dem i krigssjukvårdslagen den 27 november 1953 och dess tillämpningskungörelse den 17 juni 1955. I lagen ges föreskrifter för hälso- och sjukvårdens omorganisation i krig eller vid krigsfara. Ansvar för omorganisationen åvilar i regel fredshuvudmannen, vilken tillika är skyldig att i fredstid planlägga omställningen enligt anvisningar av medicinalstyrelsen och dess sjukvårdsberedskapsnämnd. För det allmänt civila medicinalväsendet gäller särskilda beredskapsgrader, för vilka olika åtgärder för övergång till krigsorganisation är föreskrivna. Då medicinalväsendet är krigsorganiserat äger medicinalstyrelsen centralt samt civilbefälhavare och länsstyrelse regionalt besluta om förflyttning av medicinalpersonal eller omfördelning av läkemedel eller andra förnödenheter för hälso- och sjukvården ävensom i övrigt bestämma om utnyttjandet av landets, respektive civilområdets och länets sjukvårdsresurser. Fredshuvudmannens ledning av sjukvården kan genom sådana direktiv liksom genom direktiv från militär chef komma att bli väsentligt inskränkt; ansvaret för själva verksamheten vid sjukvårdsinrättningarna kvarligger dock regelmässigt hos fredshuvudmännen.

Särskilda kommunala arbetsuppgifter på beredskapsområdet är vidare reglerade i civilförsvarslagen, enligt vilken kommun är skyldig bl. a. att bygga skyddsrum, vidtaga vissa reservanordningar för vatten-, gas- och elektricitetsförsörjningen, att förvara och underhålla viss civilförsvarsmateriel och att tillhandahålla civilförsvaret kommunen tillhörig materiel under civilförsvarsberedskap. Ytterligare uppgifter åläggs kommun i rekvisitionslagen, nämligen att biträda vid viss uttagning för

krigsmaktens behov, och i familjebidragsförordningen, enligt vilken familjebidrag och vissa andra förmåner till värnpliktiga och civilförsvarspliktiga prövas och utbetalas av kommun.

I ett av socialberedskapskommittén avgivet betänkande (SOU 1962:58) föreslås särskilda uppgifter skola ankomma på kommun i avseende å socialvården under beredskap och krig. Bl. a. skall enligt ett av kommittén framlagt förslag till lag om krigshjälp kommun genom en krigshjälpsnämnd ombesörja utbetalning av krigshjälp till den som i anledning av krigsskada, utrymning, avbrott i den allmänna samfärdseln, produktionsomläggning eller andra med krig eller krigsfara sammanhängande förhållanden saknar tillgängliga medel till sitt livsuppehälle och erforderlig vård.

### 3. Vissa riktlinjer för lagstiftningen om kommunal beredskap

#### Huvuddragen av de framlagda förslagen

Kommunallrättskommitténs utredning avser de uppgifter, som efter avgränsningen år 1959 av civilförsvarets ansvarsområde skall ankomma på kommunerna. För dessa uppgifter använder kommittén beteckningen kommunala beredskapsuppgifter men framhåller att kommunerna vid sidan av dessa har även andra uppgifter av beredskapsnatur, nämligen inom civilförsvaret. Sistnämnda uppgifter, huvudsakligen skyddsrummsbyggande och skyldighet att tillhandahålla civilförsvaret viss materiel och lokaler, regleras emellertid av civilförsvarslagen och lämnas därför åsido av kommittén. De kommunala beredskapsuppgifter, som regleras i kommunala fullmaktslagen sammanförs däremot av kommittén med de beredskapsuppgifter som kommunerna fått övertaga från civilförsvaret. På de skyldigheter, som enligt krigssjukvårdslagen åvilar kommuner med sjukvårdande verksamhet, går kommittén icke in, liksom den ej heller berör kommunala skyldigheter av beredskapskaraktär enligt speciella stadganden i särskilda författningar såsom rekvisitionslagen och familjebidragsförordningen. Ej heller tar kommittén upp förutsättningarna och formerna för den kommunala verksamhet bland kommunens fasta befolkning, som under beredskap och krig kan anses utgöra en fortsättning av författningsreglerad fredsmässig verksamhet, exempelvis inom social-, barna-, hälso- och nykterhetsvården. Den organisation av kommunen, som kommittén föreslår för de — enligt kommitténs beteckning — kommunala beredskapsuppgifterna, utgör således en speciell organisation, som arbetar vid sidan av de ordinarie kommunala organen. Härmed upprätthålles den av kommittén antagna principen, att de från civilförsvaret övertagna uppgifterna bör avgränsas från den mera ordinarie kommunala verksamheten.

I vissa fall finner dock kommittén att en dylik åtskillnad icke bör upprätthållas.

Enligt kommitténs förslag skall kommunernas skyldigheter i fråga om de från civilförsvaret övertagna uppgifterna ävensom uppgifterna inom folkförsörjningen regleras i en fullmaktslag om vissa kommunala beredskapsuppgifter. I lagförslaget upptages vidare bestämmelser om planläggning och andra förberedelser för verksamheten inom detta uppgiftsområde, vilka bestämmelser skall gälla redan i fredstid, samt regler för själva verksamheten och organisationen för denna, vilka avses skola träda i tillämpning först i krig eller, efter Kungl. Maj:ts förordnande, vid krigsfara. Bestämmelserna om uppgifter på folkförsörjningens område, vilka utgör grundvalen för upprättandet av kristidsnämnderna, skall enligt förslaget kunna sättas i tillämpning också då knapphet eller betydande fara för knapphet uppkommit i fråga om viktig förnödenhet, även om krig eller krigsfara ej föreligger. I sådant fall skall dock i motsats till nuvarande ordning riksdagens samtycke alltid erfordras.

De kommunala beredskapsuppgifter, som kommittén avser att reglera, indelas av kommittén i tre huvudgrupper, nämligen uppgifter på det kommunaltekniska området, uppgifter i fråga om bistånd åt hemlös befolkning och uppgifter för folkförsörjningen och det ekonomiska försvaret i övrigt. I fråga om de kommunaltekniska uppgifterna finner kommittén det icke erforderligt att stadga någon skyldighet för kommunerna att bedriva verksamheten utan föreslår endast en skyldighet att vidtaga förberedelser för att sådan verksamhet skall kunna upprätthållas. Härvid anser kommittén att kommunerna bör vidtaga ej blott skadeavhjälpande åtgärder utan också åtgärder för att upprätthålla drift och distribution. Vad beträffar verksamheten för utrymda eller eljest hemlösa föreslår kommittén lagbestämmelser om skyldighet för inkvarteringskommunen att lämna dem erforderligt bistånd, främst i fråga om bostad, uppehälle och vård. Bestämmelsen om kommuns skyldighet att biträda på folkförsörjningens område skall, såsom nämnts, enligt kommitténs mening överflyttas till den av kommittén föreslagna lagen. Härvid skall emellertid möjligheten för Kungl. Maj:t att föreskriva att kristidsnämnder skall inrättas i kommunerna bortfalla och tillsättandet av kristidsnämnder bli fakultativt.

För handhavandet av de uppgifter under beredskap och krig, som kommunerna övertagit från civilförsvaret, föreslår kommittén en särskild krigsorganisation, bestående av kommunens styrelse och de nämnder, åt vilka kommunen eventuellt uppdragit att fullgöra vissa beredskapsuppgifter. Möjlighet öppnas för kommun att inrätta särskild kommunal beredskapsnämnd med beredskapsuppgifter enligt kommunens bestämmande. Har uppdrag att omhänderta beredskapsuppgifter icke meddelats annan nämnd består kommunens krigsorganisation av enbart kommunens sty-

relse, som då skall handha samtliga beredskapsuppgifter och även ombesörja själva verksamheten i verkställighetsläget. Består krigsorganisationen av styrelsen och andra nämnder utövas ledningen inom krigsorganisationen av styrelsen, som därvid äger meddela nämnderna föreskrifter beträffande deras verksamhet. I trängande fall äger styrelsen besluta i sådan nämnds ställe. Om det är oundgängligen påkallat äger styrelsen efter länsstyrelsens godkännande övertaga uppgifter som kommunen uppdragit åt annan nämnd att fullgöra.

Den föreslagna ordningen för uppgifternas handhavande — det må understrykas att det enligt kommitténs förslag endast är fråga om sådana uppgifter, som tidigare ankommit på civilförsvaret — motiveras av kommittén med att verksamheten kräver en koncentrerad organisation under enhetlig ledning och att de särskilda nämnderna inom de olika verksamhetsgrenarna genom inkallelser, utrymningar eller andra krigshändelser kan vara satta ur stånd att fullgöra sina uppgifter. Utgångspunkten för uppbyggnaden av den kommunala organisationen i krig bör därför vara att såväl ledningen av verksamheten som själva utövandet av denna skall ankomma på kommunens styrelse. Denna kan emellertid enligt kommittén härigenom komma att ställas inför övermäktiga arbetsuppgifter och kommunen bör då äga uppdraga uppgifter åt annan nämnd. Det kan dock inträffa att även denna nämnd visar sig icke rå med uppgifterna. Kommunens styrelse bör då — efter länsstyrelsens godkännande — kunna återtaga ansvaret för verksamheten i fråga och i nämndens ställe fullgöra uppgifterna.

I fall, då kommunen ej uppdragit viss verksamhet åt facknämnd, leder kommitténs förslag till att facknämnden handhar verksamheten såvitt gäller kommunens egna innevånare, medan kommunens styrelse ansvarar för motsvarande verksamhet bland de inkvarterade.

Övergång till krigsorganisation beslutas enligt kommitténs förslag i första hand av kommunen själv. Länsstyrelsen skall emellertid äga förordna om sådan övergång, om länsstyrelsen finner det erforderligt.

Enligt lagförslaget skall vissa former av interkommunalt bistånd kunna anordnas, nämligen dels så att utrymningskommun skall vara skyldig att bistå kommun, där befolkning från utrymningskommunen inkvarteras i större omfattning, dels så att kommun som råkat i ett trängt läge skall tillfälligt kunna erhålla hjälp från annan kommun, där resurser kan avstås.

På det regionala planet skall den kommunala beredskapsverksamheten ledas av länsstyrelsen, som skall äga föreskriva att kommun skall vidtaga viss åtgärd eller bedriva verksamheten på visst sätt.

Enligt kommitténs mening erfordras också ett centralt organ, en riksnämnd för kommunal beredskap, för att centralt samordna den kommunala beredskapsverksamheten och planläggningen med andra grenar av total-

försvaret. Riksnämnden skall icke ha direktivrätt utan dess verksamhet skall i huvudsak omfatta blott meddelande av råd och anvisningar till länsstyrelserna. Kommittén betonar att länsstyrelserna måste ha stor frihet att anpassa kommunernas planläggning efter varierande lokala förhållanden och att utrymmet för centrala direktiv med generell räckvidd därför torde vara tämligen begränsat. I verkställighetsläget skall riksnämndens uppgifter decentraliseras i den mån Kungl. Maj:t ej utrustar nämnden med direktivrätt. I riksnämnden skall ingå företrädare för socialvårdsområdet, för civilförsvaret och för det ekonomiska försvaret samt för kommunförbunden. Riksnämndens kansli förlägges till civilförsvarsstyrelsen.

Kommittén har även ägnat uppmärksamhet åt frågan, hur de inkvarterades rätt till inkvarteringsbostad skall kunna tryggas efter det civilförsvaret lösts från ansvaret för inkvarteringen. Under en övergångstid från det inkvarteringen skett bör enligt kommitténs mening civilförsvarets förfoganderätt bestå, varefter den kan avlösas av en av länsstyrelsen utövad förfoganderätt. Denna skall gälla ett större eller mindre antal bostäder, lämpliga för inkvartering, varefter det skall ankomma på inkvarteringskommunens styrelse att fördela de ianspråktaga bostäderna och därvid ange vilken ersättning, som den inkvarterade bör erlagga till inkvarteringsvärden. Ersättningen skall anges efter taxa. Vid endera partens missnöje med ersättningens storlek, skall denna kunna prövas av en inom varje inkvarteringskommun inrättad värderingsnämnd för upplåtelse av inkvarteringsbostad. Över sådan värderingsnämnds beslut skall talan kunna föras hos en länsvärderingsnämnd för upplåtelse av inkvarteringsbostad.

I kommitténs förslag upptages vidare föreskrifter om att ersättningen för inkvarteringsbostaden skall erläggas av den inkvarterade. Dröjer emellertid denne med betalningen skall ersättningen utgå av statsmedel och utbetalas av kommunen. Kommittén förutsätter att den inkvarterades ersättningsskyldighet gentemot statsverket för utgiven inkvarteringshyra skall regleras särskilt. I särskilt stadgande ålägges den inkvarterade att väl vårda inkvarteringsbostaden. Skada å denna ersättes emellertid av statsmedel efter länsstyrelsens prövning.

Har den inkvarterade åsidosatt sina skyldigheter gentemot inkvarteringsvärden eller behöver denne själv oundgängligen bostaden, skall kommunens styrelse äga jämka eller upphäva sitt förordnande om att den av länsstyrelsen med förfoganderätt ianspråktaga bostaden skall upplåtas till den inkvarterade.

I kommittéförslaget regleras också fördelningen mellan stat och kommun av kostnaderna för den kommunala beredskapsverksamheten och för förberedelserna för denna. Kostnaderna för verksamheten i inkvarteringskommunerna till förmån för befolkning från andra kommuner bör enligt kommitténs mening ersättas helt av statsmedel, medan någon reglering icke föreslås i fråga om kostnaderna för kommunalteknisk verksamhet

eller för insatser till förmån för hemlös befolkning i hemorterna. Planläggningskostnaderna bör enligt kommitténs mening i allmänhet bäras av kommunerna själva. Blir dessa kostnader särskilt betungande bör emellertid skäligt statsbidrag utgå. För reservanordningar, som kommun ålagts vidtaga på det kommunaltekniska området, skall statsbidrag utgå med 90 % mot f. n. två tredjedelar av kostnaden enligt civilförsvarslagen.

Enligt promemorian med förslag angående befolkningsregistreringen under krigsförhållanden m. m. skall i princip alla, som byter vistelseort till följd av utrymning eller krigshändelser eller andra med krig eller krigsfara sammanhängande förhållanden, registreras. Registreringen skall ske inom den kommun, där vederbörande blir varaktigt inkvarterad eller eljest slår sig ned. Kommunerna skall ansvara för att de, som blir inkvarterade genom myndigheters försorg, också blir registrerade medan andra personer blott skall ha möjlighet att anmäla sig till registrering. Registreringshandlingen skall upprättas i tre exemplar, av vilka ett skall ingå i vistelsekommunens inflyttningsregister, ett i ett upplysningsregister i kyrkobokföringskommunen och ett skall utgöra eftersändningsuppgift och tillställas hemortens postanstalt för att där ingå i ett eftersändningsregister.

Skötseln av inflyttnings- och upplysningsregistren bör enligt promemorian anförtros det kommunala organ, som — efter de lokala förhållandena — är bäst lämpat för uppgiften, i regel socialnämnden.

Utredningen angående vattenhygien i krig påvisar att i åtskilliga områden, där inkvartering är planlagd, tillgången på godtagbart vatten icke är tillräcklig för den befolkning, som vid verkställighet av inkvarteringsplanerna kommer att vistas där. Utredningen utmynnar i förslag att medel ställes till förfogande för att trygga vattenförsörjningen för de inkvarterade, främst för statlig lagerhållning länsvis av viss reservutrustning och reningsapparat vid gemensamma vattenverk samt för anordnande av kompletterande vattentäcker inom glesbygdsområden, som ej kan förses med kontrollerat vatten från gemensamt vattenverk. I frågan vilka organ som skall svara för att nödvändiga förberedelser blir vidtagna innehåller utredningen inga förslag.

### **Remissyttrandena**

Kommunalrättskommitténs förslag har givit en del remissinstanser anledning till allmänna uttalanden rörande behovet av lagstiftning om kommunal beredskap och rörande de allmänna principer som bör gälla, när den kommunala beredskapen och verksamheten under krig skall inpassas i totalförsvaret i övrigt. Härvid behandlas regelmässigt den kommunala verksamheten under krig eller krigsfara utan att någon åtskillnad upprätthålles mellan uppgifter, som kommunerna övertagit från civilförsvaret,

och sådana som kan betecknas som en fortsättning på den fredstida kommunala verksamheten. Remissinstanserna synes med enstaka undantag ha gått ut ifrån att kommitténs lagförslag behandlar de kommunala arbetsuppgifterna under beredskap och krig överhuvudtaget, liksom att planläggningsskyldigheten enligt förslaget gäller alla de områden, inom vilka kommunerna kommer att vara verksamma i krig.

Kommitténs utredning betecknas med få undantag som en förtjänstfull och upplysande redovisning av de olika uppgifter, som kan komma att åligga kommunerna i krig. Allvarigare anmärkningar för bristande fullständighet framförs endast av *medicinalstyrelsen*, *sjukvårdsberedskapsnämnden*, *statsepidemiologen* och *vissa länsläkare*, varvid kritiken riktas mot behandlingen av hälsovårdsfrågorna i inkvarteringskommunerna. I enstaka andra yttranden anses också att kommittén icke ägnat erforderlig uppmärksamhet åt frågorna rörande vattenförsörjning och allmänhygien i inkvarteringsområdena.

Ett stort antal remissorgan framhåller rörande behovet av lagstiftning på området att den kommunala beredskapen utgör en synnerligen viktig del av totalförsvaret men att den f. n. är en allvarligt eftersatt sektor. Frånvaron av bestämmelser i ämnet anges ha utgjort ett avgörande hinder för nödvändig planläggning och för samordning med annan försvarsverksamhet, vilket erfarits som en besvärande brist. *Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar* uttalar att endast få initiativ till en beredskapsplanläggning hittills torde ha tagits av kommunerna och finner det vara av stor betydelse att problemen nu tagits upp till behandling. En lagstiftning på området betecknas av *överbefälhavaren*, *överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap*, *civilbefälhavaren i IV. civo* samt *länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Östergötlands, Gotlands, Göteborgs och Bohus, Västernorrlands och Västerbottens län m. fl.* som ytterst angelägen eller eljest mycket väsentlig för att täcka en allvarlig lucka i totalförsvaret. Från intet håll har behovet av lagstiftning rörande de av kommittén upptagna spörsmålen satts i fråga. *Överbefälhavaren* och *socialstyrelsen* liksom ett flertal andra remissorgan understryker att en planläggning på de av kommittén genomarbetade områdena måste igångsättas snarast.

*Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar* och *länsstyrelsen i Uppsala län m. fl.* finner det lämpligt, att lagstiftningen, som icke kan återfalla på erfarenheter av kommunal verksamhet på området, får en allmän karaktär utan detaljföreskrifter. Nämnden anser sig ha anledning antaga att kommunerna på ett ändamålsenligt sätt kommer att lösa detaljfrågorna, sedan riktlinjerna dragits upp i lagstiftningen, och påpekar i detta sammanhang att förhållandena gestaltar sig mycket olika i utrymnings- och inkvarteringskommuner. Enligt nämndens mening måste tyngdpunkten anses ligga på inkvarteringskommunerna, som kommer att ställas inför mycket svårbemästrade uppgifter vid beredskap och i krig.

Å andra sidan framhålles i vissa remissyttranden att det med hänsyn till kommunernas bristande förtrogenhet med beredskapsfrågor föreligger ett stort behov av detaljerade föreskrifter och anvisningar. Även om länsstyrelserna i väsentlig omfattning måste gå kommunerna tillhanda med upplysningar, råd och anvisningar, bör tillämpningsföreskrifter meddelas i administrativ ordning. *Länsstyrelsen i Gotlands län* finner det sålunda erforderligt med dylika föreskrifter, som normerar vad som konkret skall kunna utkrävas av kommunerna.

I formellt hänseende har i några remissyttranden, bl. a. i det som avgivits av *länsstyrelsen i Östergötlands län*, framhållits att lagen bör erhålla en rubrik, som anger att den reglerar icke blott frågor av beredskapsnatur utan även skyldigheten för kommunerna att utöva själva verksamheten i verkställningsskedet. Andra remissinstanser har reagerat mot att kommittén i sitt lagförslag, stundom rentav i en och samma paragraf, blandat bestämmelser, som skall gälla endast under beredskap och krig, med bestämmelser, som skall tillämpas redan i fred. En större överskådlighet har härvid efterlysts.

I frågan vilka områden som den föreslagna lagstiftningen bör omfatta, såvitt rör kommunernas skyldigheter, torde såsom redan anmärkts flertalet remissinstanser ha utgått från att lagen skall gälla kommunal verksamhet överhuvudtaget vid beredskap och i krig, i den mån den icke är reglerad i särskild författning, som är avsedd att tillämpas under beredskapstillstånd eller som eljest är av beredskapskaraktär. En viss tveksamhet synes ha rått om kommitténs avsikt härvidlag med hänsyn till att kommittén uttryckligen förklarat sig icke beteckna den »mera ordinarie kommunala verksamheten» under beredskap och krig som en kommunal beredskapsuppgift och därjämte anført att utanför kommitténs utredning fallit kommunernas handhavande av uppgifter för egen i orten kvarboende befolkning. *Länsstyrelsen i Västerbottens län* uppehåller sig närmare vid frågan vad kommittén kan ha avsett med uttrycket »kommunal beredskapsverksamhet» men finner icke något entydigt svar. *Länsstyrelsen* anser det dock klart att kommittén lämnat socialvård, hälsovård och civilförsvar enligt de för dessa verksamhetsområden gällande författningarna utanför regleringen. Ett förtydligande på denna punkt anser *länsstyrelsen* nödvändigt vid lagens slutliga utformning. *Överbefälhavaren* yrkar att kommunerna åläggs skyldighet att medverka inom alla totalförsvarets grenar och således även att bistå krigsmakten, exempelvis vid ianspråktagande med förfoganderätt och vid rekvisition. *Överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap* anser i motsats till kommittén att lagen icke bör avse skyldigheter för kommunerna att upprätthålla produktion av exempelvis elektricitet och gas, då produktionsområdet faller under det ekonomiska försvarets ansvar och produktionsålägganden kan meddelas kommunerna såsom företagare. Kommunernas uppgifter på det

kommunaltekniska området bör enligt överstyrelsen i princip endast gälla reparation och således vara rent skadeavhjälpande.

Några remissmyndigheter, bland dem *länsstyrelsen i Gävleborgs län* samt *städerna Katrineholm* och *Nyköping* anser att också kommunernas medverkan i civilförsvaret, som nu regleras i civilförsvarslagen, bör inskrivas i den aktuella lagen. Förslaget motiveras med att det måste anses vanskligt att göra åtskillnad mellan civilförsvarsuppgifter och kommunala beredskapsuppgifter av annat slag. *Katrineholms stad* finner det önskvärt att det av socialberedskapskommittén framlagda förslaget till lag om krigshjälp inarbetas i en lag om kommunala beredskapsuppgifter. Denna bör i övrigt reglera all kommunal verksamhet i krig eller vid krigsfara. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* understryker att den kommunala krigsadministrationen på alla områden måste regleras och förberedas samtidigt med att de materiella reglerna för de kommunala skyldigheterna kommer till stånd.

*Socialstyrelsen* framhåller såvitt rör kommunernas skyldigheter att bistå dem som råkat i nöd eller svårigheter under beredskap eller krig, att någon särbehandling av de inkvarterade ej bör stadfästas, utan skyldigheten bör omfatta bistånd åt alla hjälpbehövande vare sig de tillhör kommunens egen befolkning och har ett mera permanent hjälpbehov eller vistas i kommunen till följd av de onormala förhållandena och har ett av dessa betingat behov av bistånd.

Beträffande verksamheten på hälso- och sjukvårdens område under beredskap och krig erinrar *medicinalstyrelsen* om att krigssjukvårdslagen ålägger fredshuvudmännen, dvs. även vissa kommuner, ansvaret för verksamheten men att de befogenheter som med stöd av nämnda lag tillagts sjukvårdsberedskapsnämnden att ge kommunerna anvisningar för planläggningen av övergången till krigsorganisation icke torde innefatta rätt för nämnden att ge föreskrifter rörande hälsovårdsnämndernas organisation i krig eller om kommunal planläggning för dessa nämnders utflyttning såsom arbetsenheter till skyddad krigsuppehållsplats. En lag om kommunal beredskap bör ge underlaget för en planläggning även i dessa hänseenden. Behov av motsvarande bestämmelse föreligger också såvitt rör landstingens krigsorganisation. Styrelsen anser att lagen bör kompletteras med regler för landstingens krigsorganisation. Även *sjukvårdsberedskapsnämnden* understryker betydelsen av att en planläggning kommer till stånd för hälsovårdsnämndernas verksamhet i krig, då de kommer att få mycket betydelsefulla uppgifter, särskilt i samband med den stora befolkningsökningen vid inkvartering av utrymmande, vid omhändertagandet av flyktingar etc. *Statsepidemiologen* framhåller att förhållandena under krig kommer att kräva ett nära samarbete mellan hälsovårdens företrädare och vissa kommunala organ samt mellan hälsovårdsnämnderna och

kommunala organ för kommunalteknisk verksamhet. Hälsovårdsnämnderna måste därför planläggas tillsammans med sådana organ.

*Svenska stadsförbundet* hänför sig till sina tidigare yttranden i anslutning till civilförsvarets omorganisation år 1959 under erinran om att själva ramen för kommunernas uppgifter bestämts redan då. Förbundet tillstyrker att kommitténs förslag läggs till grund för lagstiftning. *Svenska landstingsförbundet* konstaterar att utredningen endast berör primärkommunala uppgifter och ingår därför icke på någon närmare granskning av förslaget. Förbundet uttalar sig icke för någon motsvarande lagstiftning rörande landstingens verksamhet under beredskap och i krig. *Svenska landskommunernas förbund* tillstyrker kommitténs förslag utan att närmare ingå på spörsmålet om lagstiftningens omfattning.

I frågan vilka principer som bör gälla för den kommunala organisationen för utövningen av verksamheten under beredskap och krig uttalar sig flera remissorgan. *Överbefälhavaren* framhåller sålunda att man icke bör skapa nya organ inom kommunerna med samma uppgifter som civilförsvaret. Även *länsstyrelserna i Värmlands och Väster-norrlands län* understryker att regleringen av den kommunala beredskapen icke får leda till att dubbla organisationer för omhändertagandet av inkvarterade kommer till stånd.

Åtskilliga remissyttranden hänför sig i organisationsfrågorna till den inom totalförsvaret i övrigt ledande principen att det organ, som i fred handhar viss verksamhet, också i krig skall svara för denna och att överflyttning i sidled av ansvaret icke bör ske. Sålunda framhåller *beredskapsnämnden för psykologiskt försvar* att det för viss verksamhet ordinarie kommunala organet bör handha samma verksamhet också vid beredskap och i krig, ehuru då under mera direkt inseende av kommunens styrelse. Specialorganen bör också sköta planläggningen för verksamheten inom sina ansvarsområden. Att fredsorganet i stället för, såsom kommittén föreslagit, regelmässigt kommunens styrelse skall ha motsvarande uppgifter även i krig yrkas också uttryckligen av städerna *Sigtuna, Nyköping, Gävle* och *Sundsvall* samt av *några landskommuner*, där inkvartering planlagts. Härvid understryks att endast fredsorganen är förtrogna med verksamhetsområdet i fråga. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* framför liknande tankgångar vid sin behandling av kommitténs förslag rörande ordningen för anskaffning av inkvarteringsbostäder. Länsstyrelsen uttalar nämligen härvid att kommunens styrelse ej bör handlägga enskilda sådana fall utan detta bör ske inom den föreslagna kommunala beredskapsnämnden, på vilken planläggningen inom detta område bör ankomma som ordinarie uppgift. Likaså understryker *statsepidemiologen* och *länsläkaren i Jämtlands län* att hälsovårdsnämnderna måste fortsätta att fungera; deras uppgifter får icke övertagas av annan nämnd.

Den stora frihet som enligt förslaget lämnas kommunerna att bestämma vilket organ som skall handha viss verksamhet föranleder *jordbruksnämnden och överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap* att anföra betänkligheter. Dessa myndigheter framhåller att valfriheten är ägnad att skapa svårigheter för en planmässig central ledning av verksamheten på det lokala planet inom skilda områden. Planläggningen för försörjningen, bl. a. ransoneringsväsendet, bygger f. n. på en enhetlig organisation i kommunerna, nämligen kristidsnämnderna. *Länsstyrelsen i Västernorrlands län* ifrågasätter om icke en fastare kommunal krigsorganisation borde föreskrivas med specialorganen såsom ansvariga för de olika verksamhetsområdena. Länsstyrelsen antar att kommunerna själva önskar mera bestämda anvisningar om organisationen än kommitténs lagförslag ger.

Å andra sidan uttalas i flera remissyttranden tillfredsställelse med att kommitténs förslag överlämnar åt kommunerna själva att bestämma hur arbetsuppgifterna i verkställighetsläget skall fördelas mellan olika kommunala organ.

*Länsstyrelsen i Gävleborgs län* framför förslaget att *alla* kommunala beredskapsuppgifter samlas hos en nämnd, nämligen den föreslagna kommunala beredskapsnämnden. Denna bör således också vara civilförsvarsnämnd.

Behovet av ett samlande och ledande kommunalt organ för såväl verksamheten i verkställighetsskedet som planläggningen i fredstid understrykes starkt av alla de remissorgan, vilka uttalat sig i frågan. Någon erinran mot att kommunens styrelse skall vara detta ledande organ framförs icke. *Nyköpings stad* anser att i trängda lägen den ledning, som eljest bör ankomma på kommunens styrelse, bör kunna övergå till en enda person inom nämnden.

Kommitténs förslag att *länsstyrelsen* såsom regionalt ledningsorgan skall ha tillsyn över den kommunala verksamheten av betydelse för försvaret och vissa befogenheter gentemot kommunerna härvidlag har vunnit allmän anslutning.

Däremot är meningarna delade i frågan om det av kommittén föreslagna centrala ledningsorganet, en riksnämnd för kommunal beredskap, bör komma till stånd. Medan flera remissorgan finner ett klart behov föreligga av ett dylikt centralt ledningsorgan och i vissa fall, såsom *socialstyrelsen* och *länsstyrelsen i Kalmar län*, föreslår en förstärkning av detta med en representant för socialstyrelsen eller, såsom *arbetsmarknadsstyrelsen*, med en företrädare för denna eller, såsom *beredskapsnämnden för psykologiskt försvar*, med en ytterligare representant för kommunerna, eller slutligen såsom *civilbefälhavaren i IV. civo* med en representant för civilbefälhavarna, anser andra remissorgan att den centrala ledningen bör läggas hos något redan befintligt organ eller att en samlad central ledning icke alls erfordras. *Överbefälhavaren* finner att nämnden bör kunna ersät-

tas med en samarbetsgrupp med företrädare för de olika centrala organ, inom vilkas verksamhetsområden kommunerna kommer att ha uppgifter. *Länsstyrelserna i Hallands och Gävleborgs län* anser att den centrala ledningen bör kunna läggas hos civilförsvarsstyrelsen. Den förra länsstyrelsen anser det betänkligt att inrätta ett nytt centralorgan, vilket skulle kunna leda till splittring i ledningen av totalförsvaret. *Överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap* uttalar att en riksnämnd skulle bryta gällande uppdelning av totalförsvaret och leda till kompetenskonflikter. *Svenska arbetsgivareföreningen* framhåller att erforderlig samordning lämpligen bör komma till stånd på de reguljära vägar, som redan finns, utan något nytt centralorgan. *Överståthållarämbetet* ifrågasätter värdet av nämnden och förordar, för den händelse central ledning skulle anses erforderlig, att denna lägges hos civilförsvarsstyrelsen. *Sjöfartsstyrelsen* uttalar också tveksamhet men anser att det kan vara motiverat med ett särskilt centralorgan för att leda planläggningen för omhändertagandet av utrymda. Ledningen av planläggningen för kommunalteknisk verksamhet borde däremot kunna ankomma på civilförsvarsstyrelsen. Eftersom denna emellertid nyligen befriats från uppgifter just på detta område, bör den föreslagna riksnämnden anförtros också detta avsnitt. Nämnden bör dock ej göras till ett permanent organ och föreskrifter om nämnden bör ej upptagas i lagen. *Alsens kommun* anser det önskvärt att centralorganets uppgifter begränsas så mycket som möjligt och framhåller att den kommunala planläggningen bör ske med utgångspunkt i de lokala förhållandena och i nära samarbete med den regionala myndigheten.

Av de remissorgan, som avstyrker förslaget om riksnämnden, anser vidare *länsstyrelsen i Västerbottens län* att socialstyrelsen bör ge anvisningar för socialvårdsområdet och överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap anvisningar för kommunalteknisk verksamhet, medan den centrala ledningen i övrigt bör ligga hos civilförsvarsstyrelsen. Inom denna bör enligt länsstyrelsen bildas en arbetsgrupp med företrädare även för kommunerna.

*Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen*, som icke motsätter sig att en riksnämnd kommer till stånd, förutsätter att styrelsen det oaktat skall äga ge anvisningar för kommunernas väghållning i krig. *Statsepidemiologen*, som ej heller avstyrker förslaget om en riksnämnd, framhåller att medicinalstyrelsen och sjukvårdsberedskapsnämnden centralt kan ge kommunerna ledning för planläggningen och verksamheten på hälsovårdsområdet.

*Civilbefälhavaren i IV. civo* anser att erforderliga anvisningar bör meddelas icke av nämnden utan av Kungl. Maj:t efter förslag av nämnden.

Kommitténs förslag till lösning av problemet att tillförsäkra de utrymmande inkvarteringsbostad, sedan civilförsvarets förfoganderätt upphört lämnas visserligen i flertalet remissyttranden utan erinran eller tillstyrkes uttryckligen. De remissorgan som tar upp problemet till särskild granskning framför emellertid delvis mycket all-

varlig kritik mot kommitténs förslag. Sålunda beleecknas förslaget som orealistiskt, opraktiskt, tillkrånglat, alltför invecklat, omständligt eller tungrott eller alltför formellt av *länsstyrelserna i Stockholms, Kalmar, Gotlands, Kristianstads, Malmöhus, Örebro och Norrbottens län*. Föredraganden hos *civilbefälhavaren i I. civo, länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus samt Gävleborgs och Västernorrlands län* ävensom *städerna Katrineholm, Gävle och Bollnäs* samt *vissa landskommuner* framhåller, en del med eftertryck, att en enklare ordning måste tillskapas, då den av kommittén föreslagna ordningen icke medger tillräcklig snabbhet eller innebär en alltför stor belastning på länsstyrelserna. Det påpekas att länsstyrelserna i det läge, då den av kommittén föreslagna ordningen skulle tillämpas, sannolikt just krigsorganiserats på nya uppehållsplatser och därtill överhopats med sådana uppgifter på totalförsvarets alla områden, som kräver skyndsamma avgöranden. Erinringar i skilda hänseenden mot kommitténs förslag i denna del framförs vidare av *civilförsvarsstyrelsen, länsstyrelserna i Södermanlands och Hallands län, städerna Nyköping och Västerås* samt *Berga och Bettna m. fl. kommuner*, i vilka inkvartering planlagts.

Av det fåtal remissinstanser, som framfört förslag till en annan lösning av problemet, anser majoriteten att civilförsvarets förfoganderätt bör bestå, ehuru uppgiften att sörja för de inkvarterade övergått på kommunerna. Det yrkas sålunda på en omprövning av statsmakternas beslut 1959 och 1960 vid omorganisationen av civilförsvaret. Förslag framförs också att kommunerna bör tilläggas förfoganderätt i fråga om inkvarteringsbostäder. *Förste stadsläkaren i Malmö* ifrågasätter om icke Kungl. Maj:t i verkställighetsskedet bör utfärda bestämmelser om generell skyldighet att upplåta inkvarteringsbostad med rimliga inskränkningar med hänsyn till inkvarteringsvärdens behov i stället för rekvisionsförfarandet enligt kommitténs förslag, som måste medföra fördröjningar i ett akut läge.

I remissyttrandena över promemorian angående *befolkningsregistring* under krig tillstyrks genomgående att kommunerna åläggs skyldighet att ombesörja registreringen. *Kommunalrättskommittén* finner det av praktiska skäl ofrånkomligt att inkvarteringskommunerna åläggs huvudansvaret för insamlandet av registeruppgifterna och handhavandet av inflyttningsregistret men anser att alla möjligheter att underlätta kommunernas arbete måste tillvaratagas, särskilt med hänsyn till att inkvarteringskommunerna genom registreringsarbetet betungas med uppgifter, som icke har något samband med deras fredstida verksamhet. Registrering av utrymmande bör enligt *länsstyrelsen i Västerbottens län* icke ske förrän varaktig inkvartering beretts dem. Det bör därför i princip åligga inkvarteringskommunerna att verkställa registreringen. Däremot är meningarna delade i frågan, huruvida ett särskilt upplysningsregister vid sidan av postens eftersändningsregister är nödvändigt i utrymningskommunerna och om ett upplysningsregister, därest det skall anordnas, skall föras av

2 — Bihang till riksdagens protokoll 1964. 1 saml. Nr 4

kommunen. Tveksamhet rörande behovet av upplysningsregister uttalas av bl. a. *kommunalrättskommittén, arbetsmarknadsstyrelsen, beredskapsnämnden för psykologiskt försvar* och *svenska landskommunernas förbund*. Bestyret att föra upplysningsregistret bör enligt *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* läggas på den myndighet som ombesörjer mantals-skrivning eller kyrkobokföring och enligt *länsstyrelsen i Västerbottens län* på städernas uppbördsverk respektive häradsskrivarna. Sistnämnda mening företräds också av *länsstyrelsen i Södermanlands län, svenska stadsförbundet* och *svenska landskommunernas förbund*. *Kommunalrättskommittén* anser det lämpligt med en lösning, som medger att ansvaret lägges på den myndighet som i varje särskilt fall framstår som mest skickad för uppgiften, varvid den lokala skattemyndigheten kan komma i fråga.

### Departementschefen

Efter den avgränsning av civilförsvarets uppgifter, som skedde i samband med att en ny organisation för civilförsvaret fastställdes år 1959, gäller som en ledande princip att civilförsvaret icke skall svara för uppgifter, vilka kan utföras av ordinarie samhällsorgan. Civilförsvarets verksamhet inriktas sålunda numera på — förutom olika förebyggande åtgärder — sådana skadeavhjälpande och räddande insatser, som måste göras i omedelbart samband med krigsskador och som kräver enhetlig ledning. Istandsättning av skadade anläggningar såsom byggnader, samfärdsleder, gas-, vatten- eller elektricitetsverk eller distributionsnät i anslutning till dessa eller andra anordningar inom det s. k. kommunaltekniska området måste följaktligen ankomma på de ordinarie samhällsorgan, som i fred ansvarar för underhåll och drift av samma anläggningar, dvs. oftast kommunerna. Självfallet skall civilförsvarets resurser dock kunna sättas in till hjälp åt de ordinarie samhällsorganen, om dessa ställs inför övermäktiga uppgifter och resurserna kan friställas från civilförsvarsverksamhet. Ansvaret för istandsättningen ligger härvid icke hos civilförsvaret utan hos de ordinarie samhällsorganen.

I fråga om den del av civilförsvarets förebyggande åtgärder, som utrymningarna representerar, har civilförsvaret likaledes numera en mera operativ inriktning. På civilförsvaret ankommer sålunda att genomföra själva utrymningen och inkvarteringen av de utrymmande, dvs. att leda själva utrymningsrörelsen. Häri ingår att förse de utrymmande med transportmedel, att ordna utspisning under utrymningen, att bereda vårdbehövande vård under förflyttningen, att genomföra tillfällig inkvartering under denna och varaktig inkvartering på bestämmelseorten samt att i övrigt i skilda hänseenden sörja för de utrymmande under utrymningsrörelsen. När denna avstannat genom att de utrymmande nått fram till inkvarteringskom-

munerna och där erhållit inkvarteringsbostad, vare sig hos enskilda eller — såsom måste bli fallet i fråga om vårdbehövande — i befintliga eller särskilt upprättade internat, har utrymningen passerat sitt operativa skede och de ordinarie samhällsorgan, som har att sörja för att mänskliga behov i olika hänseenden blir tillgodosedda, kan träda till. Verksamheten bland och för de inkvarterade måste i princip bli av samma karaktär som den verksamhet, vilken de ordinarie samhällsorganen bedriver i fråga om den i orten bosatta befolkningen, ehuru de inkvarterades hjälpbehov och problem i övrigt måste förutses få helt andra proportioner än den fasta befolkningens. Verksamheten från samhällets sida i detta läge till hjälp för de inkvarterade kan emellertid snarast betecknas såsom förvaltande i motsats till den operativa verksamhet, som civilförsvaret primärt är inriktat på. För denna mera förvaltande verksamhet blir det främst kommunerna, som kommer att få bära ansvaret, liksom de gör det i fråga om motsvarande verksamhet bland den egna befolkningen.

Att uppgifter enligt det sagda kommer att åvila kommunerna är sålunda en konsekvens av statsmakternas ställningstagande, när civilförsvarets uppgifter närmare bestämdes år 1959, och det är nu i princip icke fråga om att pålägga kommunerna några ytterligare skyldigheter.

Kommunernas ansvar för uppgifter, som de efter civilförsvarets tillkomst icke haft, framstår emellertid f. n. närmast såsom en biprodukt av den tidigare avgränsningen av civilförsvarets ansvarsområde. Kommunernas skyldigheter i nu aktuella hänseenden har nämligen hittills icke kommit till författningsmässigt uttryck i positiva bestämmelser. Då det här rör sig om ett område av synnerligen stor betydelse för totalförsvaret, för kommunerna och icke minst för de enskilda personer, som kan komma att tvingas lämna sin hemort under orostider, synes det i hög grad angeläget att en reglering i lag av kommunernas skyldigheter kommer till stånd. Först då så skett får man inom totalförsvarets olika grenar en klar bild av ansvarsförhållandena ned till de minsta enheterna i samhället, och planläggningen inom andra områden av totalförsvaret kan ske med erforderlig säkerhet i fråga om organisation och resurser även på det lägsta lokala planet. Likaså får kommunerna först efter en lagreglering klart besked om sina uppgifter och sätts i tillfälle att arbeta igenom de problem, som de kan komma att ställas inför, och att förbereda sig för uppgifterna genom planläggning och på annat sätt. Under remissbehandlingen av kommitténs förslag har det framhållits att nuvarande brist på bestämmelser lett till osäkerhet både hos kommunerna och hos sådana organ, som arbetar med vår försvarsberedskap. Behovet av en lagreglering på området är sålunda ställt utom all diskussion.

Kommitténs utredning har avsett endast primärkommunernas uppgifter under beredskap och krig. I vad mån en reglering bör ske även av landstingens beredskapsuppgifter och planlägg-

nings skyldighet vid sidan av de föreskrifter som ges i krigssjukvårdslagen och dess tillämpningsföreskrifter kan knappast nu komma under bedömande, ehuru det står klart att även landstingen måste sörja för att deras ledningsorgan icke sätts ur funktion genom utrymningar och att de skyddas i krig. Sedan behovet av särskilda föreskrifter för landstingens del närmare undersökts kan det eventuellt ifrågakomma att inarbeta erforderliga bestämmelser i den lag som nu är aktuell för den primärkommunala beredskapen.

Liksom kommittén och det stora flertalet remissinstanser anser jag att lagstiftningen om de kommunala skyldigheterna bör ha karaktären av en ramlagstiftning utan detaljföreskrifter. Förhållandena i de olika kommunerna — det gäller här både utrymnings- och inkvarteringskommuner och kommuner som endast i ringa mån berörs av planerade befolkningsomflyttningar, kommuner med en utvecklad kommunalteknisk verksamhet och kommuner som helt saknar sådan — är så skiftande att det knappast kan överblickas vilka resultat detaljföreskrifter skulle leda till. Det kan emellertid förutses att behov kommer att föreligga av tillämpningsföreskrifter i skilda hänseenden, vilka torde få meddelas i administrativ ordning.

När ställning skall tagas till omfattningen av den nu aktuella lagstiftningen måste beaktas att det på vissa områden redan finns bestämmelser, som ålägger kommunerna skyldigheter att medverka inom totalförsvaret. Sålunda har kommunerna uppgifter inom folkförsörjningen enligt den s. k. kommunala fullmaktslagen, inom krigssjukvården enligt krigssjukvårdslagen, inom civilförsvaret enligt civilförsvarslagen, vid rekvisition enligt rekvisitionslagen etc. Det kan vidare förutses att särskilda arbetsuppgifter kommer att åläggas kommunerna i samband med att en för beredskap och krig lämpad reglering av olika sociala förhållanden kommer till stånd. Kommittén har med utgångspunkt i de för kommittén meddelade direktiven begränsat sitt förslag till att gälla endast en reglering av de uppgifter, som kommunerna övertagit från civilförsvaret, dock med det väsentliga undantaget att de kommunala uppgifterna inom folkförsörjningen inarbetats i kommitténs förslag. Under remissbehandlingen av förslaget har yrkanden framförts om en utvidgning av den föreslagna lagen till att omfatta även de kommunala civilförsvarsuppgifterna och vissa andra områden inom totalförsvaret. Emellertid torde det på vart och ett av de områden, som f.n. är specialreglerade med föreskrifter bl. a. om kommunal medverkan, vara nödvändigt med en sådan speciell reglering för att enhetlighet skall uppnås, som möjliggör central eller regional ledning. Bestämmelser i speciallagstiftningen om vilka organ som skall svara för verksamheten i fråga torde regelmässigt ej heller kunna undvaras. Jag förordar med hänsyn härtill och då en ändrad ordning skulle föranleda väsentliga rubbningar i den omfattande planläggning, som skett

på olika områden av totalförsvaret, att den kommunala medverkan däri, som f. n. är reglerad i särskilda lagar eller författningar, alltfört får förbli reglerad i denna ordning. Detta innebär bl. a. att den nu aktuella lagen — i motsats till vad kommittén föreslagit — icke bör reglera den kommunala skyldigheten att medverka inom folkförsörjningen. För denna ståndpunkt föreligger så mycket större skäl, som ifrågavarande skyldighet måste kunna tagas i anspråk icke blott under beredskap och krig utan även under de övriga förutsättningar, under vilka ransoneringslagen kan träda i tillämpning.

Å andra sidan finner jag att kommitténs förslag är alltför begränsat såvitt det anger de kommunala skyldigheterna gentemot befolkning, som tvingats utrymma sin hemort eller drabbats av krigshändelser, ävensom såvitt det reglerar kommunernas skyldighet att planlägga för krigsförhållanden. Enligt förslaget skall kommunerna åläggas att »vidtaga åtgärder för försorg om dem, som blivit i behov av särskilt bistånd» till följd av de extraordinära förhållandena samt att planlägga för fullgörandet av denna skyldighet. Det synes något oklart vad kommittén avsett härmed, särskilt med hänsyn till att kommittén uttryckligen förklarat sig behandla endast sådana uppgifter, som kommunerna fått övertaga från civilförsvaret, och till att kommittén i organisatoriskt hänseende lägger den verksamhet, som uppgifterna föranleder, i första hand hos kommunens styrelse med förbigående av de ordinarie kommunala organen inom olika specialområden. Tveksamhet kan sålunda uppkomma — och synes också ha uppkommit bland remissinstanserna — huruvida kommunernas skyldigheter gentemot krigsdrabbad befolkning från andra kommuner enligt lagförslaget avser också verksamhet inom barna-, nykterhets- och hälsovården, inom **undervisningsväsendet och andra områden med särskilda organ**, där det icke i egentlig mening är fråga om att ge bistånd. Flertalet remissinstanser synes dock ha utgått från att kommunerna skall ha skyldighet att vara verksamma för den utrymda eller krigsdrabbade befolkningen i alla de hänseenden, i vilka kommunerna utövar verksamhet för den befolkning i kommunen, som icke tvingats till omflyttningar eller eljest varit omhändertagen av civilförsvaret. Jag finner också en sådan ordning vara den enda tänkbara och förordar att kommun — med endast vissa begränsade undantag, till vilka jag senare återkommer — skall vara skyldig att i alla hänseenden, i vilka kommunen är verksam för de egna kommunmedlemmarna, utöva verksamhet även till förmån för sådan befolkning från annan kommun, som på grund av de extraordinära förhållandena tagit uppehåll i kommunen. Härmed undanröjes så långt möjligt riskerna för att de inkvarterade från annan kommun får en särställning i förhållande till inkvarteringskommunernas fasta befolkning. Man vinner också den fördelen att det alltid finns en kommun som är ansvarig för den enskilde, vilket är särskilt betydelsefullt, om förbindelserna med hemkommunen avbrutits eller dess organ

satts ur funktion genom slutlig utrymning eller krigshändelser. Förberedelser i form av planläggning eller i vart fall en genomarbetning av problemställningarna måste då också med nödvändighet ske på alla kommunala verksamhetsområden, där verksamheten kan förutses bli upprätthållen även under krig, och avse verksamheten för såväl den egna befolkningen som den befolkning, som skall inkvarteras i kommunen. Det synes mig för övrigt knappast rationellt att bygga upp en speciell kommunal beredskap inom den sektor, där uppgifterna tidigare ankommit på civilförsvaret, men lämna beredskapen i övrigt på det kommunala planet därhän. Att uppgifterna tidigare hänförts under civilförsvaret är ju närmast blott av historiskt intresse. Jag anser alltså att den aktuella lagstiftningen bör gälla den kommunala beredskapen överhuvudtaget i den mån den icke är specialreglerad för särskilda verksamhetsområden.

Det sagda utesluter emellertid icke att, såsom kommittén funnit, vissa särbestämmelser bör meddelas när det gäller kommunernas skyldigheter att bistå inkvarterad befolkning. Inkvarteringen medför otvivelaktigt uppgifter, som icke har någon direkt motsvarighet i den ordinarie kommunala verksamheten och endast i vissa hänseenden kan dessa uppgifter antagas komma att bli specialreglerade på grundval av socialberedskapskommitténs förslag. För inkvarteringskommunernas del finner jag det också nödvändigt att i lagen speciellt reglera skyldigheten att registrera de inkvarterade. Då ett av postverket upplagt eftersändningsregister bör kunna tjäna även som upplysningsregister i de utflyttades hemort, finner jag ej anledning att i lagen inskriva också en skyldighet för kommun att föra register över dem som lämnat kommunen. Det bör vidare enligt särskilt stadgande i lagen åligga inkvarteringskommunerna att vidtaga erforderliga särskilda förberedelser för att de inkvarterades tillgång till godtagbart vatten skall tryggas och för att de sanitära problemen efter inkvarteringen skall kunna bemästras.

I organisatoriskt hänseende är det inom all beredskapsplanläggning en genomgående princip att det organ, som handhar viss verksamhet i fred, också skall handha verksamheten under beredskap och krig, och att överflyttning av ansvaret i sidled icke skall förekomma. För att avsteg skall göras från denna princip måste mycket starka motiv föreligga. Endast med denna ordning kan sakkunskapen på olika områden tillvaratas i ett läge, som måste förutses bli kännetecknat av svåra störningar i den samhälleliga verksamheten. Det förutsattes också då civilförsvaret avlastades vissa uppgifter, att dessa skulle åvila ordinarie samhällsorgan. Kommittén har emellertid förordat att den verksamhet, som kommun måste utöva till följd av begränsningen av civilförsvarets ansvarsområde, i första hand skall ankomma icke på de ordinarie kommunala organen för motsvarande verksamhet utan på kommunens styrelse. Om denna härigenom kommer att ställas inför alltför omfattande arbetsuppgifter,

skall dock kommunen — dvs. fullmäktige — äga uppdraga verksamheten åt de särskilda nämnderna, varvid endast ledningen av kommunens verksamhet skall ligga hos styrelsen. Vid sådan delegering kan olika verksamhetsområden sammanföras till viss eller vissa nämnder. Under särskilda förutsättningar skall styrelsen kunna ge andra nämnder direktiv och besluta i dessas ävensom i fullmäktiges ställe. På särskild nämnd ankommande verksamhet i dess helhet skall styrelsen kunna övertaga efter länsstyrelsens godkännande. En uppgift, som ursprungligen ligger på en facknämnd och i beredskapsläget övertages av kommunens styrelse, skall sålunda enligt förslaget kunna återlämnas av fullmäktige till en facknämnd och därefter av styrelsen med länsstyrelsens medgivande återföras till kommunens styrelse.

Även om det otvivelaktigt är nödvändigt under svåra lägen att ha möjligheter att laga efter lägligheten utan att vara bunden av stela föreskrifter, synes mig dock den av kommittén föreslagna ordningen för handhavandet av kommunala uppgifter under beredskap och krig alltför lös, i det att ansvaret för viss verksamhet kan komma att vandra eller rentav utskiftas mellan olika kommunala organ. Såväl för totalförsvarsorgan utanför kommunen som för de enskilda, som vistas i kommunen, måste en sådan ordning skapa en besvärande oklarhet och rådvillhet. Det kan också förutses att de kommunala organen själva och deras tjänstemän kan bli osäkra om sitt ansvarsområde och risk föreligger möjligen för att den situationen uppkommer att inget organ känner sig ansvarigt för en viss uppgift. Förslaget lämnar heller icke garantier för att den sakkunskap inom skilda områden — socialvård, barnavård, hälsovård etc. — som presenteras av de skilda nämnderna i kommunerna blir tillvaratagen i de mest besvärliga lägena. Kommitténs förslag sammanhänger tydligen med den åtskillnad som kommittén principiellt gjort mellan »ordinarie» kommunala uppgifter och sådana som övertagits från civilförsvaret, en åtskillnad som jag enligt det förut sagda icke anser böra upprätthållas. Jag kan sålunda icke finna att man vinner några fördelar med att kommunens styrelse enligt huvudregeln skall svara för ledningen av exempelvis socialvård, barnavård och hälsovård bland de inkvarterade medan socialnämnden, barnavårdsnämnden och hälsovårdsnämnden skall svara för motsvarande uppgifter bland den fasta befolkningen. Enligt min mening, vilken vinner stöd av åtskilliga remissinstanser, bör fördelningen av uppgifterna inom den kommunala organisationen under beredskap och krig helt ansluta till fredsorganisationen. Eventuellt erforderliga omfördelningar av arbetsuppgifterna bör ske i den ordning och under de förutsättningar, som är angivna i administrativa fullmaktslagen.

Däremot delar jag helt kommitténs mening att det under beredskap och krig krävs ett kommunalt ledningsorgan med särskilda befogenheter och att detta ledningsorgan bör vara kommunens sty-

relse. De befogenheter som bör tillkomma styrelsen i dess egenskap av ledningsorgan bör få sådan utformning att en kraftfull ledning kan utövas; de bör således innefatta en långtgående rätt att ge direktiv till andra nämnder rörande verksamhetens inriktning och bedrivande samt att fördela och omfördela kommunens resurser i fråga om personal och materiel mellan de olika organen. Styrelsen skall, för att låna en militär term, kunna åstadkomma en kraftsamling i sådana lägen, då någon sektor av den kommunala verksamheten är eller väntas bli ställd inför särskilt svåra eller betydelsefulla uppgifter.

Kommitténs förslag att länsstyrelserna skall tilläggas ett väsentligt inflytande på såväl kommunernas planläggning och andra förberedelser som deras verksamhet under beredskap och krig har icke mött någon gensaga bland remissinstanserna. Även jag finner det nödvändigt att länsstyrelserna, som har erforderlig överblick över läget i stort, får vissa befogenheter i avseende å den kommunala beredskapen och verksamheten, liksom de också måste tillhandagå kommunerna med utgångsmaterialet för deras planläggning och med råd och anvisningar i skilda hänseenden. Den närmare regleringen av länsstyrelsernas medverkan i sistnämnda hänseende torde emellertid få ske i administrativ ordning.

Delade meningar har däremot yppats om kommitténs förslag att en riksnämnd för kommunal beredskap skall inrättas såsom ett särskilt centralt organ med uppgift att — ehuru utan befogenhet att meddela bindande föreskrifter — leda framförallt den kommunala planläggningen och övriga förberedelser samt sörja för att erforderlig samordning härvid sker med annan totalförsvarsplanläggning. Den kommunala beredskapen, särskilt med den omfattning som den enligt min mening bör få i det den bör omfatta alla kommunala verksamhetsområden, där krigsviktiga uppgifter kan förutses uppkomma, är otvivelaktigt en nyhet, som måste antagas medföra behov av centralt utfärdade riktlinjer, bland annat för att nödvändig samordning skall komma till stånd med annan försvarsplanläggning. De verkligt betydelsefulla samordningsproblemen aktualiseras emellertid först på det regionala och lokala planet, och måste där lösas med utgångspunkt i de lokala förutsättningarna. Centralt är det redan väl sörjt för att totalförsvarets olika grenar samordnas med varandra och regionalt löper praktiskt taget all försvarsplanläggning på den civila sidan samman i länsstyrelserna, där också erforderlig samordning med den militära planläggningen sker. Enligt min mening har några övertygande skäl för att inrätta ett särskilt centralt organ för den kommunala beredskapen icke anförts. Erforderliga centrala anvisningar för kommunernas planläggning bör kunna utfärdas av de olika centrala fackmyndigheterna: socialstyrelsen inom social-, barna- och nykterhetsvården, medicinalstyrelsen och dess sjukvårdsberedskapsnämnd inom hälsovården, civilförsvarsstyrelsen såvitt rör samordningen med civilförsvaret, väg- och vattenbygg-

nadsstyrelsen inom vissa områden av kommunalteknisk verksamhet, skolöverstyrelsen inom undervisningsväsendet etc. Härvid bör man — såsom eljest i totalförsvarssammanhang — söka ordna den erforderliga samordningen centralt genom samråd mellan de olika centrala organ, villas verksamhetsområden berörs. Samordningsfrågor av principiell karaktär kan också finna sin lösning i den chefsnämnd, som numera är inrättad för att verka för samordningen inom totalförsvaret. I den mån de kommunala uppgifterna under beredskap och krig saknar direkt motsvarighet i fred såsom är fallet med inkvarteringsverksamheten bör erforderlig vägledning för kommunernas planläggning och handlande i verkställighetsskedet kunna ges i tillämpningsföreskrifter, som utfärdas av Kungl. Maj:t och i anvisningar av länsstyrelserna. I central instans blir emellertid med denna ordning kommunerna ej företrädade, vilket otvivelaktigt måste betecknas som en olägenhet. Det kan dock förutsättas att de centrala myndigheter, som utfärdar anvisningar, håller erforderlig kontakt med kommunförbunden och att dessa å sin sida kommer att bevaka kommunernas intressen även på detta område samt att de kommer att verka för önskvärd enhetlighet i den kommunala beredskapens uppbyggnad. Det bör heller icke vara uteslutet utan snarare regel att företrädare för kommunförbunden inbjudes att delta i överläggningar i befintliga centrala samordningsorgan när frågor om den kommunala beredskapen är aktuella. Jag finner mig på grund av det anförda icke böra förorda att en riksnämnd för kommunal beredskap inrättas men vill understryka att det genom tillämpningsbestämmelser till lagen, i instruktionsform eller i annan ordning måste sörjas för att den kommunala beredskapen blir samordnad med annan beredskap. Då jag är medveten om att de åtgärder jag har förordat för att få en tillfredsställande sådan samordning och för att ge kommunerna erforderlig ledning för planläggningen kan visa sig otillräckliga, förutsätter jag att utvecklingen noggrant följes i chefsnämnden och försvarsdepartementets samordningsavdelning. Härvid bör nära kontakt hållas med de berörda kommunförbunden. Skulle det visa sig att speciella anordningar i angivet syfte anses nödvändiga, är jag beredd att ompröva min ståndpunkt i frågan. Jag vill vidare redan i detta sammanhang understryka vikten av att företrädare för kommunerna får delta i försvarshögskolans kurser och i krigsspel och övningar med totalförsvaret på olika nivåer.

Ett besvärligt problem utgör frågan hur de inkvarterade skall kunna tillförsäkras rätt till inkvarteringsbostaden, sedan civilförsvarets förfoganderätt upphört. Visserligen är det säkerligen befogat att räkna med att det stora flertalet av invånarna i inkvarteringskommunerna kommer att visa en stark solidaritet med de utrymmande och frivilligt upplåter inkvarteringsbostad och att de utrymmande så långt de har möjlighet gör rätt för sig gentemot sitt värdfolk. Det måste emellertid förutses att svårigheter kan uppkomma, särskilt om inkvarteringen blir av längre varaktig-

het. Inkvarteringsvärdar kan tänkas vilja bli kvitt sina påtvungna gäster och de inkvarterades förhållanden kan motivera omflyttningar för att utjämna motsättningar eller åvägabringa en lämpligare fördelning av tillgängliga inkvarteringsbostäder. När civilförsvarets förfoganderätt kan utövas eller består föreligger garantier såväl för att de utrymmande eller hemlösa får tak över huvudet som för att inkvarteringsvärden får ersättning för upplåtelsen. Ett ianspråktagande med civilförsvarets förfoganderätt innebär nämligen att polishandräckning kan anlitas för att bereda tillträde till inkvarteringsbostaden och ersättningen utgår av allmänna medel. Så länge civilförsvaret utan tidsbegränsning ansvarade för att de utrymmande erhöll inkvarteringsbostad, kunde alltid förfoganderätt utövas. I samband med att ansvaret för de inkvarterade efter inkvarteringsens genomförande överfördes på kommunerna bestämdes att civilförsvarets förfoganderätt, som utövas av civilförsvarets lokala och regionala organ, icke skulle utövas för att tillgodose uppgifter, som icke längre skulle vara civilförsvarsuppgifter. Något skäl att fränfalla denna ståndpunkt torde icke föreligga. Detta innebär emellertid att de inkvarterades rätt till inkvarteringsbostaden och inkvarteringsvärdens rätt till ersättning för upplåtelsen numera torde följa helt civilrättsliga regler och följaktligen bli beroende av att avtal, uttryckligen eller underförstått, kommer till stånd mellan parterna. Uppsäges den inkvarterade till avflyttning, blir han också skyldig att flytta, och myndigheterna kan icke vägra att förhjälpa inkvarteringsvärden till hans rätt. Att utan tillgång till tvångsmedel bereda den inkvarterade ny inkvarteringsbostad torde i inkvarteringskommuner, vilkas befolkning kanske tredubblats, oftast bli en hart när omöjlig uppgift. Jag finner därför liksom kommittén och samtliga remissinstanser, som tagit ställning i denna fråga, att en rättslig reglering måste komma till stånd, som tillförsäkrar de inkvarterade fortsatt rätt till inkvarteringsbostaden och som möjliggör sådana omflyttningar av de inkvarterade, vilka av olika skäl kan bli nödvändiga, exempelvis för att förena familjer eller hushåll, som skingrats under utrymningen, eller för att vinna en lämpligare fördelning av tillgängliga utrymmen.

Kommittén har sökt lösa det aktuella problemet genom att föreslå en särskild förfoganderätt för länsstyrelsen, avsedd att tillämpas i form av ianspråktagande av ett större eller mindre antal inkvarteringsbostäder. Inom den ram som länsstyrelsens ianspråktagande angivit skulle kommunens styrelse sedan äga fördela bostäderna bland de bostadsbehövande. Ehuru det enligt kommitténs förslag är fråga om ett ianspråktagande för kronans räkning med förfoganderätt, skulle inkvarteringshyran erläggas av de inkvarterade med en särskilt utsedd ansvarig person i varje hushåll. För ersättningens bestämmande har kommittén föreslagit särskilda organ i kommunerna och i länen.

Kommitténs förslag har under remissbehandlingen utsatts för delvis myc-

ket allvarlig kritik. För egen del kan jag icke biträda kommitténs förslag, som jag finner icke vara anpassat efter det läge, som måste antagas råda när den föreslagna ordningen skulle tillämpas. Det synes mig sålunda uteslutet att belasta länsstyrelserna, som under beredskap och krig utgör för försvarsansträngningarna utomordentligt viktiga regionala organ, med prövning av individuella ärenden om förfogande över inkvarteringsbostäder. Kommitténs förslag torde i själva verket innebära, att en uppgift som tidigare lösts av lokala organ, nämligen civilförsvarscheferna, skulle föras upp till de regionala organen, en ordning som skulle strida mot de principer om decentralisering, som eljest på utomordentligt tungt vägande skäl är förhärskande inom totalförsvarsplaneringen. Problemet måste därför lösas efter andra linjer.

Alltsedan ställning togs i frågan, hur långt befolkningens skydd under krig skulle tillgodoses genom utrymningar, har det förutsatts att de utrymmande i princip själva skulle svara för den ersättning, som inkvarteringsvärdarna kunde anses berättigade till. Endast i den mån inkvarteringsbostäder togs i anspråk med förfoganderätt skulle ersättningen — enligt vad som eljest gäller vid ianspråktagande med förfoganderätt — utgå av allmänna medel. Skälen till denna ståndpunkt torde ha varit både av allmän karaktär och rent praktiska. Det torde sålunda ha ansetts att den enskildes eget initiativ och egen förmåga så långt möjligt skall tillvaratagas och att han sålunda skall så långt han förmår ansvara för sig själv och sina närmaste även under de svåra påfrestningar som krigsfara eller krig medför. Det har också förutsetts att de samhälleliga organen skulle ställas inför övermäktiga uppgifter vid sidan av de svårigheter och störningar, som läget oundgängligen måste medföra, om de skulle belastas med allehanda angelägenheter, som rörde den enskildes personliga förhållanden. Dessa synpunkter gör sig alltjämt gällande och har i dag måhända en ännu större giltighet, när planläggningen för utrymningarna omfattar omkring 3,2 miljoner människor. Jag finner därför att man alltjämt måste upprätthålla principen att de inkvarterade själva skall svara för ersättningen till sina tillfälliga värdar.

Ianspråktagande av inkvarteringsbostäder med förfoganderätt innebär emellertid en ordning, som dels utesluter att den enskilde inkvarterade själv ersätter inkvarteringsvärden — vid förfogande utgår ersättningen av allmänna medel — dels framtvingar individuella beslut om ianspråktagandet och om ersättningens storlek, dels också medför administrativ omgång med utbetalningen av ersättningen. Ett system med förfoganderätt för att säkra de inkvarterades rätt att bo kvar i de av civilförsvaret anvisade inkvarteringsbostäderna skulle otvivelaktigt leda till ett mycket stort antal individuella ärenden och följaktligen bli en svår belastning på myndigheterna, vilket organ som än utsågs att utöva förfoganderätten. Genom att påkalla förfoganderätt skulle nämligen inkvarteringsvärden få garanti för ersätt-

ningen. Även för den inkvarterade skulle det bli en direkt fördel att förfoganderätt kom till användning; därmed skulle han undgå att själv betala inkvarteringsvärden ersättningen. Ett särskilt förfarande skulle — såsom kommittén förutsett — bli nödvändigt för att det allmänna skulle kunna av den inkvarterade utkräva till värden erlagd ersättning. Systemet skulle sålunda medföra en med hänsyn till läget orimlig administrativ apparat. Jag kan därför icke finna ändamålsenligt att de inkvarterades rätt att kvarbo i de av civilförsvaret anvisade inkvarteringsbostäderna säkras genom förfoganderätt. För de fall, då inkvarteringsbostäder måste kunna upplåtas i samband med omflyttningar bland de inkvarterade, synes mig någon förfoganderätt ej erforderlig. Här är det ju i första hand frågan om en omfördelning av redan upplåtna utrymmen bland en befolkning, vars mest trängande behov av tak över huvudet redan blivit tillgodosett, och ett sådant nödläge, som förfoganderätten i allmänhet tar sikte på, föreligger ej. Kommer efter det att själva utrymningsrörelsen avslutats mindre grupper eller enstaka utrymmande eller hemlösa till inkvarteringskommunen, bör i allmänhet civilförsvaret vara ansvarigt för att de får inkvarteringsbostad även om deras förflyttning icke skett under civilförsvarets ledning. Civilförsvaret äger då utöva förfoganderätt för att avhjälpa akuta behov av bostad. Det synes ej heller erforderligt att tillskapa en särskild förfoganderätt för de såvitt kan bedömas fåtaliga fall, då civilförsvarets förfoganderätt ej kan utövas, ehuru vederbörande är helt utan bostad, exempelvis om hans inkvarteringsbostad förstörs av våld.

Det synes mig som om en praktisk lösning av förevarande problem endast kan nås genom att i lag stadgas skyldighet för ägare eller innehavare av byggnad eller del därav att upplåta inkvarteringsbostad, som av civilförsvaret eller kommun anvisats den som på grund av utrymning eller krigsskada eller annan krigshändelse icke äger eller icke kan återvända till sitt hem. Skyldigheten bör sanktioneras genom att befogenhet tillägges kommun att vid vite förelägga den upplåtelseskyldige att mottaga den som skall inkvarteras ävensom genom att länsstyrelsen berättigas att, om föreläggandet ej iakttages, förordna om erforderlig handräckning.

En lösning efter dessa linjer medför att inkvarteringsbostad kan tas i anspråk såväl genom förfoganderätt som genom anvisning, vilken grundar upplåtelseskyldighet. I båda fallen aktualiseras skyldigheten att avstå bostadsutrymme av civilförsvaret. Med hänsyn till de olika rättsverkningarna av förfoganderätt och anvisning måste i varje enskilt fall civilförsvaret tydligt ange på vilken grund upplåtelsen skall ske.

Jag är medveten om att en upplåtelseskyldighet enligt det sagda kan väcka betänkligheter, då den kan leda till långtgående ingrepp i den enskildes förhållanden. Ser man till resultatet av skyldigheten finner man emellertid att detta — bortsett från inkvarteringsvärdens möjligheter att få ut ersättningen — icke skiljer sig från det resultat som ianspråktagande

med förfoganderätt leder till. Förfoganderätt har hittills varit accepterad för att bereda utrymmande och hemlösa tak över huvudet. Det måste också beaktas att de ingrepp, som de utrymmande måste underkasta sig, har en än allvarligare karaktär i det de tvingas lämna sina hem och praktiskt taget alla sina ägodelar och berövas sina förvärvsmöjligheter, låt vara att detta sker för att bereda dem skydd undan hot mot livet. Vid en jämförelse mellan de utrymmandes och de i inkvarteringskommunerna kvarboendes situation synes de sistnämnda icke vara de sämst lottade. I tider, då nationens existens står på spel, måste också alla vara beredda till uppoffringar.

Skall de inkvarterades rätt till bostad tryggas genom lagbestämmelser om skyldighet för envar att upplåta inkvarteringsbostad, synes bestämmelserna härom knappast höra hemma i en lag som i övrigt riktar sig till kommunerna med en reglering av deras skyldigheter och organisation. Jag förordar därför att bestämmelserna om skyldighet att upplåta inkvarteringsbostad intages i en särskild lag.

De överväganden, som jag redovisat i det föregående, föranleder mig således att förorda att i en lag av kommunallags karaktär regleras i särskilda avsnitt *dels* vissa av kommunernas uppgifter under civilförsvarsberedskap, nämligen i den mån specialreglering ej skett eller framdeles kommer att ske, *dels* kommunernas skyldighet att planlägga och vidtaga andra erforderliga förberedelser för hela det kommunala verksamhetsområdet, *dels* den kommunala krigsorganisationen för samma verksamhetsområde, *dels* ock kostnadsfördelningen mellan stat och kommun. Med hänsyn till den centrala betydelse för den kommunala beredskapen, som lagen avses få, synes den böra benämnas *lag om kommunal beredskap*, oaktat den även reglerar kommunal verksamhet under krig. Lagen bör — liksom fallet är med civilförsvarslagen — vara i kraft redan under normala förhållanden men de för krigsfara och krig avsedda bestämmelserna bör erhålla en sådan redigering, att de blir tillämpliga endast under de nämnda utomordentliga förhållandena och först sedan civilförsvarsberedskap inträtt. Det är nämligen först då som utrymningar, vilka påkallar den kommunala aktiviteten, blir aktuella. I en särskild lag av fullmaktskaraktär, betecknad *lag om skyldighet att upplåta inkvarteringsbostad i krig m. m.*, bör nämnda skyldighet regleras. Regelmässigt måste lagen sättas i tillämpning när utrymningar anbefalles. Slutligen bör samtidigt med tillkomsten av en lag om kommunal beredskap vissa ändringar ske i *civilförsvarslagen*.

De nya lagarna jämte följdändringar torde böra träda i kraft den 1 juli 1964, då erforderliga tillämpningsföreskrifter och anvisningar av centrala myndigheter kan förutses föreligga.

Jag övergår härefter till att närmare behandla de olika frågorna i lagstiftningsärendet och tar därvid först upp innehållet i den föreslagna lagen om kommunal beredskap.

#### 4. Lagstiftning om kommunal beredskap

##### A. Uppgifter inom vissa verksamhetsområden

###### Kommunalrättskommitténs förslag

Kommittén har, såsom förut angivits, begränsat sitt förslag i fråga om kommunernas skyldigheter gentemot inkvarterad befolkning till att avse »åtgärder för försorg om dem, som blivit i behov av särskilt bistånd» i anledning av krigsskada eller utrymning eller andra med krig eller krigsfara sammanhängande förhållanden, men däremot icke reglerat omfattningen av kommunernas verksamhet i andra hänseenden, såvitt rör befolkning, som endast på grund av de utomordentliga förhållandena tagit uppehåll i kommunen. Emellertid har kommittén i sina allmänna överväganden funnit att det vid en reglering av de kommunala beredskapsuppgifterna — med vilken term kommittén endast åsyftar de uppgifter som kommunerna övertagit från civilförsvaret — icke finns anledning att snävt begränsa området för dessa uppgifter gentemot området för mera ordinarie kommunal verksamhet. Det måste dock enligt kommittén hållas klart att uppgifterna på det sistnämnda området — utom när det gäller den kommunaltekniska verksamheten — i princip ej är kommunala beredskapsuppgifter.

Till kommunala beredskapsuppgifter enligt kommitténs terminologi hänför kommittén i sin allmänna motivering till förslaget — förutom kommunalteknisk verksamhet — anordnandet av enskild inkvartering och internat, i den mån dessa uppgifter ej ombesörjes av civilförsvaret, drift av vissa allmänna internat för barn, åldringar och andra vårdbehövande, kollektiv utspisning, vård och tillsyn av de inkvarterade, rådgivning och annan kurativ verksamhet till förmån för dem, tillgodoseende av deras behov av kontanta medel, anordnande av undervisning, arbetsanskaffning, åtgärder inom hälsovårdsväsendet, vattenförsörjningen och renhållningen, inom försörjningen och ransoneringsväsendet samt av denna verksamhet föranledda uppgifter av expeditionell och kameral natur, däri inkluderat uppläggning av befolkningsregister. Ehuru kommittén sålunda ansett uppgifter inom ransoneringsväsendet och för försörjningen såvitt rör de inkvarterade vara kommunala beredskapsuppgifter, som kommunerna övertagit från civilförsvaret, konstaterar kommittén att folkförsörjningsuppgifterna icke har betydelse endast för inkvarteringskommunernas del. Dessa uppgifter bör enligt kommittén få en mera allmän reglering. De måste därför betraktas såsom en vid sidan av de kommunaltekniska uppgifterna och inkvarteringsuppgifterna »fristående» grupp av kommunala beredskapsuppgifter.

De kommunala beredskapsuppgifterna hänför kommittén sålunda till tre skilda verksamhetsfält: kommunalteknisk beredskap, åtgärder till stöd för utrymd eller eljest hemlös befolkning och uppgifter för folkförsörjningen och det ekonomiska försvaret i övrigt.

Såvitt rör kommunernas uppgifter på det kommunaltekniska området erinrar kommittén om att vissa uppgifter ombesörjes av kommunerna på grund av lagstadgad skyldighet medan andra uppgifter fullgörs utan sådan skyldighet. Kommunalteknisk verksamhet bedrivs också genom enskilda företag. I den mån skyldighet att bedriva viss verksamhet är inskriven i lag kommer skyldigheten att bestå även i krig. Att verksamheten då kan förutses komma att få en avvikande karaktär finner kommittén ej utgöra skäl för en särskild reglering av skyldigheten under krigsförhållanden. Är skyldigheten ej lagfäst under normala förhållanden, bör enligt kommittén ej heller laglig skyldighet föreskrivas för krigsförhållanden, då det ligger i den kommunala verksamhetens natur att alla ansträngningar kommer att göras från kommunalt håll att upprätthålla verksamheten även i krig. Särskilda skäl kan emellertid föreligga för en reglering av kommunalteknisk verksamhet, som bedrivs av enskilda företag och som på grund av brist på resurser inte kan upprätthållas i ansträngda lägen. Med hänsyn till de möjligheter till ingripanden från samhällets sida, som allmänna förfogandelagen ger, finner emellertid kommittén det ej erforderligt med en lagreglering för själva verksamheten i dessa fall.

I fråga om den kommunaltekniska verksamheten begränsar kommittén sitt förslag till att avse skyldighet för kommunerna att planlägga och vidtaga andra förberedelser för verksamheten under beredskap och krig. Förslagen i denna del behandlas närmare i ett följande avsnitt.

Kommittén tar också upp frågan huruvida kommunerna skall åläggas att sörja för tillsyn av fastigheter, som övergivits vid utrymning, och att omhändertaga och begrava döda. Emellertid finner kommittén att dessa uppgifter ej utgör uppgifter för kommunerna.

Såvitt rör tillsynen av fastigheter anser kommittén, att kommunerna bör fästa fastighetsägare- och hyresgästorganisationernas uppmärksamhet på behovet av en särskild organisation för sådan tillsyn och, därest en sådan organisation kommer till stånd, summariskt redovisa denna i de kommunala beredskapsplanerna. Genom det av kommittén föreslagna centrala ledningsorganet för kommunal beredskap bör vidare riktlinjer dragas upp för dylika lokala organisationer eller för avtal mellan företrädare för fastighetsägare- och hyresgästintressen, å ena sidan, och företag som kan åtaga sig tillsynen, å den andra. Redovisningen av en tillsynsorganisation i den kommunala planläggningen kan enligt kommittén sägas innebära en viss auktorisation av organisationen.

Kommittén erinrar om att omhändertagande och begravning av döda under fredstid icke ankommer på den borgerliga kommunen. Anordnandet av begravningsplatser är, utom i Stockholm, en kyrklig angelägenhet. Församlingarna bör enligt kommittén få riktlinjer från civilförsvaret — som enligt nu gällande ordning bär ansvaret för att en planläggning på detta område kommer till stånd — och från de borgerliga kommunerna om hur

uppgiften bör fullgöras och samordnas med den borgerliga kommunens planläggning. Eventuellt uppkommande frågor om bistånd från den borgerliga kommunens sida torde härvid enligt kommitténs mening kunna lösas utan en särskild reglering i lag.

Såvitt avser kommunernas skyldigheter gentemot utrymd eller eljest hemlös befolkning uttalar kommittén att de kommunala insatserna på detta område knappast kan sägas ha någon fastare anknytning till den fredstida verksamheten till förmån för kommunernas egen befolkning. Kommunerna har visserligen skyldigheter i socialvårdshänseende också gentemot andra än deras egna medlemmar. Socialhjälpverksamheten är emellertid främst organiserad för hjälp åt kommunens egna invånare. Verksamheten för inkvarterad befolkning har en helt annan bakgrund, omfattning och inriktning än den fredstida hjälpverksamheten och går långt utöver dennas syften och förutsättningar. Kommittén finner det därför nödvändigt att själva skyldigheten till insatser för hemlös befolkning får en särskild reglering i lag. Kommittén anser att uppgifterna kan bestämmas såsom »åtgärder för försorg om» hemlös befolkning, varmed det antyds att kommunernas uppgifter har en vidare omfattning än civilförsvarets, vars uppgifter i civilförsvarslagen beskrivs som »åtgärder för inkvartering och utspisning av samt annat bistånd åt» ifrågasvarande befolkning. I den bestämmelse, vari skyldigheten bör regleras, bör enligt kommittén de mest centrala uppgifterna anges, nämligen uppgifter i fråga om bostäder, omvårdnad och uppehälle. Genom att dessa uppgifter särskilt anges har kommittén velat antyda angelägenheten av en koncentration på dessa uppgifter och tillika ge en bestämning av minimikraven på insatser. Bestämmelsen bör emellertid utgöra den grund, på vilken specialbestämmelser för verksamheten på visst område bör kunna utfärdas av Kungl. Maj:t, i den mån specialreglering i lag ej skett eller sker.

Vid kommitténs genomgång av frågorna om kommunala skyldigheter gentemot hemlös befolkning har främst förhållandena i inkvarteringskommunerna tjänat som utgångspunkt. Kommittén finner emellertid att insatser kan bli erforderliga också i utrymningskommunerna, nämligen i de fall då samma kommun har både en utrymnings- och en inkvarteringsdel eller då omflyttning sker inom en kommun som ett led i utrymningen. Verksamheten har då enligt kommittén större anknytning till fredstida uppgifter men förhållandena anses dock så särpräglade att skyldigheten att hjälpa inkvarterade som blivit i behov av särskilt bistånd bör regleras. Detta bör härvid ske på samma sätt som beträffande befolkning, som utrymmes till annan kommun.

Även för det fall att mera permanenta hjälpbehov skulle uppkomma bland kommunens fasta befolkning utan egentligt samband med krigsförhållandena bör enligt kommittén undantagsvis den bestämmelse kunna tillämpas, som är avsedd att reglera kommunernas skyldighet att lämna in-

kvarterade hjälp. Med hänsyn härtill föreslår kommittén att bestämmelsen får avse den som blivit i behov av *särskilt bistånd* i anledning av krigsskada etc.

Kommittén konstaterar att skyldigheten för inkvarteringskommunerna att taga hand om de inkvarterade leder till krav på en väsentligt ökad kapacitet hos inkvarteringskommunerna. Ehuru en del socialvårdspersonal enligt kommittén bör stanna kvar i utrymningsorterna för att bistå dem som icke utrymt, bör dock ett överskott på personal uppkomma där. Denna personal bör tillföras inkvarteringsorterna i form av *i n t e r k o m m u n a l t b i s t å n d*. Skyldigheten till sådant bistånd bör författningsmässigt regleras. Kommittén finner emellertid en mera generell dirigering av de kommunala överskottsresurserna motiverad endast om utrymningskommunernas resurser kan tagas i anspråk för deras egen utrymda befolkning och om detta kan i någon utsträckning planläggas på förhand. Så bör enligt kommitténs uppfattning kunna ske med hänsyn till den stadga som utrymningsplanläggningen äger. Vid utrymning till ett mindre antal orter kan överskottspersonalen medfölja de utrymmande. När utrymningen däremot sker från en större tätort till ett större antal kommuner får frågorna om bistånd i stor utsträckning handhas av inkvarteringsorternas länsstyrelser. De genom interkommunalt bistånd tillhandahållna resurserna, som bör omfatta både personal och materiel, bör enligt kommittén på lämpligt sätt inordnas i den organisation, som inkvarteringskommunen håller för verksamheten. Denna form av bistånd tillmäter kommittén särskild betydelse för inkvarteringskommunernas möjligheter att upprätta och driva internat för vårdbehövande.

Kommittén anser att det i svåra lägen också kan vara nödvändigt att påkalla tillfälligt bistånd från annan kommun, som utan att dess egen beredskap eftersättes kan avstå resurser i personal eller materiel. Biståndet för dylika tillfälliga behov bör också lagregleras men kunna mera fritt dirigeras av länsstyrelsen mellan närbelägna kommuner.

För att erforderlig klarhet skall föreligga rörande ansvarsfördelningen mellan civilförsvaret och kommunerna såvitt rör hemlös befolkning finner kommittén det erforderligt med uttryckliga bestämmelser om *t i d p u n k t e n f ö r a n s v a r s ö v e r g å n g e n*. Denna tidpunkt anser kommittén böra bestämmas olika för enskilt inkvarterade och internatinkvarterade. I fråga om de enskilt inkvarterade föreslås kommunernas ansvar inträda, när de utrymmande flyttat in i de av civilförsvaret anvisade inkvarteringsbostäderna. En tidigare ansvarsövergång, exempelvis vid de utrymmandes ankomst till de rotelokaler, där civilförsvaret anvisar inkvarteringsbostäderna, finner kommittén av flera skäl ej lämplig, bl. a. enär förfoganderätt kan behöva utövas för att genomföra inkvarteringen, en rätt som bör utövas av civilförsvaret. Redan i detta skede bör emellertid kommunerna samverka med civilförsvaret för att få en tidig kontakt med de utrymmande. När det

gäller inkvartering i internat, som särskilt upprättas av civilförsvaret för vårdbehövande, finner kommittén att ansvaret icke kan övergå på kommunerna lika tidigt som ifråga om enskilt inkvarterade. Kommunerna antas nämligen icke kunna så snabbt mobilisera sina resurser i fråga om personal och utrustning att de redan då de vårdbehövande anvisas internatplats kan påtaga sig ansvaret för dem. Civilförsvaret bör därför ha ansvaret för att driften av internaten kommer igång. Tidpunkten för ansvarsövergången bör i lagen anges helt entydigt, och kommittén föreslår en regel om att ansvaret skall övergå på kommunen sedan åtta dagar förflutit från dagen för kungörandet av den utrymning, som föranlett upprättandet av förläggningen. I undantagsfall — exempelvis när utrymningen blir tidsödande på grund av lång utrymningsväg — bör länsstyrelsen kunna förlänga civilförsvarets ansvarstid. När det gäller specialinternat, dvs. internat för speciella kategorier vårdbehövande, som sammanhållits under utrymningen, såsom utrymmande från sjukvårdsinrättningar, särskolor, döv- och blindskolor, ungdomsvårdsskolor, fångvårdsanstalter etc., bör enligt kommittén kommunernas ansvar begränsas och erforderliga förberedelser för upprättandet och driften av dessa internat ske av huvudmännen inom vederbörande specialområde. I särskild författning bör Kungl. Maj:t ange vilka internat som skall vara undantagna från kommunernas ansvar.

Kommittén framhåller att, ehuru gränsen mellan civilförsvarets och kommunernas ansvarsområden måste fixeras, det likväl är nödvändigt med ett långtgående samarbete och bistånd mellan organen å ömse håll. I praktiken måste verksamheten bedrivas med samma personal; endast ledningen av verksamheten skiftar.

Med hänsyn till att kommunernas uppgifter inom folkförsörjningen i tidigare avsnitt hänförs till de specialreglerade områdena redovisas kommitténs förslag i ifrågavarande del ej här.

#### **Utredningen om befolkningsregistreringen i krig**

Utredningsmannen konstaterar att de av statsmakterna år 1956 uppdragna riktlinjerna för utrymning får till följd — därest utrymningsplanerna sätts i verket — att stora svårigheter kommer att uppstå att upprätthålla kontakt med de utrymda. Envar enskild utrymmandes inkvarteringsadress kan icke anges på förhand, ej ens om utrymningarna kan verkställas helt enligt planerna och sålunda ostörda av krigshändelser. Vid snabbutrymning av storstäderna kan det på grund av den begränsade tillgången på transportmedel dröja avsevärd tid innan den definitiva inkvarteringen sker. Ett mycket stort behov kan emellertid förutses föreligga både för allmänheten och för myndigheter och företag att få upplysning om var utrymda personer vistas och att kunna nå dem med meddelanden. Utredningsmannen anser att allt bör göras från samhällets sida, som är ägnat att underlätta kontakt- och efterforskningsmöjligheterna i samband med

befolkningsomflyttningar. Det eftersträfvade målet synes utredningsmannen icke kunna nås på annan väg än genom en registrering av dem, som byter vistelseort.

Registreringen bör ske snarast möjligt efter ankomsten till inkvarteringsorten och åvila inkvarteringskommunen. Det inflyttningsregister, som inkvarteringskommunen därvid skall lägga upp, skall kunna betjäna även andra myndigheter än inkvarteringskommunens organ såsom folkbokförings-, försörjnings-, civilförsvars-, arbetsmarknads-, polis- och skolmyndigheter m. fl. För inkvarteringskommunen förutses registret bli av särskild betydelse i samband med utbetalning av sociala bidrag av olika slag och utdelning av ransoneringskort samt överhuvudtaget underlätta inkvarteringskommunens verksamhet bland de inkvarterade.

Registrering bör enligt utredningsmannen ske av alla obligatoriskt utrymda, som varaktigt inkvarteras genom myndigheternas försorg eller själva ordnar sin inkvartering. Då enligt utrymningsplanläggningen inkvartering i viss utsträckning kommer att kunna ske i hemortskommunen har utredningsmannen ansett att obligatoriskt utrymda bör registreras, oavsett om inkvarteringen skett i hemortskommunen eller i annan kommun. Utrymmande som tillfälligt inkvarteras i genomgångsområden i avvaktan på vidare transport bör däremot ej registreras där. Även de som utrymt frivilligt bör registreras, liksom befolkning, som blivit hemlös genom krigsskador. Behov av registrering av personer, som efter beredskapsutrymning av de största städerna blivit omflyttade till dessas ytterområden, bör regelmässigt icke föreligga, men de bör, om de så önskar, kunna låta registrera sig. Utredningsmannen behandlar vidare frågor om registrering av dem som är intagna på internat av olika slag.

Beträffande tidpunkten för registreringen anför utredningsmannen att någon registrering icke torde kunna påbörjas förrän efter ankomsten till inkvarteringskommunen, där de utrymmande på mottagningsplatser blir fördelade av civilförsvaret på de olika inkvarteringsrotarna. Det vore i och för sig önskvärt att registreringen kunde påbörjas redan vid ankomsten till rotelokalen och innan de utrymmande börjat bege sig till inkvarteringsbostäderna. Anvisning av inkvarteringsbostad och registrering skulle därvid kunna ske i ett sammanhang. Utredningsmannen finner emellertid att själva inkvarteringen icke får fördröjas genom registreringen. Registreringsorganet bör ha frihet att välja lämplig tidpunkt för registreringen. Samarbete mellan detta organ och civilförsvarets inkvarteringsombud, som anvisar de utrymmande inkvarteringsbostad, måste dock förutsättas.

#### **Remissyttrandena**

I föregående avsnitt om vissa riktlinjer för lagstiftningen om kommunal beredskap har redogjorts för de remissyttrandena, som behandlar frågan vilka kommunala verksamhetsområden som bör omfattas av lagregleringen.

Mot kommitténs ståndpunkt att skyldighet icke bör åläggas kommunerna att under beredskap och krig bedriva sådan kommunal teknisk verksamhet, som ej är föreskriven i fred, har erinringar framförts endast av *länsstyrelsen i Jämtlands län*. Denna förklarar sig helt dela kommitténs uppfattning i fråga om kommunernas lojalitet och beredvillighet att upprätthålla sin verksamhet även på detta område men vill trots detta ifrågasätta, om icke kommunernas skyldighet härvidlag borde vara lagligt reglerad. Det synes nämligen *länsstyrelsen* principiellt oriktigt att såsom enligt kommitténs förslag föreskriva skyldighet att planlägga för verksamhet, som upprätthålles frivilligt. *Överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap* påpekar att medan skyldighet att producera och distribuera kan åläggas även kommunala organ med stöd av allmänna förfogandelagen, har någon skyldighet att vidtaga skadeavhjälpande åtgärder — vilket tidigare varit civilförsvarets uppgift — icke ålagts kommunerna i kommitténs lagförslag. Det ifrågasättes om icke den ändrade ordningen bör komma till synes i lagtexten.

*Vattenfallsstyrelsen* påpekar att förhållandena inom kraftförsörjningen under beredskap och krig gestaltar sig något annorlunda än på andra områden av kommunal teknisk verksamhet. *Vattenfallsstyrelsen* är central civilförsvarsmyndighet för kraftverkens civilförsvär, i vilket ingår bl. a. flera kommunala elverk. Till kraftverkens civilförsvär hör också en linjereparationsberedskap för reparation av skador på kraftledningar från 40 kilovolt och uppåt. Reparation av distributionsnäten måste därför planläggas och ske i samarbete med elblockcheferna såsom regionala ledningsorgan inom kraftförsörjningen i krig. Styrelsen erinrar vidare om att distribution av elkraft i stor utsträckning handhas av enskilda distributionsföreningar, och anser att kommunernas skyldigheter gentemot dessa föreningar bör på lämpligt sätt regleras.

I åtskilliga remissyttranden framhålles att kommunerna inom området för kommunal teknisk verksamhet kommer att ställas inför svårlösta uppgifter när det gäller försörjningen med hushållsvatten och i fråga om sanitära anordningar inom inkvarteringsområdena. För dessa yttranden, som huvudsakligen betonar nödvändigheten av planläggning och andra förberedelser, lämnas en redogörelse i det följande i anslutning till regleringen av kommunernas skyldigheter att förbereda verksamheten under beredskap och krig.

Likaså uppehåller sig ett stort antal remissorgan vid frågan, hur kommunerna skall kunna tillförsäkras erforderliga personella och materiella resurser för att kunna sätta anordningar för kommunal teknisk verksamhet i stånd efter krigsskador. Även för dessa yttranden, som i allmänhet anvisar planläggning och reservering på förhand av tillgängliga resurser såsom lösning på problemen, lämnas en redogörelse i avsnittet om förberedelseskyldigheten.

Vid remissbehandlingen av kommitténs förslag i fråga om tillsynen av övergivna fastigheter har det visat sig råda olika uppfattningar om vilket ändamål tillsynen avser tjäna. En del remissmyndigheter inlägger i uttrycket tillsyn betydelsen bevakning och annan verksamhet för att förhindra eller uppdaga brott i de övergivna fastigheterna. Andra remissinstanser utgår från att tillsynen syftar till att upptäcka skador eller risker för att skador skall uppkomma på fastigheterna och att avhjälpa smärre skador eller eliminera upptäckta risker. En tredje grupp utgår från att tillsynen skall omfatta båda de nämnda områdena. Sålunda framhåller *länsstyrelsen i Östergötlands län*, som finner kommitténs förslag alltför lösligt, att den tillsyn, som avser att förhindra brott i fastigheterna, är en polisuppgift, medan avhjälpande av skador bör vara en kommunal uppgift. *Civildéforsvarsstyrelsen*, som torde utgå från att tillsynen icke innebär bevakning, ställer sig skeptisk till den av kommittén förordade ordningen med en särskild frivillig organisation för tillsynen. *Länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus* samt *Örebro län* ävensom *Nyköpings stad* anser från samma utgångspunkt att tillsynen bör utgöra en kommunal uppgift och få en fast reglering. *Kommunaltekniska föreningen* ifrågasätter, med hänsyn till de stora värden som står på spel, om icke kommunerna borde åläggas att ta en mera aktiv del i tillsynen.

Frågan om omhändertagande och begravning av döda anses av *Bollnäs stad* böra ytterligare utredas. *Medicinalstyrelsen* framhåller att oklarhet om ansvarsfördelningen på detta område råder i praktiken och att klarläggande bestämmelser måste meddelas. *Länsläkaren i Södermanlands län* förklarar, att kommittén här har berört ett eftersatt område men antar att läget skall klarläggas genom den pågående kyrkoberedskapsutredningen. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* erinrar om att begravning av döda är den kyrkliga kommunens uppgift men finner det nödvändigt att såväl hälsovårdens som den kommunaltekniska verksamhetens resurser under krig dimensioneras med hänsyn till behoven på förevarande område. *Nyköpings stad* anser att den kyrkliga kommunen bör underställas den borgerliga såvitt rör de uppgifter, som den kyrkliga kommunen har när det gäller omhändertagande av döda.

Bortsett från de fåtaliga, tidigare redovisade remissyttranden, i vilka kommittén ansetts ha dragit för snäva gränser för de kommunala uppgifterna ifråga om inkvarterad befolkning, har kommitténs förslag till bestämning av dessa uppgifter lämnats utan erinran eller tillstyrkts under remissbehandlingen. Enighet råder sålunda om att det är påkallat att i lag inskriva särskild skyldighet för kommunerna att lämna bistånd åt den som till följd av krigsskada eller utrymning eller andra med krig eller krigsfara sammanhängande förhållanden blivit i behov av särskilt bistånd samt att härvid särskild uppmärksamhet skall ägnas behoven av bostad och nödigt uppehälle samt, i förekommande fall, av vård.

*Civilbefälhavaren i IV. civo och länsstyrelsen i Stockholms län* har särskilt behandlat frågan, huruvida kommunerna skall inträda i ansvaret också för utrymmande, som tillfälligt inkvarteras i genomgångsområden i anslutning till de största tätorterna i avbidan på vidare transport, och finner att så bör vara fallet. Det påpekas härvid att vistelsen i genomgångsområdena enligt planerna beräknas vara i 2 å 3 veckor men att vistelsen, beroende på läget, kan bli längre. Då det kan starkt ifrågasättas huruvida civilförsvaret utan kommunal medverkan kan klara av de problem, som uppstår härvid, bör sådan medverkan säkerställas.

*Länsstyrelsen i Malmöhus län* anser att de kommunala skyldigheterna bör få en vidare omfattning än enligt kommitténs förslag, såtillvida att även *h j ä l p v e r k s a m h e t b l a n d k v a r b o e n d e i u t r y m n i n g s o r t e r n a* bör vara en kommunal skyldighet. Länsstyrelsen påpekar att kollektiv utspisning i kommunal regi planlägges äga rum i slutligt utrymda städer i länet.

Att behov av en laglig reglering av *i n t e r k o m m u n a l t b i s t å n d* föreligger råder det enighet om. Nödvändigheten av sådant bistånd för att tillgängliga resurser på ett ändamålsenligt sätt skall kunna tillvaratagas understrykes av praktiskt taget alla remissinstanser, som yttrat sig i frågan. *Nyköpings stad* går i sitt yttrande till och med så långt att staden anser, att utrymningskommunerna själva bör etablera en organisation i inkvarteringskommunerna för att hjälpa dessa med arbetet bland de inkvarterade. *Föredraganden hos civilbefälhavaren i I. civo och länsstyrelsen i Malmöhus län* framhåller att de särskilda förhållanden, som utrymningsplanläggningen för de sydligaste delarna av landet medför, måste beaktas vid regleringen av skyldigheten för utrymningskommunerna att lämna inkvarteringskommunerna bistånd. Det erinras om att det icke är möjligt att med säkerhet förutse i vilka kommuner befolkningen från denna landsdel kommer att inkvarteras och att sannolikheten för rubbningar i inkvarteringsplanerna där är stor. Även om det i och för sig är ett intresse att en utrymningsorts överskottsresurser kommer den egna utrymda befolkningen till godo, anses det dock viktigare att resurserna kommer till användning, där de bäst behövs. Det föreslås att ifrågavarande resurser ställs till länsstyrelsens eller civilbefälhavarens förfogande för att fritt kunna insättas där behov uppkommer i det akuta läget.

De sistnämnda två remissinstanserna har också invändningar mot kommitténs förslag att skyldigheten att lämna tillfälligt interkommunalt bistånd skall vara beroende av att den biståndslämnande kommunens egen beredskap ej eftersättes. Det framhålls, att den egna beredskapen alltid måste eftersättas genom att kommunen avstår resurser, och yrkas att möjligheterna att taga skyldigheten i anspråk vidgas.

*Länsstyrelsen i Stockholms län* påpekar att det måste klart utsägas vilken länsstyrelse som skall besluta om interkommunalt bistånd, när biståndsgivande och biståndstagande kommun ligger i olika län.

Beträffande tidpunkten för kommunernas övertagande av ansvaret för de utrymmande har olika synpunkter framkommit. Medan det stora flertalet remissmyndigheter delar kommitténs uppfattning att ansvaret bör övergå först då inkvarteringen avslutats och i fråga om inkvartering i internat först viss tid efter det internatet upprättats, anser en liten grupp remissmyndigheter att kommunen bör övertaga ansvaret redan vid de utrymmandes ankomst till mottagningsplatsen i inkvarteringskommunen. Till denna grupp hör *länsstyrelsen i Östergötlands län*, som anser att en sådan ordning skapar bättre reda i tids- och ansvarsbegreppen och medför förenkling i organisatoriskt avseende. Anskaffning av inkvarteringsbostäder och utplacering av de utrymda synes länsstyrelsen lättare kunna ske genom inkvarteringskommunens försorg än genom civilförsvaret. Denna ståndpunkt intages också av *länsstyrelsen i Skaraborgs län* som påpekar, att en dubbel roteorganisation därmed undviks. *Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar* ifrågasätter däremot, om icke civilförsvarets ansvar bör bestå under minst två dagar från det den inkvarterade inflyttat i inkvarteringsbostaden och motiverar sin tanke med hänsyn till den belastning som den kommunala administrationen i det åsyftade läget kommer att vara utsatt för. I sammanhanget framhåller nämnden också att i denna liksom i övriga gränsdragningsfrågor bör, oavsett gällande normalregler, finnas bestämmelser om att den ena parten skall behålla ansvaret till dess den andra träder till. Även *länsstyrelsen i Malmöhus län* önskar smidigare regler för ansvarsövergången med hänsyn till att å ena sidan inkvarteringskommunen kan av krigshändelser bli satt ur stånd att påtaga sig ansvaret för de inkvarterade samt å andra sidan civilförsvarets personal, åtminstone såvitt rör personal för skötsel av internaten, kan bli ianspråktagen för andra civilförsvarsuppgifter före den tidpunkt, som regelmässigt skall gälla för ansvarsövergången.

Vad särskilt beträffar tidpunkten för inträdet av kommunernas ansvar för särskilt upprättade internat finner *överbefälhavaren* med hänsyn till intresset av att så tidigt som möjligt kunna frigöra civilförsvarspersonal för andra uppgifter, att länsstyrelsen efter samråd med civilförsvaret och kommunen bör äga förordna om tidigare ansvarsövergång än enligt den av kommittén föreslagna huvudregeln åtta dagar efter kungörandet av utrymningen. Kommitténs förslag rörande utgångspunkten för tidsberäkningen har föranlett erinringar av *medicinalstyrelsen* och dess *sjukvårdsberedskapsnämnd*, *länsstyrelsen i Gotlands län* och *Eskilstuna stad m. fl.*, vilka anser att tiden icke skall räknas från kungörandet av utrymningen utan från det internatet trätt i verksamhet. Det påpekas att transporter av de utrymmande genom oförutsedda händelser kan draga ut på tiden och att svårigheter kan föreligga i inkvarteringskommunerna att hålla reda på tiden för kungörandet av utrymningar i andra orter. *Civilförsvarsstyrelsen* och *länsstyrelsen i Gotlands län* finner att tidsbestämningen enligt kommit-

téns förslag är oklar. Länsstyrelsen förordar att tiden anges till en vecka i stället för åtta dagar. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* anser att, om ansvaret för de enskilt inkvarterade enligt länsstyrelsens förslag skall inträda redan vid deras ankomst till kommunen, så bör det kommunala ansvaret för särskilt upprättade internat inträda redan på internatets första verksamhetsdag. *Anundsjö kommun* framhåller att då inkvartering i internat sker i exempelvis befintliga åldersdomshem bör administrationen av internatet redan från början ligga hos socialnämnden och ej hos civilförsvaret.

Enighet råder bland remissinstanserna om att kommunerna ej skall påläggas ansvar för specialinternat.

I ett tidigare avsnitt har redovisats de remissyttranden över utredningen angående befolkningsregistreringen i krig, vilka berör frågor av mera central betydelse för regleringen av den kommunala medverkan på förevarande område. Under remissbehandlingen har emellertid liksom i utredningsmannens promemoria berörts åtskilliga frågor, vilkas lösning återverkar på omfattningen av det arbete, som kommunerna får att utföra, då de fullgör sin av alla remissmyndigheter tillstyrkt skyldighet att upprätta och föra inflyttningsregister. Härvid berörs frågor bl. a. om vilka kategorier personer som skall registreras. *Länsstyrelsen i Jämtlands län* finner det oklart i vilken omfattning registrering skall ske av personal hos statliga och kommunala myndigheter. *Generalpoststyrelsen* anser att sådan utrymd postpersonal bör registreras, som kommer att anlitas för tjänstgöring utanför postverket eller som erhåller tjänstledighet tills vidare. *Chefen för försvarsstaben* betonar att även personer som utrymt frivilligt eller ordnat inkvartering genom egen försorg bör obligatoriskt registreras, enär myndigheterna kan behöva nå dem exempelvis i värnpliktsärenden. Även *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* ifrågasätter om icke registreringen bör vara utan undantag obligatorisk och sålunda också omfatta inflyttade som icke inkvarterats genom myndigheternas försorg. Länsstyrelsen pekar härvid på inflyttningsregistrets betydelse som källa för upplysning om reservarbetskraft.

*Generalpoststyrelsen* framhåller, att det givetvis skulle vara till fördel för postverket, om registreringen kunde göras obligatorisk för all befolkning, som till följd av utrymning tvingas lämna sin ordinarie bostadsort, då postverkets behov av adressuppgifter därigenom skulle bli bättre tillgodosett. Styrelsen anser sig emellertid icke böra föreslå ett sådant obligatorium med hänsyn till svårigheten att genomföra det.

Enligt *länsstyrelsen i Stockholms län* bör självfallet i princip ingen registrering göras av de efter en snabbutrymning tillfälligt inkvarterade, även om vistelsetiden för dem kan komma att utsträckas över den normalt beräknade om 8—10 dagar.

I flera remissyttranden framhålles värdet av att registreringen kommer till stånd så snart som möjligt efter ankomsten till inkvarteringskommun-

nen. Med enstaka undantag uttalar remissmyndigheterna att registreringen icke får fördröja själva inkvarteringsverksamheten och att den därför måste ske först efter det de inkvarterade flyttat in i inkvarteringsbostäderna. *Chefen för försvarsstaben* — som föreslår att registerförare i inkvarteringskommun även skall tillse att värnpliktig personal, som inkvarteras inom kommunen, snarast avlämnar adressanmälan till truppregistreringsmyndigheten — anser det önskvärt, att åtminstone personal i värnpliktsåldern blir registrerad omedelbart vid ankomsten till inkvarteringsområdet med hänsyn till den militära betydelsen av att adressanmälan omgående kommer de militära registreringsmyndigheterna till handa och eftersändningsregistret snabbt kommer i funktion.

Vad registrering av frivilligt utrymda beträffar förklarar *länsstyrelsen i Gotlands län* att den icke torde böra äga rum förrän myndigheterna anbefallt obligatorisk utrymning. Länsstyrelsen antar nämligen att frivillig utrymning påbörjas i tämligen god tid inför ett spänt läge och framhåller att de utrymmande då både har tid och möjlighet att ordna adressanmälan i vanlig ordning, varför en mobilisering av en planerad registreringsorganisation vid sådan tidpunkt synes onödig.

Beträffande sättet för registreringen förklarar sig *civilförsvarsstyrelsen* beredd medverka till befolkningsregistreringen, som enligt styrelsen icke i och för sig kan sägas vara ett primärt civilförsvarsintresse, genom att låta utforma blanketten till anvisningssedel för enskild inkvartering, som utskrivs i rotelokalen, så att den kan uppta samtliga uppgifter som är önskvärda för registreringen och sålunda bilda underlag för denna. Även *kommunalrättskommittén* och *svenska stadsförbundet m. fl.* förordar att civilförsvaret skall tillhandahålla kommunerna visst primärmaterial i form av kopior av civilförsvarets anvisningssedlar. *Generalpoststyrelsen* förklarar sig beredd att i mån av tillgång ställa postpersonal till förfogande som biträden åt vederbörande myndighet, som ombesörjer registreringen. En dylik samverkan bör enligt styrelsens uppfattning vara till gagn för alla parter och medföra att man snabbast möjligt får fram riktiga adressuppgifter. Styrelsen ifrågasätter om icke postpersonalen skulle i förekommande fall kunna överföra eftersändningsuppgifterna till postverkets adressanmälningsblanketter. *Länsstyrelsen i Gotlands län* anser att civilförsvaret bör insamla registeruppgifterna i rotelokalerna och därefter överlämna dem till kommunen.

#### Departementschefen

Såsom jag redan framhållit vid mitt ställningstagande till de allmänna riktlinjerna för en lagstiftning om kommunal beredskap anser jag det erforderligt att stadga en skyldighet för kommunerna att låta den kommunala verksamheten generellt omfatta också sådan befolkning från annan kommun, som på grund av de utomordentliga förhållandena tvingats taga

uppehåll i kommunen. Ehuru kommittén i sitt lagförslag begränsat de kommunala skyldigheterna gentemot inkvarterade till sådana fall, då dessa blivit i behov av särskilt bistånd, synes dock även kommitténs förslag vila på den grundläggande förutsättningen att de inkvarterade icke skall vara utestängda från den verksamhet, som kommunerna bedriver i övrigt och som icke kan sägas innebära att behov av särskilt bistånd tillgodoses. Regleringen av de kommunala skyldigheterna gentemot inkvarterade eller eljest hemlösa torde böra inledas med ett stadgande av nu avsedd allmän räckvidd. Det ligger dock i sakens natur att vissa begränsningar måste gälla i fråga om den kommunala verksamheten till förmån för inkvarterade från annan kommun. Kommunen bör sålunda icke vara skyldig att tillhandahålla sådana förmåner, som uppenbarligen förutsätter stadigvarande bosättning i kommunen, åt den som enbart på grund av de utomordentliga förhållandena vistas där. Såsom exempel må nämnas sociala stödåtgärder som icke avser att tillgodose löpande behov utan är avsedda att på längre sikt förebygga hjälpbehov eller att höja standarden. Vidare måste vid en sådan generellt utformad skyldighet, som nu är i fråga, en begränsning göras för de fall, då i särskild lag eller författning, avsedd att tillämpas just under nu åsyftade utomordentliga förhållanden, tillskapats en särskild ordning, i vilken personkretsen för den kommunala verksamheten bestämts. Gäller det däremot icke någon för krigsförhållanden särskilt utarbetad ordning inom visst verksamhetsområde, bör den kommunala verksamheten för de i kommunen bosatta utsträckas till att omfatta även befolkning från annan kommun.

Under remissbehandlingen har i några yttranden berörts frågan om kommunalt ansvar för omhändertagandet av dem som vid snabbutrymning av de största tätortsområdena blir tillfälligt inkvarterade i s. k. genomgångsområden i avbidan på vidare transport. Medan kommittén ansett att det kommunala ansvaret bör inträda först då de utrymmande blivit definitivt inkvarterade, har i dessa yttranden framhållits önskvärdheten av kommunalt ansvar även vid tillfällig inkvartering i genomgångsområdena. För egen del ansluter jag mig till kommitténs ståndpunkt. En övergång av ansvaret för de tillfälligt inkvarterade skulle nämligen enligt min mening leda till en icke önskvärd splittring i ansvarsförhållandena, helst som ansvaret måste återgå till civilförsvaret, så snart vidaretransporten blir aktuell. Det måste fasthållas att inkvarteringen i detta fall blott är ett avgränsat skede i en fortgående utrymningsrörelse, som ledes av civilförsvaret. Otvivelsaktigt kommer emellertid den tillfälliga inkvarteringen att ställa civilförsvaret inför mycket svåra uppgifter och det är sannolikt att även tillgängliga kommunala resurser i fråga om personal och materiel måste tagas i anspråk. Detta bör emellertid ske under civilförsvarets ledning, varvid om så blir erforderligt personalen kan anlitas med civilförsvarsplikt och de materiella tillgångarna tagas i anspråk med civilförsvarets förfoganderätt.

I likhet med kommittén och remissorganen finner jag det erforderligt att i lagen särskilt reglera den ojämförligt viktigaste av de kommunala skyldigheterna gentemot utrymda eller eljest hemlösa, nämligen uppgiften att tillgodose de särskilda behov, som är en följd av att de tvingats lämna sina hem och berövats sina förvärvsmöjligheter. Den verksamhet, som härvid skall ankomma på kommunerna, skiljer sig uppenbarligen så väsentligt från dessas normala socialvårdande uppgifter, att den icke kan anses innefattad i ett generellt stadgande av den karaktär, som jag nyss berört. Därjämte bör denna skyldighet taga sikte icke blott på befolkning från annan kommun utan även på befolkning från den egna kommunen, som blivit hemlös eller eljest försatts i särskilda svårigheter genom utrymning, krigshändelser eller andra av de utomordentliga förhållandena betingade omständigheter men som alltjämt är kvar inom kommunen. Biståndsskyldigheten kommer således att gälla även för rena utrymningskommuner och sådana kommuner, som är både utrymnings- och inkvarteringskommun för den egna befolkningen. Det särskilda bistånd, som här avses, skall såsom kommittén framhållit syfta till att tillgodose de hemlösas eller eljest krigsdrabbades mest elementära behov i fråga om bostad och uppehälle samt erforderlig vård. Att dessa uppgifter är de väsentligaste bör framgå av lagens bestämmelser.

Det bör emellertid anmärkas att kommunerna endast undantagsvis kommer att primärt få sörja för att inkvarteringsbostad beredes den hemlöse. Såväl vid vanlig utrymning som vid evakuering på grund av krigsskador är nämligen civilförsvaret i första hand ansvarigt för omhändertagandet av de drabbade och har därvid att anskaffa inkvarteringsbostad åt dem. Vad som härvidlag kan ankomma på kommunerna är närmast att företaga sådana jämkningar i den av civilförsvaret genomförda inkvarteringen som föranledes av individuella behov och av inträffade förändringar i sammansättningen av de inkvarterade, exempelvis födselar, återförening av familjemedlemmar, som skingrats under utrymningen, och ökning eller minskning — genom annat än krigshändelser — av tillgången på inkvarteringsbostäder. Vad beträffar skyldigheten att sörja för de hemlösas uppehälle torde, såvitt rör kontanthjälp, en särskild för krigsförhållanden ägnad ordning komma att tillskapas, där kommunernas medverkan blir närmare reglerad. Såsom ej särskilt reglerade kommunala uppgifter för de krigsdrabbades uppehälle kan emellertid ifrågakomma att anordna kollektiv utspisning, att distribuera särskilda förnödenheter, som tillhandahållits av det ekonomiska försvarets organ, etc. Ansvar för att livsmedel och andra förnödenheter finns att tillgå för distribution bland de behövande avses emellertid ej skola övergå på kommunen utan alltjämt åvila det ekonomiska försvarets organ. Självfallet får det dock anses ingå i de kommunala skyldigheterna på området att rapportera uppkommande behov. De kommunala skyldigheterna på vårdområdet måste i första hand gå ut på att övervaka att vårdfallen bland

de inkvarterade blir upptäckta och omhändertagna antingen inom kommunens egen vårdorganisation — ålderdomshem, barnhem etc. eller av kommunen drivna särskilt upprättade internat för vårdbehövande — eller för vård under annan huvudman än kommunen, exempelvis sjukvård, kronikervård etc. Med hänsyn till de förutsedda svårigheterna för inkvarteringskommunerna att omhändertaga alla de fall, som under de rådande, ofta primitiva förhållandena skulle ha betecknats som vårdfall efter fredsmässiga bedömningsgrunder, synes såsom alternativ till vården också uttryckligen böra nämnas tillsyn genom kommunens försorg.

Av det sagda torde ha framgått att i åtskilliga fall de särskilda behov, som det i princip bör åligga vistelsekommunen att avhjälpa, skall tillgodoses av annan än kommunen. De kommunala skyldigheterna att lämna särskilt bistånd bör följaktligen begränsas till de fall, då annat organ icke är ansvarigt enligt särskilda bestämmelser.

Liksom kommittén, vars mening härutinnan delats av i det närmaste alla remissorganen, anser jag det erforderligt att en fast regel ges för den tidpunkt, då ansvaret för de utrymmande eller eljest hemlösa skall övergå från civilförsvaret till inkvarteringskommunerna. Det kan förutses att då ansvarsövergången skall ske läget ofta kommer att vara svårt att överblicka. Detta nödvändiggör entydiga regler för gränsen mellan civilförsvarets och kommunernas ansvarsområden. Självfallet måste denna gräns också bestämmas så att den praktiskt sett lämpligaste ordningen vinnes. Enligt min mening har kommittén, såvitt rör den enskilda inkvarteringen, funnit en lämplig tidpunkt för ansvarsövergången, i det denna föreslås ske i och med att den utrymmande tagit anvisad inkvarteringsbostad i besittning. En tidigare ansvarsövergång, som ifrågasatts i vissa remissyttranden, synes mig knappast lämplig, enär civilförsvaret — men däremot icke kommunerna — äger utöva förfoganderätt för att taga inkvarteringsbostäderna i anspråk. Om inkvarteringsvärden vägrar att lämna den utrymmande tillträde till bostaden, kan civilförsvarschefen omedelbart utöva förfoganderätt och polisen kan likaså utan dröjsmål realisera ianspråktagandet. Endast civilförsvaret torde vidare ha de erforderliga möjligheterna att snabbt ordna utspisning vid stockningar i verksamheten och att ombesörja erforderliga transporter och vägvisning genom ordonnanser till inkvarteringsbostäderna. En senare ansvarsövergång, varom förslag också framkommit under remissbehandlingen, synes mig ej heller lämplig, då den kunde leda till att civilförsvaret belastades med allehanda önskemål och förfrågningar från dem, som redan flyttat in i anvisade utrymmen. För behandling av dylika framställningar, som i allmänhet icke torde kräva omedelbara åtgärder, synes kommunerna ligga närmare till. Såvitt gäller de enskilt inkvarterade bör alltså ansvarsövergången äga rum i och med att de utrymmande blir inkvarterade. I de fall, då det ej är fråga om någon överflyttning av an-

svaret, enär detta icke någon gång åvilat civilförsvaret, dvs. då den utrymmande på egen hand sört för sin inkvartering, bör kommunens ansvar likaledes inträda, då den utrymmande inflyttat i sin bostad i kommunen. Först därmed har han vunnit sådan anknytning till denna, att dess skyldigheter mot honom bör kunna aktualiseras. Det kan givetvis inträffa att frivillig utrymning och på egen hand ordnad inkvartering skett innan civilförsvarsberedskap anbefalles. I dessa fall får de kommunala skyldigheterna enligt lagen anses inträda samtidigt med förordnandet om civilförsvarsberedskap.

Inkvartering, som icke sker i enskilda hem utan i befintliga anstalter i inkvarteringskommunen, exempelvis av vårdbehövande i kommunens ålderdomshem, bör i fråga om tidpunkten för ansvarsövergången jämföras med enskild inkvartering, varvid kommunen alltså omedelbart vid inkvarteringen övertar ansvaret för den vårdbehövande. Detsamma bör gälla vid kollektiv inkvartering, exempelvis i skolbyggnader, kapell o. dyl., av personer som icke är vårdbehövande. De särskilda arrangemang, som härvid kan bli erforderliga för utspisning av de inkvarterade, bör då ligga under kommunens ansvar, men självfallet bör civilförsvaret i dessa fall bistå med tillgänglig utrustning. Någon personal för drift av sådan kollektiv förläggning bör däremot icke tillhandahållas vare sig av civilförsvaret eller kommunerna. De inkvarterade måste här liksom vid enskild inkvartering i princip sköta sig själva.

Annorlunda förhåller det sig med inkvartering av vårdbehövande i särskilt upprättade internat. Här föreligger ett kontinuerligt behov av personal för vården av de intagna och det måste obetingat tillses att detta behov blir fortlöpande täckt. Att det måste ankomma på civilförsvaret att upprätta ifrågavarande internat synes ställt utom allt tvivel, enär civilförsvaret annars icke kan sörja för inkvarteringen av de vårdbehövande, som icke kan beredas plats genom överbeläggning av befintliga vårdinrättningar. Det är också civilförsvaret som i civilförsvarsplikten och förfoganderätten har de erforderliga medlen för att kunna anskaffa lokaler och personal. Innan kommunerna kan övertaga ansvaret för driften av dylika internat måste kommunerna ha satts i tillfälle att säkra dispositionsrätten till lokalerna och att binda den erforderliga personalen till internatet. Inkvarteringskommunerna måste följaktligen få en frist för att ordna dessa angelägenheter, för att försäkra sig om livsmedelsleveranser till internaten o. dyl. Jag finner det därför ofrånkomligt att civilförsvarets ansvar får bestå någon tid efter det internatet upprättats och dess drift kommit i gång, ehuru det naturligtvis kan finnas skäl att så snart som möjligt friställa civilförsvarspersonalen för andra uppgifter. Regelmässigt synes det dock icke behöva bli någon särskild belastning för civilförsvaret att under en kortare övergångstid driva de särskilt upprättade internaten, enär personalbehovet för dem under civilförsvarsberedskap alltid kan täckas med

anlitande av civilförsvarsplikten och försörjningen av internaten kan ordnas genom användning av förfoganderätten. Utgångspunkten för fastställandet av den tidpunkt, då ansvaret skall övergå på kommunerna, anser jag böra vara den dag, då kommunen mottagit anmälan från civilförsvaret att internatet tagits i bruk, dvs. att internatet iordningställt och att inkvartering skett där. Härigenom får såväl civilförsvaret som kommunen alltid en dag fixerad, då ansvaret skall övergå till kommunen och särskild utredning om vilken utrymning, som föranlett upprättandet av internatet, och när den utrymningen kan ha kungjorts undvikas. Den tid, som bör stå kommunen till buds för att bereda sig för övertagandet av internatet, synes böra bestämmas till en vecka och bör beräknas enligt eljest gällande regler för beräkning av lagstadgad tid. Om särskilda svårigheter föreligger för kommunen att övertaga ansvaret enligt huvudregeln bör länsstyrelsen ha möjlighet att förlänga tiden med ytterligare högst en vecka.

Då inkvartering sker i särskilt upprättat internat, vars drift redan övertagits av kommunen bör ansvarsövergången ske enligt huvudregeln. Kommunen blir alltså då ansvarig i och med att inkvarteringen verkställts.

Det kan naturligtvis till följd av krigshändelser eller andra störningar i enskilda fall visa sig ogenomförbart med en ansvarsövergång enligt de nu angivna reglerna. Härvid befinner man sig emellertid i ett sådant nödläge, som kan inträffa inom praktiskt taget alla lag- eller författningsmässigt reglerade områden, och någon annan utväg än att handla efter vad som ter sig mest ändamålsenligt med hänsyn till förhållandena i varje särskilt fall står då icke till buds. Att med hänsyn enbart till dylika nödlägen göra tidpunkten för ansvarsövergången mera flexibel anser jag icke lämpligt, då det kan leda till ovisshet om vilket organ som skall vara ansvarigt i skilda lägen. Jag vill i detta sammanhang understryka att den omständigheten att ansvaret för viss verksamhet enligt regleringen i lag ligger på ena eller andra sidan givetvis icke får utgöra något hinder för samverkan mellan civilförsvaret och kommuner. Har den ena sidan resurser, som står outnyttjade, medan den andra sidan lider brist, är det självklart att en utjämning skall komma till stånd genom samverkan.

Att det icke blir aktuellt med någon övergång av ansvaret till kommunerna såvitt rör *specialinternat* för vissa kategorier vårdbehövande torde ha framgått av det förut sagda. I dessa fall kvarstår internatet under särskild huvudman — landsting, socialstyrelsen, fångvårdsstyrelsen etc. — som i allmänhet också upprättar internatet, varvid civilförsvarets uppgifter begränsas sig till medverkan vid transporten av de intagna. Det kan emellertid stundom bli aktuellt att även dylika internat måste upprättas av civilförsvaret, exempelvis vid icke planlagda utrymningar som framtingas av krigshändelserna. Efter upprättandet återgår dock i dessa fall ansvaret till den ordinarie huvudmannen.

Jag har redan angivit, att jag anser det nödvändigt att uppdraga åt kom-

munerna att upprätta och föra register över dem, som till följd av de utomordentliga förhållandena lämnat sina hem och uppehåller sig i kommunen. En sådan registrering torde vara en förutsättning för kontakter med och mellan alla de människor, som vid samhällets omställning till försvar byter vistelseort. Då registreringen icke bör få fördröja inkvarteringen synes mig registreringen regelmässigt icke böra sammankopplas med denna utan bör ske då läget stabiliserat sig. Härvid bör kommunerna ha de bästa förutsättningarna att skaffa erforderliga registreringsuppgifter och att sammanställa registret. Detta bör också vara till särskild nytta för inkvarteringskommunerna, som genom registren får en överskådlig bild av inkvarteringsförhållandena.

Kommunernas skyldigheter att registrera befolkning, som lämnat sitt hem, bör omfatta samma kategorier som skyldigheten att lämna särskilt bistånd, dvs. inkvarterade såväl från annan kommun som från den egna kommunen. Även här bör skyldigheten endast omfatta dem som erhållit definitiv inkvartering i kommunen. I vad mån registrering bör ske av dem, som omflyttats till de större tätorternas ytterområden i anslutning till beredskapsutrymning, är jag f. n. icke beredd att taga ställning till. Vid en beredskapsutrymning fungerar ju i princip den fredsmässiga ordningen och de omflyttade bör själva kunna sörja för att de kan nås av anförvanter, myndigheter och andra. Den närmare utformningen av befolkningsregistreringen kräver ytterligare överväganden och torde få ske i administrativ ordning. Det är sålunda nu endast fråga om att fastställa ramen för de uppgifter, som i detta hänseende måste läggas på kommunerna. Jag vill emellertid framhålla att varje möjlighet bör tillvaratagas att utnyttja för registreringen användbart material rörande de inkvarterade, som kan framkomma vid civilförsvarets inkvartering. I den mån möjlighet föreligger för kommunerna att erhålla biträde även av andra organ, exempelvis postverket, bör givetvis också sådana möjligheter utnyttjas.

Redan vid en beredskapsutrymning, som enligt planerna omfattar sjuka, barn och åldringar jämte vårdare samt andra icke förvärvsarbetsande personer, kommer inkvarteringskommunerna att utsättas för en betydande belastning när det gäller omhändertagandet i skilda hänseenden av de utrymda. Visserligen bör i detta läge försörjningen av de inkvarterade i stort komma att fungera på vanligt sätt, när förbindelserna med utrymningsorterna och deras olika samhälleliga organ kan förutsättas vara obrutna, men på bostads-, vård-, hälsovårds- och skolområdena m. fl. områden kommer besvärliga problem att uppstå. Samtidigt kommer utrymningskommunerna att avlastas väsentliga arbetsuppgifter i och med att vård- och socialfallen m. fl. lämnar dessa kommuner. Vid en slutlig utrymning blir denna överföring av uppgifter från utrymnings- till inkvarteringskommunerna i det närmaste total, när i utrymningsorterna endast sådana personer kommer att vara kvar, som ingår i någon försvarsorganisation eller är syssels-

sätta i någon för totalförsvaret oundgänglig verksamhet. Det är uppenbart att de resurser i fråga om framför allt personal, som friställes i utrymningskommunerna, måste nyttiggöras i de belastade inkvarteringskommunerna. Såväl kommittén som remissinstanserna har ansett att detta kan och bör ske genom att regler ges för *i n t e r k o m m u n a l t b i s t å n d*, innebärande att utrymningskommunerna skall vara skyldiga att lämna bistånd åt inkvarteringskommunerna. Jag har också denna uppfattning och förordar bestämmelser i ämnet i huvudsaklig överensstämmelse med kommitténs förslag. Denna form av interkommunalt bistånd synes mig i första hand böra vara en angelägenhet mellan den biståndstagande och den biståndsgivande kommunen, vilka vid direkta kontakter i skilda lägen bör kunna nå överenskommelse om biståndets art och omfattning. Först om de ej kan enas bör länsstyrelsen kunna ingripa med föreskrifter om biståndet. Med denna ordning, som självfallet förutsätter planläggning på ömse håll, bör biståndet kunna lämnas på ett smidigt sätt och alltid anpassas efter de aktuella behoven och möjligheterna. Med anledning av vad som anförts i några remissyttranden om att utrymningskommunernas överskottsresurser bör ställas till länsstyrelsens eller civilbefälhavarens förfogande vill jag framhålla, att i de fall, då krigshändelser medför att biståndspersonalen icke når fram till inkvarteringskommunerna enligt planerna, bör personalen kunna fångas upp genom arbetsförmedlingarna och på denna väg dirigeras till de kommuner, där den bäst behövs. Det blir emellertid då icke fråga om interkommunalt bistånd utan om en arbetskraftsfråga, som handlägges i vanlig ordning.

Kommittén har också belyst behovet av tillfälligt bistånd från en kommun till en närbelägen annan kommun i sådana fall, då den senare kommunen blivit utsatt för en exceptionell tillfällig belastning. Det råder enighet också om behovet av denna form av interkommunalt bistånd och jag anser det erforderligt med föreskrifter även därom. En förutsättning för att bistånd i dessa fall skall lämnas bör emellertid vara att den biståndsgivande kommunen icke genom att lämna bistånd försättes eller inom kort skulle komma att försättas i samma situation som den kommun, som begärt biståndet. För bedömningen härav är det erforderligt att ha överblick över läget i stort med möjlighet att något förutse den närmaste utvecklingen. Denna överblick finnes hos länsstyrelsen. Det tillfälliga biståndet bör därför enligt min mening göras beroende av länsstyrelsens förordnande, vilket bör föregås av en allmän lämplighetsprövning.

I fråga om den kommunaltekniska verksamheten, som regelmässigt är starkt differentierad och väl utvecklad inom utrymningskommunernas tätorter men också förekommer i inkvarteringsområdenas tätorter, har kommittén icke föreslagit någon skyldighet för kommunerna att bedriva verksamheten under krig eller krigsfara. Kommittén har i stället inskränkt sig till att på detta område föreslå skyldighet för kommunerna

att vidtaga förberedelser för att de skall kunna fortsätta med den kommunaltekniska verksamhet, som de faktiskt bedriver i fred, vare sig detta sker på grund av lagstadgad skyldighet eller efter eget åtagande. I den mån laglig skyldighet föreligger för kommunerna att utöva viss kommunalteknisk verksamhet, såsom kan vara fallet med exempelvis väghållning och drift av vatten- och avloppsanläggningar, kommer sådan skyldighet att bestå även i krig. Jag delar den av kommittén framförda och av remissmyndigheterna med ett undantag utan erinran lämnade uppfattningen, att behov ej föreligger av att stadga skyldighet för kommunerna att fortsätta sin kommunaltekniska verksamhet under krig eller krigsfara. Det synes mig nämligen ställt utom tvivel att kommunerna kommer att göra vad som står i deras makt för att i erforderlig omfattning fullfölja den verksamhet, som de bedriver under normala förhållanden, även under krigsförhållanden. Jag vill i detta sammanhang erinra om att den planläggning, som sedan lång tid tillbaka skett inom det ekonomiska försvaret och andra grenar av totalförsvaret, också bygger på den förutsättningen att den kommunaltekniska verksamheten skall upprätthållas utan att fördenskull någon lagstadgad skyldighet för kommunerna att bedriva verksamheten ansetts erforderlig. Lika litet som en allmän plikt att under krig eller krigsfara utöva verksamhet åligger enskilda företagare, som driver industriell rörelse, utför transporter eller utövar annan verksamhet av betydelse för totalförsvaret, bör en sådan generell skyldighet föreskrivas för kommunerna.

På det kommunaltekniska området har det tidigare ansetts ankomma på civilförsvaret att iståndsätta kommunaltekniska anläggningar, som krigsskadats. Detta skall nu regelmässigt vara en kommunal uppgift och det skulle därför möjligen kunna övervägas att ge en uttrycklig föreskrift därom. Av de skäl, som föranlett mig att icke förorda någon skyldighet för kommunerna att bedriva kommunalteknisk verksamhet, finner jag det emellertid ej heller erforderligt med föreskrifter om skyldighet för kommunerna att sätta skadade anläggningar i stånd. Skulle en kommun underlåta att avhjälpa skador på en betydelsefull kommunalteknisk anläggning för produktion eller distribution synes f.ö. möjlighet föreligga att genom ett produktions- eller forslingsåläggande med stöd av allmänna förfogandelagen framtvinga erforderlig reparation.

Liksom kommittén anser jag alltså att man vid lagstiftning om kommunal beredskap bör inom det kommunaltekniska området begränsa sig till att reglera kommunernas skyldigheter att planlägga och vidtaga andra förberedelser för verksamhetens behöriga fortgång under krig, dock med den begränsningen i förhållande till kommitténs förslag, att förberedelserna ej skall taga sikte på åtgärder, som faller under det ekonomiska försvaret, exempelvis beredskapslagring av förnödenheter för den kommunaltekniska verksamheten. Jag finner det härvid icke möta principiella betänkligheter att stadga planläggnings- och förberedelseskyldighet i fråga om verk-

samhet, för vars bedrivande skyldighet icke föreligger. Det måste nämligen beaktas att en skyldighet att bedriva verksamheten faktiskt kan komma att göras gällande i verkställighetsskedet med stöd av allmänna förfogandelagen. Till frågan om planlägnings- och förberedelseskyldighetens omfattning återkommer jag i det följande.

En den kommunaltekniska verksamheten närstående uppgift utgör tillsynen av fastigheter, som övergivits i samband med utrymning. Härmed avses icke bevakning för att förhindra att brott begås i de övergivna hemmen — detta är en klar polisuppgift, som måste ankomma på den ordinarie polisen och civilförsvarspolisen i samverkan — utan sådan tillsyn, som avser att förebygga, upptäcka och avhjälpa skador på fastigheterna och i dem kvarlämnad egendom. Kommittén har tänkt sig att för denna uppgift skulle kunna anordnas särskilda frivilliga organisationer eller att uppgiften skulle lösas genom avtal mellan intresseorganisationer för fastighetsägare och hyresgäster å ena sidan och särskilda företag å den andra. Kommitténs förslag har i det fåtal yttranden, som berört frågan, mötts med tveksamhet. För egen del finner jag det uteslutet, åtminstone vid utrymning som kan förutses bli tämligen temporär, att i slutligt utrymda orter, där de kvarvarande i regel skall bo i befolkningsskyddsrum, hålla kvar ett stort antal personer för tillsyn av fastigheterna. Enligt min mening måste envar fastighetsägare och hyresgäst själv se till att fastigheterna och hemmen är i sådant skick då de överges, att risken för svårare skador blir den minsta möjliga. Vid slutlig utrymning måste således vatten- och värmesystem tömmas och huvudkranar för vatten och gas etc. stängas. De skador, som likväl inträffar och som icke kan avhjälpas av personer, som för andra uppgifter måste stanna kvar efter slutlig utrymning, måste tålas; alternativet är att riskera människoliv genom att hålla kvar särskild servicepersonal i utrymningsorterna. Jag finner sålunda att det icke bör göras till en kommunal skyldighet att utöva tillsyn av övergivna fastigheter.

Remissbehandlingen av kommitténs förslag har visat, att också frågan om omhändertagande och begravning av döda vållat osäkerhet. Då civilförsvarets ansvarsområde bestämdes år 1959 framhöll jag att denna uppgift i största möjliga utsträckning skulle åvila de ordinarie samhällsorganen, som därvid kunde påräkna hjälp av civilförsvaret, men att det syntes mig ofrånkomligt att civilförsvaret ålades ansvar för att den erforderliga planläggningen kom till stånd. Man skulle också från civilförsvarets sida vara beredd att i svårare fall självständigt vidtaga nödvändiga åtgärder för att omhänderta och begrava döda. De ordinarie samhällsorganen på detta område är, såvitt gäller anordnandet av begravningsplatser, de kyrkliga kommunerna och för själva begravningsförrättningar- na regelmässigt kyrkan. Emellertid har i krig omhändertagandet av döda en mycket starkt framträdande hälsovårdsaspekt och härvid är hälsovårds-

nämnderna de ordinarie samhällsorganen. Det synes mig uppenbart att i sådana fall, då de ordinarie samhällsorganen ställs inför övermäktiga uppgifter på detta område, civilförsvaret måste påtaga sig ansvaret för att uppgifterna lösas. Civilförsvaret kan med civilförsvarsplikt snabbt mobilisera erforderlig arbetskraft och med förfoganderätt taga nödvändig tillgänglig maskinell utrustning i anspråk. På de kyrkliga och borgerliga kommunerna bör det däremot även i dessa svåra fall ankomma att anvisa begravningsplatser och på den borgerliga kommunen ensam att bevaka hälsovårdsfrågorna i samband med omhändertagandet och begravningen av de döda. Sålunda synes hälsovårdsnämnden vara det ordinarie samhällsorgan, som — i den mån civilförsvaret ej redan påtagit sig uppgiften — bör begära civilförsvarets ingripande för att de döda skall bli begravda på anvisad begravningsplats. En nära samverkan mellan civilförsvaret, den kyrkliga och den borgerliga kommunen samt kyrkan synes i dessa fall bli i hög grad påkallad. Om antalet döda icke är större än att den kyrkliga kommunen kan ombesörja begravningen med den borgerliga kommunens bistånd, synes medverkan av civilförsvaret icke böra påkallas; detta bör då ostört få koncentrera sig på att rädda de levande.

Med den allmänna skyldighet som jag i detta lagstiftningsärende förordar för kommun att planlägga för uppgifter, som under krig kan ankomma på kommunen, synes civilförsvaret icke längre böra ha att sörja för att erforderlig planläggning kommer till stånd i fråga om omhändertagande och begravning av döda. Däremot bör civilförsvaret i sin planläggning beakta att kommunerna kan komma att begära bistånd av civilförsvaret på denna punkt.

De nu berörda uppgifterna för kommunerna torde komma att bli närmare belysta i den pågående kyrkoberedskapsutredningen. Jag finner det emellertid icke sannolikt att den kommer att påvisa något behov av lagregler, enligt vilka kommunerna skulle åläggas särskilda skyldigheter i avseende å omhändertagandet och begravningen av döda. F. n. kan jag icke finna att något behov av lagbestämmelser härom föreligger, då de kommunala uppgifterna på detta område väl ansluter till vad som gäller redan i fredstid.

## B. Planläggning och andra förberedelser

### Kommunalrättskommitténs förslag

För att kommunerna skall kunna fullgöra de uppgifter, som enligt kommitténs förslag skall åvila dem vid krig eller krigsfara, finner kommittén det erforderligt att planläggning sker och andra förberedelser vidtages redan i fred. Förberedelserna måste emellertid, framhåller kommittén, på varje beredskapsområde begränsas av kraven på återhållsamhet i arbets- och kostnadshänseende. Kommittén pekar härvid på att många kommuner

nu har en liten förvaltningsorganisation och små ekonomiska resurser. Det understrykes att kommunerna bör erhålla stöd och bistånd av andra organ i sitt beredskapsarbete.

Kommunernas skyldighet att planlägga och att vidtaga andra förberedelser för krigsförhållandena skall enligt kommitténs förslag omfatta *dels* den kommunala verksamhet, som avser att omhänderta dem som blivit i behov av särskilt bistånd i anledning av krigsskada, utrymning etc., *dels* lämnande av såväl varaktigt som tillfälligt interkommunalt bistånd, *dels* uppgifter, som enligt Kungl. Maj:ts bestämmande kan komma att åläggas kommunerna och som rör tillämpningen av allmänna förfogandelagen, allmänna ransoneringslagen eller lagen om allmän tjänsteplikt eller som eljest äger samband med ransoneringsväsendet eller med arbetskraftens utnyttjande, *dels* ock kommunalteknisk verksamhet. Däremot föreslås ingen planläggningsskyldighet ifråga om den kommunala verksamhet, som — bortsett från det kommunaltekniska området — utgör en fortsättning på kommunernas fredsmässiga verksamhet, och ej heller för administrationen i dess helhet i kommunerna.

När det gäller verksamhet av kommunalteknisk art, som ombesörjes av enskilt företag, anser kommittén, att det i första hand bör ankomma på innehavaren av företaget att planlägga för dess verksamhet under krig, och erinrar om att skyldighet redan gäller för enskilda företagare att lämna uppgifter av betydelse för den ekonomiska försvarsberedskapen och att biträda vid planläggningen för denna. Kommittén finner det ej påkallat att genom särskild bestämmelse stadga planläggningsskyldighet för enskild innehavare av rörelse men anser att kommunerna bör åläggas att vara verksamma för att tillfredsställande planläggning sker för viktigare enskilda kommunaltekniska företag. Kommunerna bör vidare lämna bistånd vid denna planläggning. Uppgjorda planer bör också granskas av kommunen.

Kommittén framhåller att anspråken på fullständighet i planläggningen måste ställas olika för olika orter. För vissa orters del behöver någon egentlig planläggning normalt icke ske medan för andra orter rätt detaljerade förberedelser erfordras. Bedömningen härav måste ske med utgångspunkt i annan försvarsplanläggning och följa normer, som ger en jämn och riktigt avvägd beredskap. För ett sådant grundläggande bedömande saknar kommunerna ofta tillräckliga hållpunkter. Först sedan utgångspunkterna för krigsverksamheten och beredskapskraven blivit preciserade kan kommunerna bedöma, vilka åtgärder som för ortens del bör vidtagas för att fylla beredskapskraven. Skyldigheten att upprätta särskilda planer bör därför enligt kommitténs mening göras beroende av *initiativ från länsstyrelsens sida*. I orter, där krigsförhållandena icke antages medföra några avsevärda förändringar och där uppkommande svårigheter hjälpligt kan bemästras genom improviserade åtgärder, bör någon egentlig

planläggning icke vara erforderlig. Skyldigheterna att förbereda sig för krigsförhållanden bör i dessa fall uppfattas blott som en skyldighet att i skilda sammanhang beakta beredskapssynpunkterna och att avhjälpa uppenbara brister. Skyldighet att upprätta särskilda planer bör således enligt kommitténs mening föreligga först då länsstyrelsen anmodat kommunen därtill, varvid länsstyrelsen bör ange utgångsläget för planläggningen och de krav, som kan ställas på kommunens organisation och dess kapacitet i krig. Denna ordning med initiativ från länsstyrelsen anser kommittén medge en successiv uppbyggnad av beredskapen, nämligen genom att länsstyrelsen påkallar planläggning inom de mest angelägna verksamhetsområdena först och sedermera påkallar en utvidgad planläggning.

Det av länsstyrelsen initierade planlägningsarbetet skall enligt kommitténs förslag beträffande ordningen för planläggningen ombesörjas av kommunens styrelse och andra i ledningsorganisationen ingående nämnder. Nämnder, som tillägges ansvar för beredskapen på visst delområde, bör själva verkställa delområdets planläggning och sedan redovisa verkställd planläggning till kommunens styrelse. Under planlägningsarbetet bör samråd kunna äga rum med länsstyrelsen och bistånd skall kunna erhållas från denna i form av rådgivning och annan hjälp. Den samlade planläggningen skall därefter enligt kommitténs mening genomgås, samordnas och sammanfattas av kommunens styrelse samt underställas fullmäktige i sina centrala delar.

De planer, som antagits av kommunen, föreslås skola underställas länsstyrelsen, som kan fastställa planerna eller vidtaga åtgärder för att planerna skall bli fullständiga eller rättade.

Om de underställda planerna är ofullständiga eller otillfredsställande bör länsstyrelsen i första hand söka åstadkomma komplettering eller rättelse utan anlitan av tvångsmedel. Länsstyrelsens befogenheter att framtvinga planläggning bör emellertid enligt kommittén inrymma möjligheter till att såväl verkställa planläggningen på kommunens bekostnad som att förelägga vite.

När godkända planer föreligger måste, framhåller kommittén, kommunerna vidtaga åtgärder för att genomföra planerna. Personal, som skall vara verksam under krig, måste sålunda instrueras bl. a. om sina uppgifter, beredskapskalendrar upprättas, reservanordningar utföras etc.

Beträffande det läge, som de kommunala förberedelserna bör taga sikte på, framhåller kommittén att utrymnings- och inkvarteringsförhållandena samt riskerna för krigsskador här liksom inom civilförsvaret måste utgöra utgångspunkterna. För planläggningen för den kommunaltekniska verksamheten i utrymningsorterna anser kommittén att det läge, som föreligger sedan all planlagd utrymning, alltså även slutlig utrymning, verkställts, bör utgöra det läge, på vilket planläggningen bör inriktas. Kommittén erinrar emellertid om att civilförsvaret i planläggningen

för sin räddningsverksamhet i utrymningsorterna utgår från det läge, som råder efter verkställd beredskapsutrymning. Då detta sker för att nå en godtagbar katastrofberedskap, medan kommunernas uppgifter i huvudsak skall gå ut på att avhjälpa materiella skador, finner kommittén att parallellitet ej föreligger. Drabbas en utrymningsort av skador efter beredskapsutrymning antar kommittén att utrymningen kommer att fortsätta med slutlig utrymning, om sådan är planlagd, varför återställandet av samhällsfunktionerna i huvudsak ej behöver taga sikte på ett fortsatt läge med endast beredskapsutrymning. På några specialområden anser kommittén det emellertid erforderligt att inrikta planläggningen på förhållandena efter endast beredskapsutrymning, exempelvis i fråga om kommunikationer och ej närmare angiven kommunalteknisk produktion.

När det gäller inkvarteringskommunernas planläggning anser kommittén att denna bör inriktas på det läge som råder, då all av civilförsvaret planlagd inkvartering genomförts. Härmed blir planläggningen ägnad att underlätta för kommunerna att bemästra även förhållandena under mindre omfattande inkvartering.

Den bedömning av skaderiskerna, som även den kommunala planläggningen måste förutsätta, kan enligt kommittén nära ansluta till motsvarande bedömningar inom totalförsvaret i övrigt, särskilt civilförsvaret.

Kommittén finner det påkallat att sätta en yttersta gräns för kommunernas planläggningsskyldighet inom det kommunaltekniska området, då det icke är möjligt för kommunerna att återställa samhällsfunktionerna efter skador av mycket stor omfattning, exempelvis efter kärnvapenanschlag eller anfall med massinsats av konventionella vapen. Begränsningen av de kommunala skyldigheterna härvidlag bör ske så, att det föreskrives att kommunerna icke skall vara skyldiga att svara för förberedelser för avhjälpan av skador, som innefattar förstörelse av avsevärda delar av orten eller eljest är av förödande omfattning.

Graden av den kommunala beredskapen inom det kommunaltekniska området måste enligt kommittén bestämmas för varje kommun för sig och kan icke bindas genom annat än de förut berörda allmänna reglerna. Vid denna individuella bedömning av kraven på planläggning och andra förberedelser bör enligt kommittén i viss utsträckning den bedömning, som skett vid dimensioneringen av civilförsvarets enheter, kunna tjäna till ledning. För den egentliga landsbygden och för tätorter med mindre än 5 000 invånare finner kommittén det regelmässigt tillfyllest att kommunen allmänt överser sina resurser och söker avhjälpa uppenbara brister i beredskapshänseende. I dylika områden eller orter kan emellertid planlagd inkvartering påkalla särskild planläggning eller andra förberedelser. I orter med 5 000—10 000 invånare kommer förhållandena under krig eller krigsfara att i högre grad än på andra håll likna förhållandena

i fredstid, enär varken utrymning eller inkvartering regelmässigt kommer att ske där. Kommittén påpekar att i dessa kommuner viss kommunalteknisk heredskap måste hållas, men anser den i allmänhet icke påkalla någon särskilt ingående planläggning. Orter med 10 000—30 000 invånare samt vissa mindre orter skall i regel beredskapsutrymmas men icke slutligt utrymmas. Med hänsyn till skaderiskerna erfordras här särskilda beredskapsåtgärder på det kommunaltekniska området och kommittén anser att det kan ifrågakomma att planlägga en höjning av den fredstida kapaciteten. För tätorter med mer än 30 000 invånare samt vissa mindre orter, för vilka även slutlig utrymning och i vissa fall omflyttning planlägges, måste en omfattande omställning av den kommunala verksamheten planläggas.

Kommittén framhåller att de kommunala skyldigheterna att vidtaga förberedelser på det kommunaltekniska området icke kan inskränkas till en planläggningsskyldighet utan också måste omfatta skyldighet att föranstalta om vissa reservanordningar för driften. Vidare berör kommittén frågor om anordnande av skyddade uppehållsplatser för ledning och arbetsstyrkor. Kommittén erinrar härvid om att civilförsvarslagen för närvarande stadgar skyldighet för kommunerna att inrätta och underhålla reservanordningar för vatten-, gas- och elektricitetsförsörjningen. Kommunerna har samma skyldigheter beträffande allmänna skyddsrum, för de kommunala anläggningarna avsedda enskilda skyddsrum samt ledningscentraler och andra uppehållsplatser för verkskyddet vid kommunala företag. Civilförsvarets behov av reservanordningar synes emellertid kommittén nu, då civilförsvaret icke längre skall bära ansvaret för den kommunaltekniska verksamheten, uteslutande böra bedömas med utgångspunkt från anordningarnas betydelse för civilförsvarets skadeavhjälpande verksamhet. Nu rådande förhållanden belyses av kommittén med ett exempel från vattenförsörjningens område. På detta område skall civilförsvarets anordningar numera avse endast behoven av vatten för brandförsvaret under krig, medan vidtagandet av anordningar, som behövs för dricksvattenförsörjningen, i princip får uppfattas såsom en angelägenhet för den kommunala beredskapsverksamheten. Enligt kommitténs mening bör eftersträvas en sådan gränsdragning mellan civilförsvarets och kommunernas ansvarsområden, som så långt detta är möjligt håller isär de bägge områdenas anordningar.

När det gäller reservanordningarna finner kommittén behoven av dessa till övervägande del hänföra sig till den kommunala beredskapsverksamheten. På vattenförsörjningens område begränsas civilförsvarets intressen till behoven för brandförsvaret. För den kommunaltekniska verksamheten finns behov av anordningar också på andra kommunaltekniska områden än dem, som omfattas av civilförsvarslagens nuvarande bestämmelser om reservanordningar. Kommittén förordar därför att huvudbestämmelsen om reservanordningar får sin plats i föreskrifterna om den kommunala

beredskapsverksamheten. Civilförsvarslagens motsvarande bestämmelse anser kommittén kunna utgå och ersättas av en bestämmelse om skyldighet för kommun att såsom en civilförsvarsuppgift sörja för de särskilda reservanordningar, som hänför sig uteslutande till brandförsvarets behov.

I fråga om anordningar för skyddet av kommunal personal, som erfordras för den kommunala verksamheten under krig, finner kommittén, att det är motiverat att viss del av den kommunala beredskapens personal skyddas i civilförsvarets skyddsrum. Kommunal personal skall nämligen ge civilförsvaret bistånd i dess skadeavhjälpande verksamhet. Den kommunala personalen i övrigt bör, i den mån samlad förläggning är nödvändig, beredas plats i de kommunaltekniska anläggningarnas ledningscentraler och skyddsrum. Det blir härvid närmast fråga om en fördelning av erforderliga skyddsutrymmen. Enligt kommitténs mening saknas anledning att i bestämmelserna om kommunala beredskapsuppgifter upptaga föreskrifter om ledningscentraler och skyddsrum. Vid handläggningen inom civilförsvaret av skyddsrumsfrågorna bör, utan att detta behöver särskilt inskrivas i civilförsvarslagen, hänsyn kunna tagas till den kommunala beredskapsverksamhetens behov. I den mån särskilda bestämmelser kan erfordras, bör dessa kunna utfärdas av Kungl. Maj:t med stöd av den i 40 § 3 mom. civilförsvarslagen meddelade befogenheten att reglera samordningen mellan de kommunala myndigheternas verksamhet och civilförsvaret.

Den skyldighet att vidtaga reservanordningar för den kommunaltekniska verksamheten, som kommittén föreslagit, anser kommittén ej skola gälla i lagerhållning av reservdelar eller arbetsmateriel m. m. Kommunerna bör enligt kommitténs uppfattning ej betungas med lagerhållning utan denna bör ske såsom en del av det ekonomiska försvarets förberedelser.

När det gäller anskaffning i inkvarteringskommunerna av utrustning för de inkvarterades behov anser kommittén att en viss obligatorisk lagerhållning knappast kan undvaras. Lagerhållning erfordras i någon utsträckning också för civilförsvarets insatser på detta område. Frågan om lagerhållning av dylik utrustning bör därför lösas gemensamt av civilförsvaret och kommunerna. Kommittén finner dock att civilförsvaret har de bästa förutsättningarna att anskaffa och lagervålla utrustningen och förordar att dessa uppgifter skall ankomma på civilförsvaret. Såsom en civilförsvarsuppgift, reglerad i civilförsvarslagen, bör det i gengäld ankomma på kommunerna att utan ersättning ställa lagerutrymmen till civilförsvarets förfogande.

Kommittén har även behandlat frågan hur kommunerna skall kunna täcka behoven av personal för att de skall kunna fullgöra sina uppgifter vid krig eller krigsfara. Härvid har kommittén särskilt beaktat de problem som uppkommer i samband med utrymning och genom att kommunala förtroendemän och anställda inkallas till krigsmakten eller civilförsvaret eller till andra uppgifter inom totalförsvaret.

Förtroendemän och anställda, som tilldelats uppgifter inom kommunens

beredskapsverksamhet, måste enligt kommittén vid utrymning kvarstanna där. Tjänstpliktslagen kan härvid komma till användning för att i särskilda fall hålla anställda kvar. Anledning saknas att särskilt för den kommunala beredskapsverksamheten införa möjligheter att genom bortflyttningsförbud och liknande åtgärder förhindra att personalen lämnar orten vid utrymning.

Kommittén erinrar om att uppskov från militärtjänstgöring nu meddelas i begränsad omfattning för kommunal verksamhet. De ökade kraven på kommunernas totalförvarsinsatser måste föranleda en vidgad uppskovsgivning. Redan från början måste tillses att dessa nytillkomna anspråk ej kommer till korta i den konkurrens om personaltillgångarna, som råder inom totalförsvaret. Uppskov måste meddelas såväl personer inom den kommunala ledningsorganisationen som anställda i nyckelpositioner inom kommunal förvaltning och verksamhet. När det gäller ledningsorganisationens förtroendemän måste uppskov kunna ifrågakomma för ordförandena i de i organisationen ingående nämnderna och i viss utsträckning även för andra ledamöter, som finnes böra anlitas för mera fortlöpande arbete med beredskapsverksamheten. I den mån i nämnderna i övrigt finns värnpliktiga ledamöter får dessa ersättas av fredstida eller vid krigsfall utsedda suppleanter eller också får nämnderna arbeta med mindre antal ledamöter. Uppskov bör även ifrågakomma för personal med specialuppgifter eller speciella yrkeskvalifikationer. Behoven av uppskov kan enligt kommittén överblickas först då kommunerna verkställt sin planläggning. På det av kommittén föreslagna centrala ledningsorganet bör ankomma att på grundval av en sammanställning av de kommunala beredskapsplanerna göra framställning hos Kungl. Maj:t om vidgad uppskovsram.

Kommittén framhåller att också civilförsvartjänsten kan taga personal från den kommunala verksamheten. Tidigare tillämpade principer att den kommunalanställda personalen i viss utsträckning uttages i första hand har kommit till uttryck även i den nya civilförsvarslagen. Då kommunerna nu tillagts självständiga uppgifter inom totalförsvaret bör enligt kommittén kommunernas behov av deras egen personal endast i begränsad utsträckning stå tillbaka för civilförsvarets anspråk. Att uttagning till viktig civilförsvartjänst redan skett och vederbörande undergått utbildning eller på annat sätt närmare knutits till civilförsvarsuppgifterna torde emellertid i allmänhet böra medföra att de kommunala anspråken får vika. Civilförsvaret bör också äga företräde när fråga är om uppgifter, som icke gärna kan lösas utan att kommunal personal anlitas eller då en uttagning är särskilt motiverad för att säkerställa samordning med den kommunala verksamheten. Kommittén antar dock att antalet sådana uppgifter är begränsat, då det företrädesvis torde ha varit de kommunaltekniska uppgifterna, som hittills gjort en uttagning av kommunal personal särskilt befogad.

Viss personal anser kommittén å andra sidan med fördel kunna utnytt-

jas såväl av kommunerna som av civilförsvaret. Så är särskilt fallet med personal i inkvarteringsorterna, vilken sedan civilförsvarets uppgifter med inkvarteringen slutförts bör kunna övergå till den kommunala inkvarteringsverksamheten. Förutsättningar torde många gånger också finnas att gemensamt utnyttja personal i de kommunaltekniska företagens verksamhet och den kommunaltekniska beredskapen. När det gäller gemensam personal betonas vikten av att klara regler för användningen uppställas redan på förhand. De överenskommelser, som kan träffas härom mellan kommunerna och civilförsvaret, bör i viktigare fall redovisas i de kommunala planerna.

När det gäller att anskaffa tillskottspersonal anvisar kommittén möjligheterna att anlita bl. a. förtroendemän i nämnder, som icke ingår i den kommunala ledningsorganisationen. Kommittén har övervägt en bestämmelse, enligt vilken sådana förtroendemän skulle vara skyldiga deltaga i beredskapsarbetet men räknar med att sådana förtroendemän frivilligt kommer att ställa sig till förfogande. Det synes därför kommittén icke erforderligt med en sådan regel.

Kommittén pekar vidare på möjligheterna för inkvarteringsorternas del att anlita den personal, som anländer från utrymningsorterna. Anvisning på lämplig sådan personal kan erhållas från biståndspliktiga utrymningsorter och genom förmedling av länsstyrelserna. Personaltillskott kan vidare tillföras kommunerna genom avtal med pensionerad personal och andra lämpliga personer. Viktiga uppgifter kan också anförtros särskild roteorganisation och frivilliga organisationer.

Att kommunerna genom avtal eller på annat sätt under fred binder personalen till beredskapsuppgifterna anser kommittén betydelsefullt. Personal, som kan namneligen anges, bör fullständigt redovisas i planerna och beredskapsregistreras. Den personal, som erfordras utöver den på detta sätt erhållna stommen, måste i ett akut läge — såsom sker inom andra delar av totalförsvaret — anskaffas genom arbetsmarknadsverket. Planerna bör ange de personalbehov, som skall täckas på detta sätt.

Även frågan hur kommunernas behov av fordon, arbetsmaskiner och annan utrustning för den kommunaltekniska verksamheten skall kunna täckas har behandlats av kommittén. Den erinrar om att sådan utrustning nu uttages i viss omfattning för att nyttjas inom annan totalförsvarsverksamhet. En sådan uttagning bör enligt kommittén i fortsättningen icke äga rum beträffande tillgångar, som behövs för den kommunala verksamheten. Då kommunerna så finner erforderligt måste redan verkställda uttagningar hävas.

Kommunernas maskintillgångar anser kommittén vara på många håll helt otillräckliga. För den kommunala verksamheten förhyrs maskiner i betydande utsträckning. Särskilt är detta förhållandet med grävmaskiner och andra större maskiner. Den kommunala verksamheten under krig anses därför kräva ett icke obetydligt tillskott av maskiner.

Den del av tillskottet till maskinparken, som måste vara fortlöpande bunden vid den kommunala verksamheten, bör enligt kommittén tillföras genom direkt uttagning till förmån för vederbörande kommun. Uttagningen bör ske enligt civila uttagningsförfordningen med ledning av de kommunala planerna; förordningen bör därför göras tillämplig för ifrågasättande ändamål. Återstående del av tillskottsresurserna behöver ej ständigt anlitas i den kommunala verksamheten och skulle närmast få karaktären av reservutrustning. Särskilt när det gäller större arbetsmaskiner, såsom grävmaskiner o. d., anser kommittén det icke lämpligt att tillgångarna helt bindes vid vissa arbetsplatser och där kanske tidvis får stå överksammas. Förutsättningar bör emellertid enligt kommittén finnas för ett gemensamt utnyttjande under krig av maskintillgångar olika totalförsvarsmyndigheter emellan och kommittén utgår från att hithörande frågor uppmärksammas inom BRB-organisationen vid den fortlöpande uppbyggnaden och tillsynen av beredskapen på byggnads- och reparationsområdet.

I den mån fullgörandet av de kommunala beredskapsuppgifterna kräver ianspråktagande av utrustning, som ej tillhör kommunen, bör enligt kommittén kommunen hänvända sig till länsstyrelsen, som antingen själv eller genom annat organ bör anskaffa den erforderliga utrustningen, eventuellt genom att utnyttja förfoganderätt.

#### **Civildéförsvarsstyrelsens utredning om vattenhygien i krig**

Utredningen, i vilken ingått företrädare för civildéförsvarsstyrelsen, medicinalstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, statens institut för folkhälsan och försvarets forskningsanstalt, har företagit landsomfattande undersökningar och inventeringar beträffande vattenverk, vattentäcker, avloppsförhållanden m. m. På grundval av resultatet av dessa undersökningar har utredningen framlagt förslag till lösning av vissa problem i samband med vattenförsörjningen i inkvarteringskommunerna, vilka problem enligt utredningens mening snarast måste lösas om planlagd inkvartering skall kunna genomföras i full omfattning. Utredningen har sålunda funnit att befintliga gemensamma vattenverk, till vilka de inkvarterade i mycket stor utsträckning måste bli hänvisade för sin försörjning med godtagbart hushållsvatten, har en mycket bristfällig lagerhållning av reservutrustning. Endast ca 10 % av vattenverken har reservlager av vattentrör, ca 5 % har reservvattentäcker och ca 10 % har reservanordningar för elavbrott. Utredningen anser att redan under normala förhållanden reservlager för hastigt uppkommande behov bör finnas vid alla gemensamma vattentäcker och omfatta ca 5 % av vattenverkets totala rörlängd. Att hålla dylika reservlager bör vara en kommunal angelägenhet och utredningen föreslår att varje gemensamt vattenverk anmodas att hålla normalt lager om 5 % av dess totala rörlängd.

För krigsförhållanden bör enligt utredningen centrala länslager av rör uppläggas för att tillgripas, då kommunalt lager icke förslår för reparation efter krigsskador. Lagerhållningen länsvis bör vara en statlig uppgift.

Beträffande pumpar anför utredningen att dess inventering visat att i flertalet fall, då gemensamt vattenverk är försett med reservpump, denna är inmonterad på plats och normalt inkopplas växelvis med den ordinarie pumpen. Vid krigsskador på vattenverk är risken därför stor att båda pumparna sätts ur funktion samtidigt. Reservanordningar för strömbavbrott och för vattenrening saknas så gott som helt. Utredningen anser det icke ekonomiskt genomförbart att låta varje vattenverk hålla sig med pumpar och vattenreningsaggregat i reserv. Lagerhållning av dylika reservanordningar bör därför ordnas länsvis såsom en statlig uppgift.

Vad beträffar vattenförsörjningen för de inkvarterade i glesbygdsområden utan gemensamma vattenverk har utredningen kommit till den uppfattningen, att de enskilda vattenbrunnarna icke i erforderlig utsträckning har sådan standard, att de kan trygga vattenförsörjning för de inkvarterade. En ingående provundersökning i en kommun i Östergötlands län har visat att 45 % av gårdarna saknar brunn med erforderlig kapacitet och 59 % brunn av godtagbar hygienisk standard. Vid sammanlagt icke mindre än 64 % av gårdarna blir förhållandena otillfredsställande i dessa eller något av dessa hänseenden. Vattenförsörjningen inom inkvarteringsområden av ifrågavarande typ måste enligt utredningen i första hand baseras på de gemensamma vattenverken. Dessa bör härvid kunna försörja kringliggande områden intill ett avstånd av 1 mil från varje vattenverk även om detta kommer att medföra en omfattande vattendistribution inom dessa områden. Inkvarteringsområden, som saknar tillgång — beräknad på angivet sätt — till gemensamt vattenverk, måste enligt utredningen förses med kompletterande vattentäkter med kontrollerat vatten.

Företagna undersökningar har pekat på att kompletterande vattentäkter genomsnittligt erfordras inom 9,3 % av inkvarteringsytan. Då emellertid härvid medräknats stora glesbebyggda områden, finner utredningen att man vid en försiktig bedömning kan räkna med att inkvarteringskapaciteten på grund av brist på vatten är för landet i dess helhet 5—7 % lägre än som antagits i inkvarteringsplanläggningen. För att avhjälpa detta missförhållande föreslår utredningen att kompletterande vattentäkter anordnas i de fall, då efter ett detaljstudium av inkvarteringsplanläggning och vattentillgång sådana anordningar framstår såsom oundgängliga.

Utredningen har approximativt beräknat kostnaderna för uppläggning länsvis av reservdelar, reningsaggregat, kemikalier m. m. för gemensamma vattenverk till 12,4 milj. kronor och för anordnande av kompletterande vattentäkter till 3,0 milj. kronor. Utredningen föreslår att erforderliga medel successivt anvisas under den 10-årsperiod, som avsetts för uppbyggnaden av det nya civilförsvaret.

## Remissyttrandena

Från intet håll har nödvändigheten av planläggning och andra förberedelser eller behovet av bestämmelser om skyldighet för kommun att vidtaga dylika förberedelser satts i fråga. Däremot har åtskilliga remissinstanser, bland dem *överbefälhavaren* och *socialstyrelsen*, understrukit betydelsen av att planläggningen snarast påbörjas.

Det fåtal synpunkter som framförts i frågan vilka områden planläggningsskyldigheten bör gälla har gått i skärpande riktning. Sålunda har *länsstyrelsen i Malmöhus län* framhållit att den kommunaladministrativa beredskapen över hela fältet måste planläggas samtidigt med planläggningen för själva verksamheten inom de områden, för vilka kommittén föreslagit särskild planläggningsskyldighet.

Med kommunerna bör enligt *länsstyrelsen i Östergötlands län* och *Lindköpings stad* de kommunägda företagen jämföras i fråga om planläggningsskyldighet och därmed också i fråga om rätt till statsbidrag. Frågan om kommunalteknisk verksamhet genom andra företag än kommunerna beröres också av *länsstyrelsen i Västerbottens län*, som anser att kommuner, som utlämnat sådan verksamhet på entreprenad, bör ha skyldighet att teckna krigskontrakt med entreprenören för att därmed säkra verksamheten vid krig eller krigsfara. *Vattenfallsstyrelsen* erinrar om att distributionen av elkraft i stor utsträckning ombesörjes av enskilda distributionsföreningar och anser att kommunernas skyldigheter gentemot dessa bör regleras på lämpligt sätt.

Frågan huruvida kommunerna skall vara skyldiga att planlägga på eget initiativ eller om skyldigheten skall vara beroende av initiativ av *länsstyrelsen* finner *statens jordbruksnämnd* tämligen oklart besvarad av kommittén, i det kommittén i motiven uttryckligen förklarat planläggningen beroende av *länsstyrelsens* initiativ men i förslaget till författnings-text ålagt kommun att utan vidare i fredstid vidtaga nödiga förberedelser. Åtskilliga remissinstanser utgår från att all planläggning enligt kommitténs förslag skall vara beroende av *länsstyrelsens* initiativ och en del finner en sådan ordning icke tillfredsställande. Sålunda anser *länsstyrelsen i Västmanlands län* och *Berga kommun* att upprättandet av särskilda planer skall vara obligatoriskt. *Styrelserna för flera av Stockholms stads kommunaltekniska verk* framhåller att planer för deras del bör upprättas oberoende av initiativ av överståthållarämbetet.

Beträffande planläggningsordningen har kommitténs förslag icke föranlett några erinringar under remissbehandlingen. Påpekanden har emellertid gjorts i skilda hänseenden. Sålunda har *länsstyrelsen i Gotlands län* framhållit att ledningen av och tillsynen över planläggningen klart och entydigt måste läggas på kommunens styrelse, så att *länsstyrelsen* alltid skall kunna vända sig till denna och icke vara hänvisad till att

taga kontakt med de olika kommunala fackorganen. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anser att planläggning av interkommunalt bistånd mellan utrymnings- och inkvarteringskommuner regelmässigt torde komma att ske genom länsstyrelsens förmedling och få erforderlig stadga genom att intagas i de kommunala planer, som fastställs av länsstyrelsen. *Nyköpings stad* förutsätter ett intimt samarbete direkt mellan de av interkommunalt bistånd berörda kommunerna. *Gävle stad* understryker det stora intresse, som utrymningskommunerna har av att inkvarteringskommunerna får en ändamålsenlig och riktig planläggning, och anser att länsstyrelsen bör få befogenhet att ge inkvarteringskommun direktiv om samarbete med utrymningskommun. Alternativt bör utrymningskommun få rätt att direkt hos vederbörande inkvarteringskommun påfordra samarbete. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* finner det ekonomiskt fördelaktigt att kommunerna inom de planerade kommunblocken samverkar vid planlägningsarbetet.

Planläggningen för reparationer inom elkraftförsörjningen bör enligt *vattenfallsstyrelsen* samordnas av elblockcheferna med hänsyn till detta verksamhetsområdes anknytning till kraftförsörjningen i stort.

Frågan på vilket läge den kommunala planläggningen skall taga sikte beröres av *civilförsvarsstyrelsen och länsstyrelsen i Västmanlands län*. Dessa anser att planläggningen inom det kommunaltekniska området måste ske för det svåraste läget, nämligen krigsskador sedan endast beredskapsutrymning verkställts. Civilförsvarsstyrelsen erinrar härvid om att civilförsvarets räddningsenheter dimensionerats för insatser vid anfall efter endast beredskapsutrymning och att räddningsverksamheten är baserad på kommunernas tekniska resurser i fråga om tung materiel och dennas betjäning. Styrelsen åberopar att det vid beslutet om civilförsvarets nya organisation uttryckligen förutsatts att civilförsvaret skall ha möjlighet att vid behov taga de kommunala resurserna i anspråk för röjningsarbete. Länsstyrelsen motiverar sin ståndpunkt på liknande sätt.

Kommitténs ståndpunkt att planläggningen i inkvarteringskommunerna bör inriktas på förhållandena sedan all planlagd inkvartering verkställts har icke mött någon erinran.

*Eskilstuna stad* påpekar att kommunernas planläggning för kristidsnämndernas verksamhet ej kan anpassas efter det läge, som råder då slutlig utrymning skett. Ransoneringar måste nämligen sannolikt genomföras redan innan några utrymningar alls företagits.

Enighet råder om att graden av beredskap i form av större eller mindre fullständighet i planläggningen måste avvägas från fall till fall med hänsyn till de olika kommunernas karaktär av utrymnings- eller inkvarteringskommuner, risk för krigsskador och förutsedd belastning på de kommunala organen. *Civilbefälhavaren i IV. civo* har intet att erinra

mot kommitténs uttalande att i vissa kommuner någon egentlig planläggning ej behöver ske men finner det erforderligt med detaljerad planläggning på det kommunaltekniska området i alla orter, där skyldighet föreligger att anordna enskilda skyddsrum. Likaså bör planläggning ske i alla inkvarteringskommuner och, inom folkförsörjningsområdet, i alla kommuner med antingen skyddsrumshygnadsskyldighet eller planlagd inkvartering. *Länsstyrelsen i Stockholms län*, som icke har någon invändning mot att redovisning av kommuns planer sker endast efter länsstyrelsens särskilda förordnande, ifrågasätter om icke Kungl. Maj:t bör utfärda föreskrifter rörande planläggningens art och omfattning för olika typer av områden på samma sätt som skett i fråga om utrymnings- och inkvarteringsplanläggningen och skyldigheten att anordna skyddsrum. Samma länsstyrelse finner det i övrigt erforderligt med en mycket detaljerad planläggning för interkommunalt bistånd mellan utrymnings- och inkvarteringskommun.

Vad kommittén föreslagit rörande gränsdragningen mellan reserveranordningar för civilförsvarets behov och sådana för den kommunaltekniska verksamheten har icke föranlett någon erinran under remissbehandlingen.

Däremot har i ett ganska stort antal remissyttranden berörts frågan om särskilda anordningar för att trygga de inkvarterades tillgång till hushållsvatten, varvid framhållits att man här står inför ett svårt problem, som kräver sin lösning. *Civilförsvarsstyrelsen* uttalar att kommittén förbigått frågan och *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län*, några länsläkare samt *distriktsingenjörers förening* och ett flertal enskilda distriktsingenjörer framhåller att närmare föreskrifter erfordras på detta område, så att det klarlägges vilka uppgifter som skall ankomma på kommunerna och vilka som skall åvila centrala och andra organ. *Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* understryker nödvändigheten av en planläggning på detta område, som av *länsstyrelsen i Stockholms län* betecknas såsom innefattande brännande problem. *Länsstyrelsen i Västernorrlands län* framhåller att en planläggning för snabbt anordnande av vattentäkter måste komma till stånd. Några kommuner, där inkvartering planlägges, har också framhållit behovet av planer och anordningar för vattenförsörjningen. Hälsovårdsaspekterna betonas särskilt av *länsläkarna i Södermanlands, Östergötlands och Jämtlands län*, vilka också berör behovet av planläggning för inkvarteringskommunernas hälsovårdande verksamhet i allmänhet, för anordningar för destruktion av avfall och för andra sanitära anläggningar i kommuner, vilkas befolkning kan bli upp till tredubblad. *Statsepidemiologen* uttalar, att vattenförsörjningen kommer att ställa stora krav på kommunernas tekniska beredskap. Epidemiriskerna i oföberedda inkvarteringskommuner framhålles också av *länsstyrelsen i Uppsala län*.

Frågan om skydd för sådan kommunal personal och så-

dana maskinella tillgångar, som krävs för kommunala uppgifter, har behandlats av några remissinstanser. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* anser att kommittén tagit alltför lätt på detta spörsmål och hänvisar till att civilförsvaret är i hög grad beroende av de kommunaltekniska resurserna, framför allt såvitt gäller de rörliga enheterna, för att kunna genomföra den röjning, som erfordras för räddningsarbetet. Allt måste göras för att bevara dessa resurser intakta. Det krävs därför en omsorgsfull planläggning efter i stort sett samma grupperings- och skyddsprinciper, som gäller för civilförsvarets enheter. I den mån utgångsgruppering icke kan ske utanför orten måste skydd anordnas inne i denna liksom för civilförsvarets framskjutna enheter, en omfattande och säkerligen också kostnadskrävande kommunal beredskapsuppgift, som kommittén enligt länsstyrelsens mening ej beaktat tillräckligt. Liknande synpunkter framföres av *föredraganden hos civilbefälhavaren i I. civo. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* framhåller också såsom i hög grad önskvärt att man rent generellt fastställer samma skyddskrav i en ort oberoende av om det gäller civilförsvaret eller kommunala beredskapsanordningar. Länsstyrelsen påpekar i detta sammanhang att ett utnyttjande av gemensam central för civilförsvares- och kommunal beredskapsledning skulle medföra betydelsefulla fördelar, framför allt från samråds- och sambandssynpunkt men även med hänsyn till driftskostnaderna i fred. Också *Eskilstuna stad* påpekar att civilförsvaret och kommunal verksamhet i krig måste nära samordnas i fråga om såväl personal som lokaler. I kommuner med huvudcentral för civilförsvaret bör åtminstone de viktigaste kommunala myndigheterna förläggas i eller i omedelbar anslutning till sådan central. Staden framhåller i detta sammanhang att den hittills icke kunnat taga ställning till behovet av lokaler för förläggning av stadsförvaltningen vid utrymning, enär det varit oklart vilka uppgifter som skulle komma att åvila staden i krig och därmed hur stor personal, som staden måste hålla kvar vid utrymning. Fördelarna av att civilförsvarets ledningsorgan och de kommunala ledningsorganen grupperas tillsammans eller i nära anslutning till varandra framhålles också av *länsstyrelserna i Örebro, Västmanlands och Norrbottens län. Länsstyrelsen i Älvsborgs län* understryker behovet av att vid planläggningen krigsuppehållsplatser utses för de kommunala organ, som eljest arbetar i orter, vilka blir slutligt utrymda.

Även om civilförsvaret vid sitt skyddsrumbyggande beaktar behovet av plats för kommunala organ kan det enligt *kommunaltekniska föreningen* bli aktuellt att nu öka antalet skyddsrumspplatser med hänsyn till den kommunala verksamhetens behov. *Civilförsvarsstyrelsen* intager den ståndpunkten att, i den mån särskilda skyddsrum behövs för den kommunala verksamheten, dessa måste betraktas som en enbart kommunal angelägenhet, och anser att denna fråga bör regleras genom föreskrifter i en lag om de kommunala beredskapsuppgifterna och ej i civilförsvarslagen. I de

fall då fråga är om ett så ringa behov av skyddsrumspplatser att behovet utan svårighet kan täckas i civilförsvarets befintliga eller blivande skyddsrum är det emellertid självfallet att civilförsvaret utan laglig förpliktelse söker tillgodose också det kommunala skyddsrum behovet.

Frågan huruvida kommunerna bör vara skyldiga att lagervhålla reservdelar och andra förnödenheter har berörts i ett fåtal remissyttranden. *Överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap* förklarar sig ense med kommittén om att man i den tillämnade lagen icke bör ålägga kommunerna lagringsskyldighet, som icke skulle äga någon motsvarighet för enskilda företagare inom samma verksamhetsområden. Då kommittén emellertid synes ha förutsatt, att det ekonomiska försvarets myndigheter lagervhåller reservdelar, arbetsmateriel och liknande, framhåller överstyrelsen att den planlägger tillgångar av vissa viktigare allmänbruksvaror, medan däremot tillgången på reservdelar, arbetsmateriel av mera speciell karaktär och dylikt i regel måste planläggas av det behövande företaget självt. Denna planläggning bör ske i samråd med det ekonomiska försvarets myndigheter.

*Länsstyrelsen i Hallands län* förklarar sig icke övertygad om att beredskapen i fråga om reservdelar för kommunalteknisk verksamhet blir godtagbar med den av kommittén föreslagna ordningen. Länsstyrelsen anser, att lagen bör ge länsstyrelsen befogenhet att föreskriva viss mindre lagervhållning hos kommunerna av åtminstone de viktigaste reservdelarna, och stöder sig härvid på att det redan i fred visat sig vara av stor betydelse att kommunerna ständigt och snabbt har tillgång till reservdelar.

*Överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap* tar vidare upp kommitténs förslag, att civilförsvaret anförtros uppgiften att anskaffa och lagervhålla utrustning för inkvarterad befolkning, men finner det icke utan vidare klart, att erforderliga tillgångar härvidlag skall säkras genom civilförsvarets försorg. Även det ekonomiska försvaret torde enligt överstyrelsen få ha visst ansvar i denna fråga och överstyrelsen avser att ytterligare och i samråd med andra berörda myndigheter överväga spörsmålet.

Ett flertal remissinstanser uttalar sig rörande vilka åtgärder som bör vidtagas för att i verkställighetsläget tillgodose kommunernas behov av personal för de olika kommunala beredskapsuppgifterna. Från flera håll understrykes fördelarna av att kommunerna och civilförsvaret såvitt möjligt anlitar samma personal. Sålunda betonar *överbefälhavaren*, att den omständigheten att kommunerna övertar vissa av civilförsvarets tidigare uppgifter i princip icke bör leda till ökade sammanlagda personalbehov för civilförsvaret och kommunerna, men vitsordar att det dock kan vara motiverat med en ökning av personalbehovet på kommunernas administrativa sida. Uppbyggnaden av den kommunala beredskapsorganisationen får icke innebära, att man skapar nya organ med sammansättning och uppgifter liknande dem som redan ingår i civilförsvaret.

En gemensam planläggning måste göras av kommunerna och civilförsvaret och personalen bör så långt möjligt utnyttjas gemensamt.

*Arbetsmarknadsstyrelsen* förklarar sig vilja starkt understryka angelägenheten av att samma personal utnyttjas såväl av kommunerna som av civilförsvaret. Styrelsen uttalar att det endast härigenom öppnar sig en utväg att rationellt tillgodose det icke obetydliga kravet på arbetsinsatser på förevarande område vid beredskap och krig. *Civilförsvarsstyrelsen* anser att samgåendet om personalen bör begränsa sig till civilförsvarets roteombud, som handlägger inkvarteringsfrågor, och kommunernas motsvarande personal för verksamheten bland de inkvarterade.

*Civilbefälhavaren i IV. civo, flera länsstyrelser samt ett antal städer och landskommuner* anser det ofrånkomligt att uppskov från militärtjänstgöring beviljas såväl kommunala förtroendemän som tjänstemän inom verksamhetsområden, där kommunerna nu fått betydelsefulla beredskapsuppgifter. Med hänsyn till konkurrensen om personalen mellan totalförsvarets olika grenar och den nedskärning av uppskovsgivningen, som förordats av 1954 års utredning om totalförsvarets personalbehov, finner *länsstyrelsen i Kronobergs län* det synnerligen önskvärt med bestämmelser för beräkningen av kommunernas personalbehov för de beredskapsuppgifter, som kan åläggas dem. *Medicinalstyrelsens sjukvårdsberedskapsnämnd* upplyser att en företagen undersökning visat, att på sina håll omkring 50 % av hälsovårdsnämndernas ledamöter blir inkallade vid mobilisering, och finner det med hänsyn härtill oundgängligt att uppskov beviljas i ökad omfattning.

*Svenska hamnförbundet* framhåller att personal måste friställas från direkta militära uppgifter för att sköta hamnar och hamnutrustning, i den mån hamnorten ej blir slutligt utrymd och hamnens verksamhet därmed lägges ned.

Kommitténs förslag till lösning av problemet att säkra tillgången på fordon, maskiner och annan utrustning för den kommunaltekniska verksamheten genom undantagande från uttagning för andra totalförsvarsbehov och genom särskild uttagning med stöd av civila uttagningsförfordningen har föranlett *överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap* att påpeka att hela uttagningsförfarandet på detta område f. n. är under översyn genom centrala civila transportkommittén. Åtgärder i fråga om sådan uttagning synes därför överstyrelsen icke böra övervägas i förevarande sammanhang. Överstyrelsen framhåller vidare att vid den uttagning av maskiner och arbetsredskap, som sker för särskilt betydelsefull verksamhet inom totalförsvaret, beaktas även annan viktig samhällsverksamhets behov, däribland kommunernas. Vad därefter återstår av maskiner och arbetsredskap reserveras i erforderlig omfattning genom det ekonomiska försvarets försorg för BRB-organen, vilka skall fullgöra uppgifter för hela totalförsvaret, således även för kommunerna. Denna

ordning synes överstyrelsen kunna bestå även sedan kommunerna övertagit den skadeavhjälpande verksamheten på det kommunaltekniska området. *Överbefälhavaren*, som vitsordar konkurrens mellan totalförsvarsmyndigheterna om den otillräckliga tillgången på arbetsmaskiner, förklarar sig icke kunna godtaga kommitténs förslag att redan verkställda uttagningar av kommunerna tillhörig materiel skall hävas i den mån kommunerna finner det erforderligt. Även överbefälhavaren uttalar att översynen av uttagningsförfarandet icke bör föregripas. Överbefälhavaren anför i övrigt liknande synpunkter som överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap med tillägg att en representant för kommunerna bör ingå i lägre regionala fältarbetsledning för att bevaka kommunernas intressen vid fördelningen av BRB:s resurser. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* förordar att uttagningen av fordon begränsas till ett minimum och att i stället transportbehoven anmäles till länsstyrelsens krigstrafikdetalj och där intages i vägtrafikombudens beställningslistor. I verkställighetsläget kan krigstrafikdetaljen då disponera över fordonen och maskinerna och vid behov ställa dem till vederbörande kommuns förfogande.

A andra sidan uttalar sig *civilbefälhavaren i IV. civo, länsstyrelserna i Södermanlands och Kronobergs län, Skövde stad* samt *kommunaltekniska föreningen* för att fordons- och maskintillgångar reserveras för eller eljest förbehålles kommunerna. Länsstyrelsen i Kronobergs län anser att uttagningen av kommunernas maskinutrustning i vissa fall drivits så långt, att civilförsvarets räddningsverksamhet, som bygger på de kommunala tillgångarna, blivit en chimär.

*Sjöfartsstyrelsen* anför att många mindre hamnar och lastageplatser är belägna i kommuner med små resurser att själva iståndsätta hamnanordningarna efter krigsskador. Styrelsen understryker därför betydelsen av en efter de lokala förhållandena riktig avvägning mellan de kommunala iståndsättningsuppgifterna och de uppgifter som bör åvila BRB. Styrelsen anser också att planläggningen på detta område erbjuder möjligheter till en samordning jämväl med de resurser, som de av sjöfartsverket i krig organiserade hamnreparationsavdelningarna förfogar över.

Frågan om hemlighållande av de kommunala planerna behandlas av *överbefälhavaren*, som konstaterar att gällande bestämmelser för säkerhetstjänst i huvudsak gäller blott statliga civila och militära myndigheter. Det anses därför önskvärt att säkerhetsintresset beaktas främst vid planlägningsarbetet och att erforderliga bestämmelser inarbetas i tillämpningsföreskrifter. *Länsstyrelsen i Jämtlands län* understryker också behovet av sekretess kring de kommunala planerna och uttalar att endast personal, som berörs av planerna i tjänsten, bör få taga del av dem.

Slutligen beröres i några yttranden utbildning och övning av kommunernas personal. Vikten härav understrykes av *överbefälhavaren, socialstyrelsen, föredraganden hos civilbefälhavaren i I. civo, länsstyrel-*

serna i Malmöhus och Västmanlands län, Katrineholms stad m. fl., av vilka några uttalar sig för införande av skyldighet för kommunerna att medverka i övningar eller att anordna utbildning. Länsläkaren i Södermanlands län anser det nödvändigt att man i varje fall när det gäller ledamöter i tekniskt betonade nämnder, t. ex. hälsovårdsnämnderna, vidtalar ett lämpligt antal personer att genom deltagande i kurser skapa förutsättningar för ett aktivt deltagande i nämndens arbete i krig.

#### Departementschefen

Samhällets omställning till försvar innebär så genomgripande förändringar och är i vissa delar så komplicerad att det närmast ter sig som en självklarhet att omställningen måste vara förberedd genom en omfattande planläggning. Likaså är det uppenbart att själva verksamheten i ett för försvar omställt samhälle måste vara planlagd redan i fred för att samordningen av de totala resurserna och samverkan mellan de olika samhällsorganen skall i största möjliga utsträckning vara säkrade. Mera tidskrävande förberedelser såsom särskilda anordningar för skydd, för iståndsättning efter skador och för andra särskilda behov, som icke föreligger under normala förhållanden, måste också vara vidtagna i fred, om beredskapen skall få något reellt innehåll. Behovet av planläggning och andra förberedelser synes mig vara minst lika framträdande på det kommunala planet som på det statliga; det är ju på det kommunala planet som arbetet med att tillgodose de krigsdrabbade civila människornas skilda behov i största utsträckning kommer att bedrivas. Behovet av planläggning och andra förberedelser har ej heller bestritts från något håll. Jag finner det också nödvändigt att stadga skyldighet för kommunerna att planlägga och vidtaga andra förberedelser samt att närmare reglera skyldighetens omfattning.

Vad beträffar frågan på vilka områden av kommunal verksamhet förberedelser bör vidtagas synes det mig knappast möjligt att åstadkomma en ändamålsenlig planläggning för endast vissa verksamhetsområden utan att samtidigt beakta såväl tillgängliga resurser som förutsedd belastning inom andra grenar av kommunal verksamhet. Planläggningens syfte måste uppenbarligen vara att nå fram till bästa möjliga fördelning av de kommunala tillgångarna i fråga om personal och materiel. Det kan då icke vara rationellt att lämna en del av den kommunala verksamheten utanför planläggningen; där kan uppenbarligen finnas resurser som kan användas för att täcka brister inom andra verksamhetsgrenar. Jag finner därför — och har härvid stöd av några remissmyndigheter — att planläggningsskyldigheten bör omfatta icke blott de uppgifter, som särskilt läggs på kommunerna genom förevarande lagstiftning, utan också den verksamhet i övrigt, som kommunerna utövar och som är av betydelse för totalförsvaret. Detta innebär planlägnings-

skyldighet såvitt avser — förutom de uppgifter som särskilt regleras i lagen om kommunal beredskap — den kommunala förvaltningsapparaten i dess helhet, social- och hälsovård även för kommunens egna medlemmar, folkförsörjningen, familjebidragsväsendet, de kommunala civilförsvarsuppgifterna, krigshjälp eller annan blivande socialförmån för krigsförhållanden, sjukvård, skolväsendet m. m. Inom sjukvården är planläggningsskyldighet redan föreskriven i krigssjukvårdslagen och det kan icke uteslutas att sådan skyldighet framdeles kommer att närmare regleras genom speciallagstiftning för olika verksamhetsområden. I dylika fall kommer planläggningsskyldigheten att grunda sig såväl på det mera generella stadgandet i förevarande lag som på speciallagstiftningen. Jag finner det emellertid icke erforderligt att i det generella stadgandet göra undantag för de fall, då specialreglering föreligger, och därtill knappast lämpligt eftersom ett sådant undantagande kunde verka vilseledande.

Vid planläggningen för de krigsviktiga verksamhetsområdena måste beaktas att verksamheten inom andra områden regelmässigt måste inskränkas. Planläggningen måste därför beröra också de icke krigsviktiga områdena, såtillvida att resurser som friställes där bör tillgodogöras inom de viktiga avsnitten.

Ett speciellt problem vid planläggningen på det kommunaltekniska området utgör sådan verksamhet, som kommunerna bedriver genom kommunala bolag eller genom avtal uppdragit åt enskilt företag. Planläggningsskyldighet gäller ju icke för enskilda rättssubjekt. Även i dessa fall är emellertid kommunerna huvudmän för verksamheten och det torde i denna egenskap böra åligga kommunerna att själva svara för planläggningen och för andra erforderliga förberedelser. Skyldighet att vidtaga förberedelserna bör därför icke åläggas ifrågavarande företag och kommunen bör ej heller såsom kommittén föreslagit genom särskilt stadgande åläggas skyldighet att sörja för att företaget vidtar förberedelserna, en skyldighet som kommunen saknar medel att efterkomma, därest företaget skulle vägra. Om däremot ansvaret för planläggning och andra förberedelser vilar direkt på kommunen, har denna möjlighet att själv verkställa förberedelserna eller, vid entreprenad, att teckna krigskontrakt. När det gäller verksamhet av kommunalteknisk art, som bedrivs helt utan medverkan av kommun, exempelvis eldistribution genom distributionsförening, kan planläggningsskyldighet näppeligen åläggas kommun. Här får det ekonomiska försvarets organ med de medel, som står dessa till buds, tillse att erforderlig planläggning kommer till stånd.

Skyldigheten att planlägga bör gälla för alla kommuner. Vissa krigsviktiga uppgifter kommer nämligen att åvila alla kommuner, oavsett om de i större omfattning berörs av utrymningar eller icke. Så måste t. ex. alla kommuner medverka inom folkförsörjningen vid utdelning av ransoneringskort och i andra sammanhang, alla kommuners admi-

nistration kommer att beröras av inkallelser och alla kommuner blir berörda av de särskilda åtgärder, som måste vidtagas för penningmedelsförsörjningen i krig. Praktiskt taget alla kommuner kommer också att beröras av omställningarna inom sjukvården, då en del av deras föreståndarinnor och annan mera kvalificerad personal på vårdhem och andra inrättningar kan komma att tagas i anspråk med tjänsteplikt på annat håll. Det synes vara av så stort värde att kommunerna får arbeta igenom förändringarna vid samhällets omställning till försvar och därmed göra sig förtrogna med uppkommande problem, att planläggningsskyldigheten bör gälla generellt. Däremot delar jag helt kommitténs uppfattning att en redovisning till länsstyrelsen av upprättade planer icke är erforderlig annat än i särskilda fall, exempelvis då det sätt, på vilket kommunen avser att lösa sina uppgifter, har större betydelse för andra totalförsvarsorgans möjligheter att fullgöra sina operativa uppgifter. Så t. ex. är det uppenbart att vissa kommuners planläggning för omhändertagandet av inkvarterade är av den största betydelse för civilförsvaret, som har att besluta om den utrymning, som föranleder inkvarteringen. Likaså måste de kommunala planerna för istandsättning av gator och vägar vara utomordentligt betydelsefulla för civilförsvarets möjligheter att genomföra utrymningar eller räddningsinsatser. I dylika fall bör den kommunala planläggningen redovisas till länsstyrelsen för att möjliggöra en noggrann samordning med annan totalförsvarsplanläggning. Då kommunerna i allmänhet saknar underlag för bedömningen av planläggningens betydelse i detta vidare sammanhang, finner jag det riktigt att initiativet till en redovisning av planläggningen, som då måste förutsättas vara mera omfattande, skall utgå från länsstyrelsen.

Beträffande planläggningsordningen, vare sig planerna skall redovisas till länsstyrelsen eller ej, finner jag det i princip böra ankomma på det kommunala organ, som i verkställighetsläget skall svara för en viss uppgift, att också ombesörja planläggningen för denna. Därmed vinnes garantier för att sakkunskapen inom kommunen tillgodogöres och själva planläggningen får ett värdefullt inslag av utbildning. Vissa organ, som skall vara i verksamhet under krigsförhållanden, saknas emellertid i fredstid; så är fallet med exempelvis kristidsnämnderna. Kommunen bör i sådana fall ha frihet att själv bestämma, var planläggningsarbetet skall ske. Det synes mig emellertid erforderligt att ansvaret för att planläggningen kommer till stånd alltid får åvila kommunens styrelse. Denna eller av kommunen utsett särskilt samordningsorgan måste också leda planläggningsarbetet och genom anvisningar och på annat sätt tillse att den kommunala planläggningen blir samordnad dels de olika verksamhetsområdena inbördes, dels med annan totalförsvarsplanläggning. Att erforderlig kontakt härvid tages med länsstyrelsen och andra regionala totalförsvarsorgan och att dessa å sin sida också själva i samordningssyfte tar kontakt med kommunstyrelserna eller vederbörande samordningsorgan måste förutsättas såsom givet.

Det interkommunala bistånd, som är möjligt att planlägga i fred, nämligen bistånd från utrymningskommun till inkvarteringskommun, måste uppenbarligen planläggas med särskild stadga. Intet bör här hindra att planerna upprättas under samverkan direkt mellan de berörda kommunerna. Kräves länsstyrelsens medverkan bör denna påkallas av kommun. De medel, som står till länsstyrelsens förfogande för att åvägabringa en ändamålsenlig planläggning i övrigt, bör stå till buds även i dessa fall.

I de fall, då planläggningen skall redovisas till länsstyrelsen, torde det vara erforderligt att planerna antas av kommunen. I övrigt bör det få ankomma på kommunen själv att avgöra huruvida planerna bör formligen fastställas av kommunen eller om tillräcklig stadga i planerna kan vinnas utan att sådan fastställelse sker. En granskning och sammanställning av planerna genom kommunstyrelsens försorg torde dock icke kunna undvaras. I åtskilliga fall torde det också bli nödvändigt med särskilda beslut rörande förhållanden som ingår i planerna, exempelvis om iordningställande av krigsuppehållsplatser för kommunala organ vid slutlig utrymning av deras ordinarie verksamhetsort.

Kommittén har föreslagit att den kommunala planläggningen skall inriktas på förhållandena sedan civilförsvarets planer för utrymning och inkvartering verkställt. Under remissbehandlingen har avvikande meningar anmälts. För egen del anser jag att på detta område — liksom eljest i totalförvarsplanläggningen — förberedelserna generellt sett bör ta sikte på det läge, som bedöms medföra de svåraste problemen. Det är ju i de svåraste lägena som det största behovet föreligger av de lättnader som fredsförberedelser kan innebära. Med en på det svåraste läget inriktad planläggning bör också de mindre svåra lägena kunna bemästras. Med denna principiella riktpunkt för den kommunala planläggningen måste denna anpassas efter de olika verksamhetsområdena. I inkvarteringskommunerna uppkommer det svåraste läget när all planlagd inkvartering skett, i utrymningskommunerna — såvitt rör kommunalteknisk verksamhet — däremot när endast beredskapsutrymning verkställt. I fråga om kommunala uppgifter inom folkförsörjningen kan det svåraste läget komma att inträffa, innan utrymningar alls skett men är nära förestående, och det gäller att snabbt dela ut ransoneringskort innan befolkningen skingras. För den kommunala administration, som måste finnas kvar i kommun som icke slutligt utrymts i sin helhet, inträder det svåraste läget, då organen skall betjäna kvarvarande befolkning från krigsuppehållsplatser. Stundom kan det visa sig nödvändigt med dubbla planer, nämligen en för läget efter beredskapsutrymning och en för läget efter slutlig utrymning. Det sagda torde visa att det icke är lämpligt att fixera något bestämt läge i förhållande till olika former av utrymning, på vilket planläggningen skall inriktas. Planläggningen måste emellertid anknytas till de omställningar, som utrymning och inkvartering med-

för, men detta bör göras på ett mera flexibelt sätt än kommittén föreslagit. Såvitt rör den kommunaltekniska verksamheten bör också planerna utformas under beaktande av risken för krigsskador.

Såsom jag antytt i avsnittet om kommunernas skyldigheter bör kommunernas uppgifter på det kommunaltekniska området begränsas till att gälla förberedelser för iståndsättning efter krigsskador. Det kan självfallet icke komma ifråga att låta denna skyldighet gälla hur omfattande skadegörelse som helst. Kommittén har också föreslagit en begränsning härvidlag. Begränsningen synes emellertid böra få en något annan karaktär än kommittén föreslagit och sättas i relation till behoven av den kommunaltekniska verksamheten. Behovet av reparation av kommunaltekniska anläggningar torde i allmänhet vara obetydligt i en slutligt utrymd tätort, medan behovet däremot är mycket stort om orten blott skall beredskapsutrymmas. Efter förödande skadegörelse på en tätort torde några människor icke längre kunna bo i denna och behovet av att reparera kommunaltekniska anläggningar bortfaller därmed automatiskt. Planläggningen för iståndsättning av kommunaltekniska anläggningar bör således inriktas på iståndsättning i den omfattning, som behov av anläggningen kan antagas föreligga efter skadan.

Såsom kommittén anfört bör de grunder som gäller för civilförsvarets planläggning för olika typer av orter ge vägledning vid bestämmandet av graden av beredskap på det kommunaltekniska området. Beredskapen i övrigt i form av en större eller mindre detaljplanläggning bör avvägas från fall till fall med hänsyn till omfattningen och betydelsen av de uppgifter, som under krigsförhållanden skall ankomma på vederbörande kommun. Genom att länsstyrelsen skall taga initiativ till sådan planläggning, som skall redovisas till länsstyrelsen, måste en individuell bedömning ske där av beredskapskraven för varje kommun. Då även de kommuner, som icke ålägges att redovisa sin planläggning, torde bli beroende av uppgifter från länsstyrelsen rörande de förutsättningar, på vilka deras planläggning skall bygga, bör också länsstyrelsens bedömning av beredskapskraven för kommunen komma till dess kännedom.

På det kommunaltekniska området är det stundom icke tillräckligt med planläggning av reparationsberedskap. Reservanordningar kan behöva vidtagas för att snabbt ersätta maskiner, som förstörts, eller för att på annat sätt än det fredsmässiga tillgodose det behov, som den kommunaltekniska verksamheten täcker. Skyldighet att vidtaga sådana reservanordningar åvilar f. n. kommunerna enligt civilförsvarslagen. Kommittén har föreslagit att skyldigheten i framtiden regleras i en lag om kommunal beredskap. Tillräckliga skäl kan emellertid icke anses föreligga för en sådan omreglering och jag förordar alltså att kommunernas skyldighet att vidtaga reservanordningar inom kommunalteknisk verksamhet alltjämt regleras i civilförsvarslagen och betraktas som en kommunal civilförsvarsuppgift.

Det kan i detta sammanhang vara skäl att understryka betydelsen av att kommunerna beaktar också beredskapsintresset, då de utför kommunaltekniska anläggningar. Möjligheterna att vid ny- eller ombyggnad utan särskild kostnad eller till en ringa merkostnad vinna väsentligt skydd bör även på detta område tillvaratagas, även om särskilda föreskrifter där- om ej föreligger.

Det nu anförda har gällt åtgärder för att såvitt möjligt trygga kommunalteknisk verksamhet, som kommunerna bedriver redan i fred. Den omfattande inkvartering, som planlägges ske i glesbygderna eller i mindre tätorter, kommer — såsom civilförsvarsstyrelsens utredning om vattenförsörjningen i krig visar och åtskilliga remissmyndigheter framhållit — att medföra stora problem inom vattenförsörjningen och den allmänna hälsovården. Dessa problem har det hittills ankommit på civilförsvaret att lösa. Begränsningen av civilförsvarets uppgifter medför emellertid att ansvaret även för dessa frågor nu kommer att åvila kommunerna. Den företagna utredningen om vattenförsörjningen och vad i övrigt framkommit synes mig ge belägg för att det kan vara nödvändigt att redan i fred vidtaga speciella anordningar i inkvarteringsområdena för att trygga vattenförsörjningen och undanröja epidemirisker vid inkvartering, däribland förberedelser för nya vattentäkter. Det är här icke fråga om reservanordningar för befintliga anläggningar utan om helt nya anordningar, motiverade enbart av planlagd inkvartering. I förevarande sammanhang torde det icke vara påkallat att taga ställning till vilka eller i vilken omfattning som särskilda anordningar måste vidtagas. Det synes emellertid vara ofrånkomligt att sådana anordningar vidtas och att ansvaret för att anordningarna kommer till stånd ytterst får åvila kommunerna. Liksom då det är fråga om reservanordningar för befintliga anläggningar bör skyldigheten att vidtaga särskilda anordningar med hänsyn enbart till de inkvarterades behov göras beroende av särskilt förordnande. Till frågan om statsbidrag återkommer jag i det följande.

Frågan om skydd för den kommunala personalen torde i allmänhet icke utgöra något svårlöst problem. Från inkvarteringskommunerna kan helt bortses, då dessa ju valts med hänsyn till att risken för anfall där bedömts vara liten. För utrymningskommunernas del torde frågan få lösas olika för olika kategorier av kommunal personal och med hänsyn till huruvida slutlig utrymning sker eller ej. Sådan kommunalteknisk personal, som nu skall fullgöra uppgifter, vilka tidigare ankommit på civilförsvaret, bör i princip ha samma skydd som bereddes motsvarande civilförsvarspersonal. I den mån skyddsrumspatser anordnades eller beräknades för denna, måste platserna nu kunna ställas till den avlösande kommunala personalens förfogande. Med hänsyn till att det torde vara en absolut förutsättning för att civilförsvaret skall kunna utföra sina uppgif-

ter att det har tillgång till ifrågavarande personal, bör skyddsrumslatserna för denna anses som platser för civilförsvarets verksamhet. Regleringen av detta skyddsrumskrav bör följaktligen alltså ske i civilförsvarslagen. Tillgodosågs däremot skyddet för civilförsvarspersonalen genom gruppering utanför det hotade området, bör skyddet för motsvarande kommunala personal tillgodoses på samma sätt. Skaderiskerna har ju icke ökat genom den omfördelning av ansvaret för uppgifterna som nu skett. Självfallet bör all gruppering av civilförsvarsenheter och kommunala enheter ske så att samråd och samverkan underlättas.

Emellertid torde förevarande lagstiftning medföra att behovet av skydd för kommunala organ, som normalt arbetar i utrymningsorter och som skall vara verksamma i krig, kommer att uppnärkas på ett helt annat sätt än tidigare i samband med att en kommunal krigsorganisation kommer till stånd. För dessa organ torde skyddet vid slutlig utrymning i allmänhet få tillgodoses genom utflyttning till särskilda krigsuppehållsplatser i kommunen eller utanför denna. I de fall då utrymningskommunen slutligt utrymmes i sin helhet synes dock regelmässigt den kommunala förvaltningen kunna reduceras till några få organ. Det fåtal människor, som är kvar i den slutligt utrymda kommunen, är nämligen — bortsett från arbetande i krigsviktig produktion — inordnade i försvarsorganisationer och torde få sina behov tillgodosedda genom dessa. Det torde icke vara påkallat att anordna särskilt skydd för kommunala administrativa organ efter enbart beredskapsutrymning; i detta läge fortgår samhällsfunktionerna i stort sett i fredsmässiga former och det skydd, som är nödvändigt med hänsyn till riskerna för överraskande anfall, erbjudes i befolkningskyddsrum och enskilda skyddsrum.

I likhet med kommittén anser jag det icke böra åläggas kommunerna att lagervarhålla reservdelar och arbetsmateriel för kommunalteknisk verksamhet. På detta område bör erforderlig planläggning ske genom det ekonomiska försvarets organ, som torde ha den bästa överblicken över i vilken omfattning och i vilket led reserver bör uppläggas för krigsbruk. Att det är i hög grad fördelaktigt, icke minst med hänsyn till rent fredstida behov, att exempelvis kommunala vattenverk håller reservlager av rör m. m. behöver icke framhållas. I detta sammanhang må vidare erinras om att länsstyrelsen enligt 4 § i lagen den 17 maj 1940 med vissa bestämmelser till skydd för försvaret m. m. äger ålägga den som driver industriell eller annan verksamhet av väsentlig betydelse för försvaret eller folkförsörjningen att vidtaga särskilda åtgärder för att säkerställa driften, bl. a. anordnande av reservförråd.

Anskaffning och lagring av utrustning för de inkvarterades behov bör icke heller ankomma på kommunerna utan bör vara en sådan uppgift för civilförsvaret, som avses i 36 § första stycket civilförsvarslagen. Då det här är fråga om lagervarhållning uteslutande med hänsyn till de inkvarterades

behov anser jag det icke motiverat att ålägga kommunerna skyldighet att utan ersättning tillhandahålla civilförsvaret lagerlokaler. Lagringen torde f. ö. totalt sett kunna ske till lägre kostnader, om den centraliseras åtminstone inom civilförsvarsområdena.

Uppbyggnaden av en kommunal beredskap kommer att aktualisera frågan hur kommunerna skall kunna täcka sitt behov av personal för att fullgöra de kommunala uppgifterna under krigsförhållanden. Jag delar den under remissbehandlingen framförda synpunkten att civilförsvarets och kommunernas sammanlagda personalbehov nu i princip icke bör överstiga de personalbehov, som civilförsvaret ensamt redovisade, när uppgifterna ankom på detta, och att personalen i största möjliga utsträckning bör utnyttjas gemensamt. Det sagda gäller emellertid endast i den mån man inskränker sig till de uppgifter, som kommunerna övertagit från civilförsvaret. Eftersom den kommunala beredskapen nu skall byggas upp inom hela det kommunala verksamhetsområdet, i den mån det är av betydelse för totalförsvaret, måste nya personalbehov yppa sig, och det kan bli nödvändigt att uppskov från militärtjänstgöring meddelas kommunala förtroendemän och anställda i större utsträckning än hittills. Förutsättningar för sådana uppskov torde också föreligga i och med att planer upprättas för den kommunala krigsorganisationen. Jag utgår emellertid från att användningen av värnpliktiga i kommunala befattningar i krigsorganisationen begränsas så långt det är möjligt genom att kvinnlig och annan icke värnpliktig personal uttages i första hand.

En ökning av antalet uppskov kan främst bli aktuell i inkvarteringskommunerna. För att minska olägenheterna härav för krigsmakten synes det böra övervägas, huruvida uppskoven lämpligen kan göras tidsbegränsade. Med uppskov av sådan typ kan inkvarteringskommunerna behålla sin personal åtminstone till dess förhållandena där stabiliserat sig och lämplig arbetskraft hunnit rekryteras bland de inkvarterade eller biståndspersonal från utrymningskommunerna anlänt.

För civilförsvarets del torde den ändrade ordningen böra medföra att — om ett gemensamt utnyttjande av personalen ej ger sig självt eller kan arrangeras — rekryteringen får ske på annat håll än bland de kommunalanställda.

Även tillgången på fordon och maskiner måste såvitt möjligt säkerställas för kommunerna genom planläggning och reservering i fred. På detta område torde det emellertid vara helt klart att de samlade behoven icke ökat genom att kommunerna övertagit reparationsuppgifter från civilförsvaret. Utrustning som tidigare reserverats för civilförsvaret att användas för uppgifter, som nu ankommer på kommunerna, bör nu i princip i stället reserveras för kommunernas räkning. Frågan om kommunernas behov torde få beaktas då riktlinjerna för uttagningen fastställs och jag finner med hänsyn härtill icke anledning att närmare ingå på frågan hur tillgängliga resurser bör fördelas mellan olika intressenter.

I likhet med annan planläggning inom totalförsvaret måste de kommunala beredskapsplanerna hållas aktuella. Till sådan revision av planerna, som föranleds av att den kommunala organisationen ändras eller av andra interna förändringar, bör kommunerna själva taga initiativet. Måste däremot beredskapsplanerna ändras med hänsyn till omläggningar i annan totalförsvarsplanläggning bör det ankomma på länsstyrelsen att bevaka att kommunernas planläggning anpassas efter de nya förhållandena och detta vare sig kommunernas planläggning blivit fastställd av länsstyrelsen eller ej. Jag finner det med hänsyn härtill erforderligt att stadga befogenhet för länsstyrelsen att förordna om revision av kommunala beredskapsplaner, då det påkallas av ändrade förhållanden.

Frågan om behovet av sekretesskydd för kommunala beredskapsplaner synes böra särskilt uppmärksammas. Av planerna torde nämligen åtskilliga uppgifter av hemlig natur kunna utläsas rörande civilförsvarets och det ekonomiska försvarets planläggning. Det är även möjligt att de kommunala planerna i sig själva blir av sådan karaktär att de bör sekretesskyddas. Denna fråga torde emellertid böra regleras i annat sammanhang.

För den kommunala beredskapen är det givetvis viktigt att personalen instrueras om sina krigsuppgifter samt får utbildning och övning för dessa. Jag anser det emellertid icke påkallat att föreskriva någon skyldighet för kommunerna att utbilda eller öva personalen, då jag mot bakgrunden av det livliga intresse för beredskapsfrågorna, som kommunernas remissyttranden i ärendet återspeglar, anser mig ha goda skäl att räkna med att ansvarskännande kommuner även utan formlig skyldighet i erforderlig grad beaktar utbildningsbehovet. Sedan en kommunal beredskap byggts upp, torde också kommunerna i betydligt större utsträckning än hittills komma att engageras i statligt ledda totalförsvarsövningar på regional nivå och i lokala övningar, som rör samordning och samverkan mellan civilförsvaret och kommun.

### C. Organisationsfrågor

#### Kommunalrättskommittén

Kommittén uttalar att den kommunala organisationen för beredskapsuppgifterna kan anordnas på två i princip skilda sätt. Man kan sålunda antingen förlägga uppgifterna i stort och på delområdena till de fredstida organ, inom vilkas verksamhetsområden uppgifterna närmast faller, eller med frångående av den fredstida organisationen skapa en starkare koncentrerad kommunal ledning. Det förra alternativet anser kommittén ha uppenbara fördelar genom dess förankring i en beprövad kommunal organisation och genom att det tillgodoser kraven på fackkunskap inom de olika specialområdena. Emellertid finner kommittén att det kan bli svårt att bibehålla den fredstida organisationen ge-

nom att inkallelser och utrymningar minskar personalen samtidigt som, särskilt i inkvarteringskommunerna, arbetsuppgifterna ökar kraftigt. Vidare tillkommer uppgifter som icke har motsvarighet i fred. Härtill kommer att beredskapsverksamheten för sin effektivitet kan kräva samling under något eller några koncentrerade ledningsorgan. Inför utsikterna att svårigheterna i ett akut läge icke kan bemästras av den ordinarie kommunala organisationen och att denna organisation av olika skäl kan bli försatt ur tillfredsställande funktion, kan det enligt kommittén vara att föredraga att man redan på förhand förberett och kan falla tillbaka på en förenklad och koncentrerad ledningsorganisation. Man måste räkna med att det i de svåraste lägena icke finns tillgång till andra organ än dem, för vilkas bibehållande och funktion man genom planläggning träffat särskilda föranstaltningar. Kommittén har därför funnit det ofrånkomligt att ledningsfrågorna närmast löses efter principen med en koncentrerad organisation. I mindre svåra lägen kan emellertid förutsättningar finnas för att bedriva verksamheten i former, som mera överensstämmer med de fredstida. Det kan då finnas möjligheter att tills vidare bibehålla en mera fredsmässig organisation eller att i ett stabiliserat läge återgå till en sådan.

I den koncentrerade organisationen måste enligt kommitténs mening en enda kommunal nämnd tilläggas uppgiften att närmast såsom topporgan svara för de allmänt ledande och sammanhållande uppgifterna. Detta organ måste ansvara för samordning av insatserna på skilda områden och träffa avgöranden om avvägningen av delinsatsernas omfattning och om utnyttjandet av allmänt disponibla resurser. I försvarsarbetet i olika instanser engagerade myndigheter skall i totalförsvarsfrågor alltid kunna vända sig till detta kommunala topporgan.

På delområden, som nära motsvarar fredstida kommunala verksamhetsområden, bör enligt kommittén de ordinarie fredstida organen kunna tilläggas uppgifter att mer eller mindre självständigt svara för verksamheten. På andra områden, där uppgifterna saknar en klar anknytning till de i den fredstida organisationen ingående nämnderna, kan uppgifterna antingen helt förläggas direkt till topporganet eller också anförtros någon fredstida eller särskilt inrättad kommunal nämnd.

På ledningsorganisationens topporgan faller, framhåller kommittén, sådana uppgifter att som topporgan icke gärna kan ifrågakomma annan kommunal nämnd än kommunens styrelse. Att denna fungerar som högsta ledningsorgan är särskilt motiverat med hänsyn till att detta organ måste tilläggas vissa befogenheter att i ansträngda lägen självständigt disponera över de kommunala resurserna och träffa andra avgöranden, som eljest ankommer på kommunens fullmäktige. Den allmänna ledningen måste vidare vara förenad med viss rätt att ingripa i andra nämnders verksamhet. Det ligger närmast till hands och kan säkerligen lättast godtagas att nödiga sådana ingrepp göres av det organ, som utgör kommunens styrelse. Ingen

annan nämnd har samma auktoritet och ställning eller samma överblick över förhållandena som kommunens styrelse. Enligt kommitténs mening bör kommunerna anförtros att i största möjliga utsträckning själva avgöra hur beredskapsuppgifterna skall lösas. Kommittén har övervägt om något utrymme bör finnas för kommunerna att utse annan nämnd än styrelsen till högsta ledningsorgan. Alla skäl synes emellertid kommittén tala för att ett sådant överlämnande icke bör ske. Bestämmelserna om den kommunala organisationen bör därför som grundföreskrift innehålla att ledningen skall ankomma på kommunens styrelse. En frihet att utforma organisationen efter de lokala förhållandenas krav bör emellertid kunna bevaras genom en rätt för kommunerna att tillägga andra nämnder ett ansvar för de särskilda delområdenas beredskap.

En bestämmelse att kommunens styrelse skall vara ledningsorgan avser kommittén skola medföra att styrelsen har att direkt bära ansvaret för alla uppgifter inom ledningsverksamheten i vidsträckt bemärkelse, varmed kommittén förstår också verksamhet av osjälvständig verkställighetsnatur. På styrelsen skall sålunda om annat ej bestämmes i princip falla också verksamheten på såväl sådana specialområden, vilka motsvarar fredstida verksamhetsområden, som områden utan närmare anknytning till någon fredsverksamhet. Mycket ofta torde det emellertid enligt kommittén icke vara möjligt att så starkt koncentrera organisationen. I krigsorganisationen måste då inlemmas en eller flera andra kommunala nämnder. Bestämmelsen om ledningsverksamheten måste därför medge möjligheter för kommunerna att utbygga organisationen efter vad som är påkallat med hänsyn till verksamhetens omfattning och de lokala förhållandena. Denna frihet vid valet av organisation synes kommittén böra komma till uttryck i en rätt att uppdraga ansvaret på ett eller flera delområden åt andra nämnder. Bestämmelsen om ett sådant överlämnande bör medge att verksamheten på visst delområde så långt detta är möjligt kan med självständigt ansvar omhändervhas av annan nämnd. Det självständiga ansvaret bör ej vidkännas andra inskränkningar än dem, som följer av författningsreglerade befogenheter för styrelsen att i undantagsfall ingripa i verksamheten. Valfriheten bör sträcka sig så långt att kommunerna får möjligheter att vid krigsorganisationens utformning avvika från fredstida indelning i ansvarsområden. Uppgifterna på visst område bör sålunda då detta finnes ändamålsenligt kunna läggas på annan nämnd än den, som i fredstid handhar motsvarande uppgifter, och verksamheten på delområden sammanföras till en nämnd. Särskilda nämnder bör också kunna inrättas för handhavande av uppgifter på ett eller flera delområden. Kommittén framhåller att kommunerna icke bör välja en alltför vittförgrenad krigsorganisation. Det finns därför anledning att bestämmelsen innehåller en rekommendation om ett sammanhållande av verksamheten på områden, som äger samband med varandra.

Det har syns kommittén lämpligt att möjligheter lämnas öppna för särskild komplettering av organisationen efter specialreglering. Därest specialreglering på något område kommer till stånd, är det emellertid angeläget att härav föranledd organisation anslutes till den allmänna krigsorganisationen. Av särskild betydelse synes det kommittén vara att organ, som genom sådan reglering tillföres organisationen, på samma sätt som andra krigsorganisationens nämnder underordnas styrelsens ledning.

Kommittén utvecklar närmare de befogenheter gentemot andra i krigsorganisationen ingående nämnder som bör tillkomma kommunens styrelse, nämligen att meddela andra nämnder föreskrifter för verksamheten och att i trängda lägen fatta direkta beslut i annan nämnds ställe eller övertaga de på sådan nämnd ankommande uppgifterna.

Någon direktivrätt bör enligt kommittén ej förekomma annat än i fall, då ett inskridande oundgängligen erfordras för beredskapsverksamhetens effektivitet i syfte att samla alla de kommunala resurserna kring de angelägnaste uppgifterna. Direktivrätten bör icke innefatta en rätt att inskrida i avgörandet av enskilda löpande ärenden utan avse allenast en rätt att meddela föreskrifter för verksamhetens allmänna uppläggning och inriktning. På planläggningsstadiet bör uppkommande frågor kunna lösas utan någon direktivrätt.

Även befogenheterna för styrelsen att fatta beslut i annat organs ställe bör enligt kommittén i största möjliga utsträckning begränsas. Behovet av här avsedda befogenheter hänför sig främst till fall, då kommunens krigsorganisation är av sådan omfattning att det är förenat med alltför stor omständlighet och tidsutdräkt att i ett ansträngt läge träffa tillräckligt snabba avgöranden. Det är också tänkbart att i ett sådant läge något organ i en vittförgrenad organisation av olika skäl kan sättas ur tillfredsställande funktion. I sådana lägen kan styrelsen ha behov av att kunna handla icke bara å andra nämnders utan också å fullmäktiges vägnar. Vid ett längre gående inskridande synes det kommittén nödvändigt att detta får avse ett övertagande av en nämnds hela beredskapsverksamhet. Ett så vittgående övertagande bör knappast kunna komma ifråga så vitt gäller på fullmäktige ankommande uppgifter. Ett fullständigt övertagande av annat i krigsorganisationen ingående organs beredskapsuppgifter innefattar ett så betydelsefullt ingrepp att för detta bör krävas länsstyrelsens medgivande.

För effektivisering av verksamheten i verkställighetsläget anser kommittén det erforderligt att styrelsen erhåller rätt att sända särskild företrädare till nämnder som har beredskapsuppgifter med rätt att närvara och delta i överläggningarna och att anteckna reservation till nämndens protokoll. Då i undantagsfall också annan med beredskapsarbetet förtrogen person än ledamot i styrelsen kan vara en lämplig företrädare, bör styrelsen äga frihet vid utseendet av representant.

Vid en uppdelning av beredskapsuppgifterna på olika nämnder kan det enligt kommittén komma ifråga att hos en nämnd samla vissa av de kommunala beredskapsuppgifterna och de kommunala uppgifterna på andra områden av totalförsvaret, exempelvis att sammanföra beredskapsuppgifterna med uppgifterna hos civilförsvarsnämnder och kristidsnämnder. Den kommunala beredskapsverksamheten och civilförsvarets verksamhet har många beröringspunkter och kräver särskilda samordningsåtgärder. Åtskilliga för ortens beredskap grundläggande bedömanden är gemensamma för de bägge verksamheterna. På ömse håll är en ingående kännedom om verksamheten och förberedelserna på det andra hållet av stor betydelse. Även försörjningsuppgifterna har anknytning särskilt till inkvarteringsverksamheten. Särskilda civilförsvarsnämnder och kristidsnämnder inrättas enligt gällande ordning under beaktande endast av deras behövlighet för respektive specialuppgifter. Med hänsyn härtill och till den särskilda tyngd som beredskapsuppgifterna har från kommunal synpunkt synes det kommittén icke fullt tillfredsställande att ett sammanförande sker genom att beredskapsuppgifterna överlämnas till här avsedda specialnämnder. Sammanförandet synes kommittén i stället lämpligen böra ske genom att beredskapsuppgifterna och specialuppgifterna samlas hos särskilt inrättad nämnd. Kommittén föreslår att i organisationsbestämmelserna intages föreskrifter om en sådan nämnd, vilken synes kommittén kunna erhålla benämningen *kommunal beredskapsnämnd*.

Att inrätta en särskild nämnd eller särskilda nämnder finner kommittén kunna komma ifråga också i andra fall än då beredskapsuppgifterna sammanföres med andra totalförsvarsuppgifter. Sålunda kan kommuner kanske finna lämpligt att för större delområden av beredskapsuppgifterna — såsom på socialvårdsområdet — inrätta särskild nämnd, i vilken får ingå företrädare för olika fredstida nämnder. Beteckningen kommunal beredskapsnämnd synes kommittén kunna väljas också för en dylik nämnd.

Kommittén uppmärksammar att bestämmelser, som kan möjliggöra att krigsorganisationen delvis utformas efter de av kommittén angivna linjerna, finns i administrativa fullmaktslagen och tillämpningskungörelsen till denna. En mera ingående reglering av organisationen för beredskapsuppgifterna anser emellertid kommittén erforderlig. Kommittén finner sig därför böra i sitt författningsförslag upptaga grundläggande bestämmelser om organisationen. Administrativa fullmaktslagen och tillämpningskungörelsen kommer emellertid att i skilda hänseenden äga betydelse också för den kommunala beredskapsverksamheten. Kommittén framhåller såsom exempel härpå att då ett ökat antal suppleanter behöver utses detta kan ske med stöd av bestämmelserna i dessa författningar.

Kommittén anser att ledamöter i särskilt inrättade nämnder — kommunala beredskapsnämnder och kristidsnämnder — bör utses redan under

fred. Förutom av beredskapsskäl kan detta vara motiverat med hänsyn till att dessa nämnder måste deltaga i planläggning och förberedelser i övrigt.

Kommittén förordar att övergång till krigsorganisation icke obligatoriskt sammankopplas med att verkställighetsbestämmelserna i kommitténs lagförslag, vilket är utformat som en fullmaktslag, träder i tillämpning. Kommittén framhåller att läget då ingalunda behöver vara sådant att det är påkallat för kommunerna att ha tillgång till den fasta ledning, som krigsorganisationen medför. Huruvida en övergång till krigsorganisation är motiverad synes kommittén i stor utsträckning bero av lokala förhållanden. Det bör därför ligga i kommunernas egen makt att besluta om en sådan övergång. Emellertid kan också lägets allmänna utveckling och förhållandena i central och regional instans nödvändiggöra en övergång. Länsstyrelserna bör därför ha befogenheter att förordna därom. En återgång till fredstida organisation måste ske när verkställighetsbestämmelserna träder ur tillämpning. En tidigare återgång bör emellertid kunna ske när kommunen eller länsstyrelsen så beslutar. Verkställighetsläget bör enligt kommittén under alla omständigheter medföra att kommunens styrelse har att sörja för de i beredskapslagen angivna uppgifterna och åtnjuter däri stadgade befogenheter.

Vad särskilt beträffar inkvarteringskommunerna finner kommittén det påkallat att genom en särskild bestämmelse anvisa dem möjligheter att genom en särskild organisation med inkvarteringsombud bemästra svårigheterna vid omhändertagandet av de inkvarterade. Kommittén erinrar om att civilförsvaret såsom lägsta organ för inkvarteringsverksamheten har roteombud och medhjälpare till dem. Dessa ombud synes kommittén i stor utsträckning kunna anlitas inom en motsvarande kommunal organisation, sedan civilförsvaret genomfört inkvarteringen. I organisationen kan efter hand ingå också lämpliga personer ur de inkvarterades led. Organisationens bör kunna användas för det praktiska handhavandet av inkvarteringsverksamheten och för praktiskt bistånd åt de inkvarterade. Den kan vara verksam för utjämning av motsättningar, som kan uppkomma mellan inkvarteringsvärdar och inkvarterade. Genom roteorganisationen kan också de kommunala myndigheterna få kännedom om inkvarteringsförhållandena och de inkvarterade. Organisationens kan vidare utgöra en förmedlande institution mellan kommunerna och de inkvarterade.

Bestämmelsen om inkvarteringsombud avser kommittén främst skola tjäna som grund för en roteorganisation med indelning av kommunen i mindre områden, rotar, lämpligen anslutande till rotarna för mantalsskrivningen och för civilförsvarets inkvarteringsverksamhet.

Uppdraget att vara verksam i roteorganisationen anser kommittén närmast få uppfattas som ett förtroendeuppdrag. Inkvarteringsombuden och deras medhjälpare bör ej användas för uppgifter, för vilka normalt anlitas

anställd arbetskraft. Ombud och medhjälpare skall dock enligt förslaget vara berättigade till ersättning enligt grunder, som Kungl. Maj:t bestämmer. Uppgifternas art gör att det knappast kan vara lämpligt med en mera tvångsmässig rekrytering. Kommittén har på grund härav ej funnit det erforderligt med några bestämmelser om skyldighet att åtaga sig uppdraget och att reglera rätten till avsägelse. Personalen bör enligt kommittén till viss del utses redan vid planläggningen. Bestämmelserna om inkvarteringsombuden, deras åligganden och rätt till ersättning hör till de föreskrifter i kommitténs förslag, som avses vara i tillämpning redan i fred.

Det kommunala beroendet av ett regionalt ledningsorgan när det gäller kommunernas verksamhet under krigsförhållanden betonas starkt av kommittén. De regionala uppgifterna finner kommittén tveklöst böra ankomma på länsstyrelsen, som intar en nyckelställning inom totalförsvaret på det regionala planet. Länsstyrelsen måste tilläggas vissa befogenheter när det gäller den kommunala beredskapsverksamheten. Kommittén finner det erforderligt att länsstyrelserna redan i planläggningsskedet får rätt att ingripa för att få planläggning till stånd eller för att få denna fullständig. Likaså måste länsstyrelsen tilläggas uppgifter beträffande statsbidrag för vissa förberedelser och bör enligt kommitténs mening tillerkännas befogenheter att föreskriva att reservanordningar skall vidtagas.

I verkställighetsläget måste enligt kommittén vissa möjligheter finnas att regionalt dirigera de kommunala insatserna. Som exempel på fall då behov föreligger av regionalt förfogande över kommunala resurser nämner kommittén sådana lägen, då omfattande skador måste avhjälpas och då tillfälligt bistånd måste lämnas av en kommun till en annan.

Vissa invändningar finner kommittén kunna göras mot en direktivrätt på områden, där kommunerna ej har någon i lag fastslagen skyldighet till verksamhet. En direktivrätt bör emellertid kunna godtagas med hänsyn till de extraordinära förhållandena. Kommittén erinrar om att liknande konstruktioner förekommer också inom annan krislagstiftning och nämner de befogenheter som allmänna förfogandelagen ger.

Kommittén behandlar även, såvitt rör den regionala ledningen, vissa frågor om förstärkning av länsstyrelserna såväl när det gäller fredsorganisationen med hänsyn till länsstyrelsernas omfattande uppgifter i samband med uppbyggnaden av en kommunal beredskap som i fråga om krigsorganisationen. Den sistnämnda bör enligt kommittén tillföras särskild sakkunskap för skilda delar av det kommunala beredskapsområdet. I krigsorganisationen bör vidare ingå en särskild företrädare för kommunala intressen.

På det regionala planet förutsätter kommittén slutligen att såväl i fred som under krigsförhållanden initiativ och åtgärder kan komma ifråga från civilbefälvarens sida när det gäller insatser, som är gemensamma för flera län.

## Remissyttrandena

För de remissyttranden, som berör principerna för handhavandet av den kommunala verksamheten och den kommunala organisationen under krigsförhållanden, har redogörelse lämnats i tidigare avsnitt. Här redovisas följaktligen endast yttranden, i vilka synpunkter framförts rörande enskildheter i kommitténs förslag.

Beträffande förslaget om en kommunal beredskapsnämnd anför *beredskapsnämnden för psykologiskt försvar* — som förklarar sig uppfatta denna kommunala nämnd såsom ett organ för uppgifter utan direkt anknytning till fredsförhållanden — att inrättandet av sådan nämnd redan under fredstid i hög grad måste vara ägnat att påskynda den kommunala beredskapsplaneringen. I remissyttrandet föreslås att kommunerna skall åläggas att utse en sådan nämnd, som bör kunna få samma sammansättning som kommunens styrelse eller bestå av särskilt valda ledamöter. Att kommunal beredskapsnämnd skall vara obligatorisk anser också *länsstyrelsen i Västernorrlands län*. *Gävle stad* anser möjligheten att tillsätta en särskild kommunal beredskapsnämnd värd att utnyttjas, icke minst under planeringsstadiet, då det kan förutsättas att kommunens styrelse icke har möjlighet att ägna erforderlig tid åt planeringen.

*Anundsjö kommun* finner särskild kommunal beredskapsnämnd knappast påkallad för landskommunernas del annat än för planläggningen i fredstid. Nämndens uppgift bör då begränsas till planläggningsarbetet. I nämnden bör kommunstyrelsen vara företräd.

*Länsstyrelsen i Västerbottens län*, som funnit det dunkelt vad kommittén åsyftat med begreppet ledning, uttalar att, därest kommittén med ledning avsett uppgiften att svara för samordning av verksamheten, så bör ledningen undantagslöst ligga hos kommunens styrelse. En särskild kommunal beredskapsnämnd bör med hänsyn härtill icke få inrättas under krig. Om under krigsförhållanden socialnämnden, kommunstyrelsen eller civilförsvarsnämnden icke anses kunna omhänderha de speciella, med den enskilda inkvarteringen sammanhängande problemen, bör dessa enligt länsstyrelsen anförtros en särskild inkvarteringsnämnd. En beredskapsnämnd finner länsstyrelsen däremot befogad i de större kommunerna under fredstid med uppgift att svara för samordningen av all beredskapsplanläggning och att bistå de olika fackorganen i deras planläggning.

De föreslagna reglerna för kommuns övergång till krigsorganisation beröres av några remissinstanser. *Civilbefälhavaren i IV. civo* anser att det regelmässigt bör tillkomma länsstyrelsen att besluta härom med undantag endast för det fall, då kommunala myndigheters beredskap är reglerad särskilt i beredskapsgrader enligt beredskapskungörelsen. *Länsstyrelserna i Gotlands och Norrbottens län* ävensom *Anundsjö kommun* uttalar sig också för att det skall vara förbehållet länsstyrelsen att för-

ordna om kommuns övergång till krigsorganisation. Härvid framhålles att det endast är länsstyrelsen som har överblicken över läget i stort och därför kan bedöma när en övergång bör ske.

*Länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus och Västernorrlands län* påpekar att kommitténs förslag icke hindrar en kommun, som enligt länsstyrelsens förordnande skall övergå till krigsorganisation, att efter någon tid besluta om återgång till fredstida organisation. Då denna ordning ej torde vara åsyftad bör bestämmelserna förtydligas.

Bortsett från tidigare redovisade uttalanden om vikten av att civilförsvaret och kommuner såvitt möjligt utnyttjar samma personal, särskilt i verksamheten för de inkvarterade, har kommitténs förslag med anvisning i lag om en organisation med i n k v a r t e r i n g s o m b u d föranlett yttranden endast av ett fåtal myndigheter. Bland dem må nämnas *länsstyrelsen i Västernorrlands län*, som anser att inkvarteringsombud alltid bör finnas i inkvarteringskommun, och *länsstyrelsen i Gävleborgs län*, som ifrågasätter om det icke borde uttryckligen fastslås i lagen att kommunernas eventuella roteorganisation skall ansluta till civilförsvarets motsvarande organisation. Även *civilbefälhavaren i IV. civo* understryker fördelarna av att civilförsvaret och kommunerna har samma personal för verksamheten bland de inkvarterade och anser att rekryteringen av denna personal bör ske bland mantalsombuden. Dessa bör därför utses bland icke värnpliktiga i kommunen.

*Markaryds köping* anser att inkvarteringsombuden bör utses av kommunens styrelse och ej av fullmäktige.

Behovet av förstärkning av länsstyrelserna understrykes av *socialstyrelsen, sjöfartsstyrelsen, civilförsvarsstyrelsen, överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap, civilbefälhavaren i IV. civo, länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Östergötlands, Kronobergs, Blekinge, Malmöhus, Hallands, Älvsborgs, Kopparbergs och Gävleborgs län*, av vilka flertalet pekar på de väsentliga uppgifter, som länsstyrelserna kommer att ha för att leda kommunernas planläggning och bistå dem vid denna. Även *ett antal städer och landskommuner* framhåller att länsstyrelserna måste få arbetskraftsförstärkning för att kunna aktivt hjälpa kommunerna i deras planlägningsarbete. *Länsstyrelsen i Jämtlands län* finner det påkallat med ytterligare utredning om länsstyrelsernas arbetskraftsbehov för planläggningen.

*Socialstyrelsen* anser att också länsstyrelsernas krigsorganisation måste förstärkas med hänsyn till de uppgifter av socialvårdande natur, som kommunerna nu får sig ålagda under krigsförhållanden, och anvisar härvid rekrytering av personal från centrala myndigheter, vilkas verksamhet inskränkes vid beredskap.

**Departementschefen**

I det föregående har jag haft anledning att taga ställning till de principer, efter vilka den kommunala organisationen för krigsförhållanden enligt min mening bör uppbyggas ävensom till frågan hur den centrala ledningen av den kommunala beredskapen bör anordnas. Jag kan därför nu inskränka mig till att behandla organisationsfrågorna i olika mera speciella hänseenden.

Det torde kunna förutses såsom det mest sannolika fallet vid en utrikespolitisk kris att en skärpning av vår beredskap sker successivt. Utrymningarna börjar då såsom frivilliga utrymningar, varvid samhällsfunktionerna kan upprätthållas i stort sett i normal omfattning både på den statliga och den kommunala sidan. För kommunernas del torde detta läge icke innebära några väsentliga svårigheter; de frivilligt utrymmande ordnar regelmässigt själva sin inkvartering och uppehåller förbindelse med hemorten, varifrån de alltså kan erhålla medel till sin försörjning. Kommunernas organisation och förvaltning kan fungera i fredsmässiga former i såväl utrymnings- som inkvarteringskommuner, låt vara att inkallelser av personal otvivelaktigt kommer att medföra vakanser. Dessa torde dock komma att ganska jämnt fördela sig över den kommunala förvaltningen och knappast aktualisera överföringar av personella tillgångar från ett förvaltningsområde till ett annat. När däremot utrymningar blir obligatoriska uppkommer i inkvarteringskommunerna genast besvärliga problem med omhändertagandet i olika hänseenden av de inkvarterade, särskilt i den mån företagna utrymningar varit slutliga utrymningar. Även i utrymningskommunerna blir problemen stora efter slutliga utrymningar, åtminstone i de fall, då utrymningskommunen måste bibehålla en förvaltningsapparat för att betjäna befolkning, som bor kvar i delar av kommunen, vilka icke slutligt utrymts eller vilka rentav kan ha mottagit inkvarterade från kommunens tätorter eller från andra kommuner. Efter slutlig utrymning av hemorten kan de inkvarterade ej längre få sin försörjning från denna. Det kan därför förutses att en speciell belastning mycket snart uppkommer inom inkvarteringskommunernas socialvårds- eller krigshjälpsverksamhet men också inom andra områden såsom inom hälsovården och skolväsendet. För detta läge synes det föreligga ett stort behov av en särskild kommunal krigsorganisation, inom vilken verksamheten snabbt kan anpassas efter lägets växlingar och arbetet bedrivs effektivt och samordnat under ett särskilt ledningsorgan. I krigsorganisationen bör ingå ledningsorganet, som enligt vad jag förut anfört skall vara kommunens styrelse, och de nämnder och andra fackorgan med förtroendemän och anställda, som fullgör uppgifter av betydelse för försvarsberedskapen, exempelvis socialnämnd, vilken handhar särskilt upprättade internat för vårdbehövande och vilken i regel torde komma att tjänstgöra som krigs-

hjälpnsnämnd, eventuellt inrättad särskild krigshjälpnsnämnd, barnavårdsnämnd, kristidsnämnd, hälsovårdsnämnd, familjebidragsnämnd och särskild nämnd — beredskapsnämnd — som inrättats för speciella kommunala uppgifter. I utrymningskommun, som endast beredskapsutrymts, måste i krigsorganisationen också ingå organ för kommunalteknisk verksamhet. I kommun, som i sin helhet slutligt utrymts, kan å andra sidan krigsorganisationen reduceras kraftigt, möjligen till att omfatta, förutom kommunstyrelsen, endast civilförsvarsnämnd och organ för oundgänglig kommunalteknisk verksamhet. Krigsorganisationens omfattning måste, såsom torde ha framgått av det anförda, variera alltefter kommunernas olika uppgifter; dess sammansättning bör också inom en och samma kommun ändras alltefter företagna utrymningar och dessas återverkningar på de kommunala uppgifterna.

Vid genomförd krigsorganisation bör kommunens styrelse kunna ge fackorganen direktiv rörande verksamhetens inriktning och bedrivande samt fördela kommunens tillgångar i personal och materiel mellan de i krigsorganisationen ingående organen. Dessa befogenheter bör självfallet i första hand gälla gentemot de organ, som är inordnade i krigsorganisationen. Det bör emellertid även gälla gentemot kommunala organ, som faller utanför denna, dock ej fullmäktige. Endast med så vittgående befogenheter får kommunens styrelse möjlighet att snabbt tillföra en utsatt sektor inom krigsorganisationen förstärkning med resurser som kan avstås av en annan sektor inom denna eller som ligger hos ett utanförstående — och alltså ej krigsviktigt — kommunalt organ.

Däremot synes det mig icke erforderligt att vid sidan av kommunstyrelsens direktivrätt stadga en rätt för styrelsen att besluta i fackorganens ställe eller att öppna en generell möjlighet för styrelsen att övertaga på annat organ ankommande uppgifter i deras helhet. Genom att tillföra ett organ, som ställs inför övermäktiga uppgifter, resurser från annat, mindre belastat kommunalt organ och genom att ge det sålunda uppstöttade organet direktiv för dess verksamhet synes styrelsen på ett lämpligare sätt än genom beslut i organets ställe kunna nå åsyftat resultat. Fackorganets sakkunskap när det gäller arbetet ute på fältet tillgodogöres sålunda alltjämt och kommunstyrelsen slipper att splittra sig genom att tvingas besluta i individuella ärenden. Endast för det fall att fackorganet är helt utslaget, är det motiverat att annat organ inträder i dess ställe. Denna situation är emellertid förutsedd i administrativa fullmaktslagen. Överflyttning av arbetsuppgifter från ett ordinarie organ till ett annat — vilket säkerligen endast undantagsvis bör vara kommunstyrelsen, som först och främst skall vara ett ledningsorgan — bör således ske under de förutsättningar, som anges i nämnda lag och i tillämpningsföreskrifter till denna.

Jag delar kommitténs uppfattning att det är av värde att kommunens styrelse får möjlighet att sända företrädare till fackorganen för att deltaga i

dessas överläggningar. Samordningen mellan olika verksamhetsområden torde väsentligt främjas om möjligheten utnyttjas. Däremot kan det icke anses påkallat att ge kommunstyrelsens observatör reservationsrätt. Genom direktivrätten kan styrelsen åvägabringa sådana ändringar i fackorganens beslut, som är väsentliga, och en reservationsrätt i fråga om övriga beslut av fackorganet torde sakna mening.

Kommittén har föreslagit att möjlighet skall öppnas för kommunerna att tillsätta en *k o m m u n a l b e r e d s k a p s n ä m n d*, i vilken skulle kunna sammanföras uppgifter, som eljest tillhör andra specialreglerade nämnder, både fredsmässiga uppgifter och sådana som tillkommer under krigsförhållanden. Såsom framgått av vad jag förut anfört anser jag mig icke kunna förorda en sådan ordning utan menar att man skall fasthålla vid principen att fredsorganet också skall vara kompetent organ i krig för sitt verksamhetsområde. Denna grundläggande princip anser jag böra framgå av lagtexten. Emellertid uppstår, åtminstone i inkvarteringskommunerna, under krigsförhållanden uppgifter, som icke har motsvarighet under fred och följaktligen ej heller har något fredsorgan. Jag avser härvid de uppgifter som sammanhänger med omhändertagandet av de enskilt inkvarterade såsom att tillgodose deras behov av bostad och att registrera dem. För handhavandet av dessa specifika beredskapsuppgifter torde i enhetlighetens intresse ett bestämt organ böra angivas. Detta organ synes lämpligen kunna betecknas beredskapsnämnd.

Beredskapsnämndens kompetensområde skall enligt det sagda omfatta sådana uppgifter, som kommunen ställs inför under krigsförhållanden och som saknar motsvarighet i fredstid. En ytterligare förutsättning för att beredskapsnämnden skall handha sådana uppgifter bör vara, att föreskrifter om kompetent organ ej givits i särskild lag eller författning; exempel härpå utgör folkförsörjningsuppgifterna, vilka skall handhavas av kristidsnämnd. Vissa kommuner kommer icke att i större utsträckning ställas inför sådana uppgifter som saknar motsvarighet i fred och som icke är specialreglerade. Det bör därför icke föreskrivas såsom obligatoriskt att kommun skall tillsätta särskild beredskapsnämnd. Det torde få ankomma på vederbörande kommun själv att avgöra huruvida beredskapsnämnd skall anordnas såsom en särskild nämnd eller vara identisk med redan befintlig nämnd. Med hänsyn till planlägningsarbetet, som bör kunna utföras av nämnden själv för dess verksamhetsområde, bör beredskapsnämnd kunna utses redan i fredstid. Inrättas ej särskild beredskapsnämnd, bör kommunens styrelse vara sådan nämnd, dock att kommunen enligt det sagda bör äga uppdraga åt annan nämnd att tillika vara beredskapsnämnd. Beredskapsnämnden bör självfallet alltid ingå i den kommunala krigsorganisationen.

Jag delar kommitténs uppfattning att det i första hand bör ankomma på kommunerna själva att avgöra när de bör övergå till krigsorga-

nisation, vilket emellertid endast bör kunna komma i fråga under civilförsvarsberedskap. Läget torde ofta successivt bli sådant att kommunerna finner sig böra utnyttja möjligheterna att genom övergång till krigsorganisation stärka ledningen och öka handlingskraften. Å andra sidan bör också länsstyrelsen äga föreskriva att kommun skall övergå till krigsorganisation. Länsstyrelsen kan nämligen genom sin överblick över läget i stort förutse, att en kommun kommer att bli utsatt för särskild belastning, och länsstyrelsen bör då kunna höja kommunens beredskap genom en dylik föreskrift. Kommun bör ofördröjligen underrätta länsstyrelsen om övergång till krigsorganisation och om återgång till fredsorganisation. Det måste förutsättas att kommunerna ej motsätter sig länsstyrelsens föreskrift om krigsorganisation genom att, utan att läget ändrats, besluta om återgång till fredstida ordning. Länsstyrelsen har emellertid alltid möjlighet att möta ett återgångsbeslut med nytt förordnande om krigsorganisation.

Kommittén har föreslagit att i lagen intages en anvisning om att kommun kan upprätta en särskild organisation av inkvarteringsombud och medhjälpare till dem att inom kommunen eller del därav, rote, fullgöra uppgifter för bistånd åt inkvarterad befolkning. Förslaget har icke mött några invändningar under remissbehandlingen. För egen del anser jag det synnerligen lämpligt med en dylik organisation under förutsättning att den väl ansluter till civilförsvarets roteorganisation för genomförandet av inkvarteringen och anlitar samma personal som denna organisation. När inkvarteringen verkställts och roteombuden därmed fullgjort sina civilförsvarsuppgifter, kan de övergå till att i egenskap av företrädare för kommunen befatta sig med de problem, som kan antagas fortlöpande uppkomma bland de inkvarterade. Jag finner det emellertid icke påkallat att behandla denna organisation i lagen eller att där fastslå att inkvarteringsombud skall väljas av fullmäktige och att de skall äga rätt till ersättning. Det synes mig naturligare att organisationen närmare regleras i kommunens planläggning, eventuellt efter anvisningar, som utfärdats i administrativ ordning, och att ombuden får fullgöra sina uppgifter på grund av uppdrag av det kommunala organ, som skall svara för de inkvarterades bostadsförhållanden, dvs. beredskapsnämnden.

På det regionala planet bör det ankomma på länsstyrelsen att utöva tillsyn över kommunernas beredskapsplanläggning och tillämpningen av lagen i övrigt. Betydelsefulla samordningsuppgifter kommer härvid att åvila länsstyrelsen såväl under planläggningsskedet som under krigsförhållanden och det är därför nödvändigt att tillägga länsstyrelsen vissa befogenheter gentemot kommunerna. Under civilförsvarsberedskap bör länsstyrelsen äga rätt, förutom att förordna om kommuns övergång till krigsorganisation, att meddela kommun direktiv för den kommunala verksamhetens bedrivande och inriktning under förutsättning dock att sådana di-

rektiv anses oundgängliga för att försvarsansträngningarna skall kunna samordnas. Då länsstyrelsen tillika är regional civilförsvarsmyndighet kan samordningen mellan civilförsvar och kommunal verksamhet i stora drag bli säkrad denna väg. På det lokala planet torde emellertid också en direktiv rätt för civilförsvaret gentemot kommun bli erforderlig, åtminstone såvitt rör kommunalteknisk verksamhet, varav civilförsvarets räddningsverksamhet är beroende. Denna samordningsfråga kan dock lösas i administrativ ordning enligt vad som förutsatts i civilförsvarslagen.

Såsom t v å n g s m e d e l, som bör stå länsstyrelsen till buds, om kommun underlåter att fullgöra sina skyldigheter, vare sig i fråga om planläggning eller såvitt rör verkställighet, föreslår kommittén vitesföreläggande och rätt att på kommunens bekostnad vidtaga den försummade åtgärden. Detta förslag biträder jag, men förutsätter liksom kommittén att andra utvägar att åvägabringa rättelse i första hand skall försökas.

De omfattande arbetsuppgifter, som länsstyrelserna kommer att få med att leda uppbyggnaden av den kommunala beredskapen och biträda kommunerna vid deras planläggning kommer otvivelaktigt att ställa krav på länsstyrelsernas personal, åtminstone under planläggningskedet. Detta har förutsetts av kommittén och starkt understrukits under remissbehandlingen. Innan en första genomgång av de konkreta uppgifterna för länsstyrelserna skett, torde det emellertid icke vara möjligt att taga ställning till hur dessa kan påverka personalbehovet vid länsstyrelserna. Till denna fråga torde jag därför få återkomma i annat sammanhang.

### **D. Kostnadsfrågor**

#### **Gällande ordning**

En särskild reglering av kostnadsfördelningen mellan stat och kommun föreligger f. n. endast såvitt rör kommunernas medverkan i civilförsvaret, varvid regleringen begränsar sig till i stort sett skyddsrum och andra byggnadsanordningar, reservanordningar för vatten-, gas- och elektricitetsförsörjningen, källarmursgenombrott, tillhandahållande av lokaler och avlöning av kommunalt anställd personal, som tjänstgör i civilförsvaret. Då reparationsuppgifter och uppgiften att svara för inkvarterade ankom på civilförsvaret, hade detta också att bära kostnaderna för fullgörandet av uppgifterna. Något uttalande rörande kostnadsfördelningen mellan stat och kommun gjordes icke i samband med att civilförsvaret avlastades nämnda uppgifter och dessa i stället kom att åvila kommunerna. Emellertid föreskrevs att civilförsvarets då gällande organisationsplaner, i vilka bl. a. inkvartering och skadeavhjälpande verksamhet inom det kommunaltekniska området redovisades, skulle gälla intill dess de ersattes av nya organisationsplaner. Detta torde ha inneburit att civilförsvaret också hade att svara för kostnaderna så länge de äldre organisationsplanerna gällde.

Med uppgifternas övergång på kommunerna torde också kostnaderna ha överflyttats på dem.

Civildéforsvarslagens regler om kostnadsfördelningen mellan stat och kommun innebär, såvitt nu är av intresse, följande.

Kommun som enligt gällande organisationsplan för civildéforsvaret är skyldig att vidtaga reservanordningar för vatten-, gas- och elektricitetsförsörjningen äger erhålla statsbidrag för kostnaden med två tredjedelar av dennas belopp, i den mån kostnaden kan anses skälig. Innan medel finnes tillgängliga för beräknat statsbidrag må skyldighet för kommun att vidtaga dylik åtgärd ej göras gällande mot kommunen. Statsbidrag fastställs för varje år av länsstyrelsen om Kungl. Maj:t ej förordnar annorlunda. Ansökan om statsbidrag för visst kalenderår skall göras före utgången av nästa kalenderår. När skäl är därtill må dock ansökan prövas, oaktat den göres senare. Finner länsstyrelsen ansökningen såsom för sent inkommen ej böra upptagas till prövning, skall avvisningsbeslutet underställas Kungl. Maj:t. Länsstyrelsen äger till kommunen utgiva förskott å statsbidrag i enlighet med de närmare föreskrifter, som Kungl. Maj:t meddelar.

Om särskilda omständigheter föranleder det äger Kungl. Maj:t medgiva högre statsbidrag än två tredjedelar av skälig kostnad.

Då kommun tillhandahåller lokaler för civildéforsvarets administration eller för förvaring av materiel eller utrustning eller för civildéforsvarsutbildning utgår i vissa fall skälig ersättning av statsmedel.

#### Kommunalrättskommittén

Kommittén erinrar om att kostnaderna för det militära försvaret åvilar staten och att utvecklingen i fråga om kostnaderna för civildéforsvaret gått i samma riktning. Det uttalas att det också när det gäller totalförsvarsverksamheten genom kommunerna finns skäl att kostnaderna i betydande utsträckning skall bäras av alla gemensamt. Om kostnaderna skulle helt drabba de särskilda kommunerna, skulle bördorna bli ytterst ojämnt fördelade. Att ansvaret för viss försvarsverksamhet lägges på kommunerna måste emellertid föra med sig att kostnaderna till en del drabbar kommunerna. Ett statsbidragssystem måste enligt kommittén ges en i någon mån schablonmässig utformning. Vissa kostnader är så obetydliga eller till sin natur sådana att statsbidrag för dem icke gärna kan ifrågakomma. I många hänseenden måste en av praktiska skäl förestavad avvägning ske mellan statens ansvar och kommunernas.

Kostnadsfördelningen mellan stat och kommun finner kommittén böra ske olika för olika typer av kostnader. Kostnaderna för planläggningen kan sålunda lättare bäras av kommunerna och drabbar dessa efter enhetligare normer än kostnaderna för verksamheten under krig. Vidare har kostnaderna för den kommunaltekniska verksamheten ett större samband med

den fredstida kommunala verksamheten och kommer i högre grad ortens egen befolkning till godo än kostnaderna för verksamheten för inkvarterad befolkning. Inkvarteringskommunerna har ofta små ekonomiska resurser och kostnaderna för verksamheten blir avsevärda. Det kan därför, anför kommittén, finnas anledning att inkvarteringskostnaderna i särskild grad avlastas kommunerna.

Kostnaderna för förberedelserna kommer enligt kommitténs förslag att åvila statsverket i icke obetydlig mån, enär betydande uppgifter föreslås ankomma på den centrala ledningen, länsstyrelserna och civilförsvaret, som enligt kommitténs förslag skall svara för anskaffandet av utrustning för inkvarteringen. Kostnaderna för verksamhetens förberedande bedöms — om det bortses från kostnaderna för reservanordningar — i övrigt bli förhållandevis obetydliga. Det rör sig främst om kostnader för personal som sysselsättes med planläggningen. Särskild personal kan erfordras endast i orter av sådan storlek att kostnaderna saknar egentlig betydelse. Planläggningskostnaderna anses av kommittén i stort sett drabba kommunerna efter mera enhetliga normer än andra kostnader för verksamheten. Visserligen skulle planläggningskostnaderna i inkvarteringskommuner med ringa ekonomiska resurser kunna bli förhållandevis betungande. Dessa kostnader synes emellertid kunna i viss mån hållas nere och utjämnas genom att det biträde, som länsstyrelserna skall lämna vid planläggningen, särskilt inriktas på sådana kommuner. Kommittén finner på de angivna skälen att planläggningskostnaderna i allmänhet bör stanna på kommunerna. Lagen bör dock innehålla en bestämmelse, som medger att visst statsbidrag i undantagsfall kan utgå för planläggningskostnader. Bestämmelsen bör möjliggöra statsbidrag för omfattande förberedelser med kostnader, som avsevärt överstiger genomsnittskostnaderna eller eljest är betungande för en kommun. Bestämmelsen bör främst komma till användning när det gäller planläggningen i inkvarteringskommunerna.

En särskild reglering finner kommittén nödvändig för kostnaderna för reservanordningar inom kommunalteknisk verksamhet och för särskilda anordningar, som kan erfordras för förbättring av inkvarteringsförhållandena. Då reservanordningarna nu till övervägande del kommer att hänföra sig till den kommunala beredskapsverksamheten, har bestämmelserna om reservanordningar ansetts böra i sin helhet ha sin plats i författningen om beredskapsverksamheten och ej i civilförsvarslagen som för närvarande är fallet.

Kommittén ifrågasätter om man vid bestämmandet av storleken av statsbidragen för reservanordningar och särskilda anordningar bör känna sig obetingat bunden av den nuvarande fördelningen med två tredjedelar på staten och en tredjedel på kommunerna. Med hänsyn till bl. a. att civilförsvarets behov av reservanordningar är väsentligt minskat, sedan iståndsättning av kommunaltekniska anordningar blivit en kommunal uppgift,

finner kommittén att frågan om kostnadsfördelningen mellan stat och kommun måste anses stå öppen för en förutsättningslös reglering.

Vid denna reglering finner kommittén det böra beaktas att utvecklingen i och för sig fört med sig en ökning av behovet av reservanordningar. Den ändrade ansvarsfördelningen mellan civilförsvaret och kommuner och den ökade uppmärksamhet som den kommunaltekniska beredskapen kommer att tilldraga sig kan väntas föranleda ökade anspråk på reservanordningar. Vid statsbidragsfrågans avgörande måste hänsyn också tagas till att den moderna försvarsplanläggningen medfört att anspråken på åtgärder i större utsträckning än förr varierar från ort till annan. Under tidigare skeden av utvecklingen var bördorna förhållandevis jämnt fördelade. Utrymningarna och den omfattande omställning, som erfordras vid ett nutida krig, medför att ett antal kommuner nödgas i avsevärt högre grad än andra sörja för att viktig totalförsvarsverksamhet kan fortgå där. Anspråken på reservanordningar torde i särskild grad hänföra sig till sådana orter. Det synes därför kommittén skäligt med ett i största utsträckning gemensamt ansvar för kostnaderna för reservanordningar. Hänsyn måste slutligen också tagas till den allmänna ökningen av kommunernas totalförsvarskostnader, som oundvikligen föranledes av de kommunala beredskapsuppgifterna. Kostnaderna för civilförsvaret betungar redan kännbart många kommuner. Höga statsbidrag för reservanordningar torde vara en förutsättning för att de nu tillkommande uppgifterna icke skall medföra betydande påfrestningar för den kommunala ekonomin.

Kommittén anser därför att kommunerna bör erhålla statsbidrag med 90 procent av skäliga kostnader för reservanordningar och andra särskilda anordningar för beredskapsverksamheten. Liksom på civilförsvarets område bör skyldigheten att vidtaga anordning vara avhängig av att statsbidrag ställas till förfogande.

Kommittén behandlar vidare kostnaderna för verksamheten under krigsförhållanden och tar först upp spörsmålen om de kommunaltekniska kostnaderna, med vilka kommittén jämför övriga kostnader i hemorterna, såsom kostnaderna för verksamhet för där hemlös befolkning. Det framhålles att mycket stora variationer är tänkbara för kostnaderna, beroende på i vilken utsträckning kommunerna drabbas av krigshandlingar. Det framstår enligt kommittén som nödvändigt att kostnaderna genom statsmedel eller på annat sätt utjämnas orterna emellan. Då det emellertid icke är möjligt att på förhand utforma regler, efter vilka en sådan efter skilda förhållanden betingad utjämning kan komma till stånd, måste utjämningen väsentligen ske genom ett förfarande i efterhand.

Frågorna om kostnaderna för verksamheten i inkvarteringskommunerna anser däremot kommittén redan nu kunna regleras i lagen. Inkvarteringsorterna saknar ofta helt resurser för en verksamhet av ifrågakommande

omfattning och kan icke anses närmast att bära dessa kostnader. En utjämnings orterna emellan måste ske och kan knappast åvägabringas annorledes än genom statsmedel. Riktlinjerna bör enligt kommitténs uppfattning vara att kostnaderna skall i största utsträckning betalas av statsmedel. Vissa kostnader, som svarar mot fredstida kostnader för kommunal verksamhet, bör emellertid icke omfattas av en statsbidragsregel. Hit hör kostnader för befattningshavare, som kommunen anställt redan under fredstid, för lokaler samt för fredstida kommunal utrustning, som kommer till användning vid inkvarteringsverksamheten. Om lokaler eller utrustning används i sådan omfattning eller för sådant ändamål att förslitningen avsevärt överstiger vad fredstida bruk skulle medfört, bör emellertid ersättning kunna utgå. Ersättningsgilla bör vidare vara kostnader för särskilt anlitad personal.

De statsbidragsberättigade kostnaderna måste enligt kommittén bokföras särskilt. För kostnaderna bör förskott av statsmedel kunna utgå.

Ansvar för hemlös befolkning skall enligt kommitténs förslag åvila den kommun, där sådan befolkning varaktigt inkvarteras. Kommittén anser att det saknas anledning att ge de kostnader, som hänför sig till utrymningskommunernas bistånd till inkvarteringskommunerna, en särställning och låta dem stanna på utrymningskommunerna. Att undantaga biståndskostnaderna från statsbidrag skulle kunna föranleda motsättningar och andra svårigheter då biståndsfrågorna skall lösas. Kommittén anser därför att statsbidragen för inkvarteringskommunernas kostnader bör omfatta också kostnaderna för bistånd från annan kommun. Statsbidragen bör jämväl i denna del utbetalas till inkvarteringskommunen, som skall ha att i sin tur ersätta utrymningskommunen. Ersättningsfrågorna bör enligt kommittén regleras på detta sätt också när det gäller tillfälligt bistånd åt inkvarteringskommun. Bistånd åt utrymningskommunerna bör — ehuru statsbidragsfrågorna ej reglerats — ersättas av den kommun, som erhåller biståndet.

Utrymningskommunerna bör enligt kommitténs mening icke kunna erhålla ersättning av inkvarteringskommunerna för förberedelsekostnader. Planläggningskostnaderna skall i princip bäras av kommunerna själva. Ett ytterligare undantag bör föreligga när det gäller vissa kostnader för bistånd vid internatinkvarteringen. Enligt kommitténs förslag skall utrymningskommunerna vara skyldiga att ställa utrustning, som ej erfordras för verksamheten vid fredstida hem och inrättningar, till förfogande för motsvarande verksamhet i inkvarteringskommunerna. Utrymningen medför här en klart avgränsbar minskning av utrymningsorternas kostnader och det synes därför motiverat att ersättning av statsmedel ej erhålles för nu ifrågakvarande bistånd.

## Remissyttrandena

Kommitténs förslag till kostnadsfördelning mellan stat och kommun har föranlett åtskilliga remissinstanser, framför allt kommuner, att framhålla att den kommunala beredskapen är ett led i totalförsvaret och därför en statlig uppgift för vilken i princip full ersättning bör utgå av statsmedel. Denna princip kommer till uttryck i yttranden av *länsstyrelserna i Stockholms och Uppsala län, städerna Uppsala, Sigtuna, Nyköping, Gävle och Luleå m. fl.* samt ett antal landskommuner ävensom i *svenska stadsförbundets* yttrande. Länsstyrelsen i Uppsala län anser emellertid att undantag bör göras från principen såtillvida att kommunerna bör svara för kostnaderna för sådana uppgifter, som de har i fred. Svenska stadsförbundet medger också undantag från principen i det förbundet godtar att planläggningskostnaderna i allmänhet får stanna på kommunerna. Länsstyrelsen i Stockholms län godtar kommitténs förslag till kostnadsfördelning oaktat sitt uttalande i principfrågan.

*Gällivare och Övertorneå kommuner* framhåller att regleringen av den kommunala beredskapen icke får medföra någon överföring av kostnader, som hittills burits av staten, till kommunerna.

Såvitt rör de föreslagna reglerna för fördelningen av planläggningskostnaderna finner *länsstyrelsen i Älvsborgs län* reglerna alltför vagt utformade. Länsstyrelsen uttalar sålunda, att det i praktiken blir vanskligt att avgöra om en viss kommuns planläggningskostnader överstiger kostnaderna för jämförliga orter eller om kostnaden är särskilt betungande för kommunen. Tillämpningen inom skilda län kan svårigen bli likformig. Därjämte befarar länsstyrelsen att kommunernas beredvillighet att planlägga kan bli beroende av förhandsbesked till kommunen, om statsbidrag kommer att utgå eller ej. Länsstyrelsen förordar att bedömningen av ersättningsfrågor i avsedda fall sker centralt, varigenom likformighet i bedömningen skulle säkerställas.

De remissinstanser som utan begränsningar anslutit sig till principen att kostnaderna för försvarsuppgifter i sin helhet skall belasta staten har i konsekvens därmed yrkat att full ersättning av statsmedel skall utgå även för planläggningskostnaden. Den del av planläggningskostnaden, som hänför sig till kommunernas omhändertagande av inkvarterade bör enligt *Ydre kommun* till hög procent ersättas med statsmedel. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* finner däremot att något statsbidrag ej bör utgå till kommunernas planläggning för omhändertagandet av inkvarterade, när inkvarteringsplanläggningen sker inom civilförsvaret och behov därför ej föreligger av någon omfattande planläggning på detta område genom kommunernas försorg.

*Sävsjö stad* anser att planläggningskostnaderna alltid skall ersättas av

statsmedel, när länsstyrelsen förordnat att kommunen skall upprätta och redovisa särskilda planer.

Kommitténs förslag att kostnaderna för reservanordningar för kommunalteknisk verksamhet i allmänhet skall ersättas med statsmedel till 90 %, medan kostnaderna för reservanordningar vid kommunaltekniska anläggningar av betydelse för civilförsvaret, nämligen för brandförsvarets vattenförsörjning, skall ersättas endast till två tredjedelar, har föranlett statskontoret att påpeka att samma samhällseliga intresse av anordningarna föreligger i båda fallen. Statskontoret ifrågasätter därför om icke statsbidraget bör vara lika, vare sig reservanordningen är av ena eller av andra slaget.

Civilförsvarsstyrelsen framhåller att komplikationer kan uppstå i de fall då hithörande anordningar är gemensamma för kommun och civilförsvår såvitt gäller materiel, ledningscentraler och andra skyddsrum. Detsamma gäller också statsbidraget för kostnader för kommunala reservanordningar, som kompletterar motsvarande anordningar, vilka anskaffats av civilförsvaret. Styrelsen finner kommitténs skäl för olika statsbidrag knappast bärande och förordar att statsbidraget begränsas till två tredjedelar av skälighetskostnad med rätt för Kungl. Maj:t att i enskilda fall medge högre bidrag. Även överståthållarämbetet ifrågasätter om det finns sakliga skäl att frånga hittills gällande normer för statsbidrag till reservanordningar. Civilbefälhavaren i IV. civo finner ej heller skäl föreligga för olika statsbidragsgrunder, men förordar att bidraget i båda fallen skall utgå med 90 %. Några kommuner uttalar sig för ersättning med 100 % utan att därvid åberopa att det är fråga om en försvarsuppgift, som principiellt är statlig.

Vad beträffar sådana särskilda anordningar i inkvarteringskommunerna, som icke har karaktären av reservanordningar till befintliga kommunaltekniska anläggningar utan avses endast för de inkvarterades behov, uttalar länsstyrelserna i Stockholms och Västernorrlands län ävensom Hälsingborgs stad och Östergötlands länsavdelning av landskommunernas förbund att kostnaderna bör ersättas helt av staten, den förstnämnda länsstyrelsen dock utan att yrka på ändring i kommitténs lagförslag, enär enligt detta full ersättning skall kunna utgivas efter Kungl. Maj:ts beslut. Länsstyrelsen i Västernorrlands län yrkar däremot bestämt på en ändring och åberopar härvid att det icke finnes någon som helst anledning att belasta inkvarteringskommunerna med kostnader för anordningar, vilka endast kommer befolkningen från andra kommuner till del. Skall kostnaden ej åvila staten synes det länsstyrelsen naturligare att den får bäras av vederbörande utrymningskommuner.

Kommunaltekniska föreningen, som förutsätter att regleringen av den kommunala beredskapen kommer att medföra ökat skyddsrumskrav, finner det påkallat med statsbidrag även till dessa nya kommunala skyddsrum.

Den föreslagna regleringen av kostnadsfördelningen under

krigsförhållanden har föranlett endast ett fåtal remissyttranden. Länsstyrelsen i Jämtlands län samt Östersunds stad och Lits kommun finner skäl föreligga för ersättning av statsmedel för all sådan kommunal verksamhet under krigsförhållanden, som icke har motsvarighet i fredstid.

Fjällsjö och Bergs kommuner reagerar mot kommitténs förslag att inkvarteringskommun skall ersätta utrymningskommun för lämnat bistånd, för att sedan begära ersättning av statsmedel för utgiften. Bergs kommun anser kommitténs förslag medföra onödigt administrativt krångel kommunerna emellan och förutser att den kommunala personalen måste tillvaratas för viktigare uppgifter. Ersättningen bör därför direkt utgivas av staten.

Nyköpings stad finner i kommitténs förslag icke något svar på frågan, huruvida ersättning av statsmedel skall utgå till kommun för verksamhet bland egen befolkning, som utrymt en del av sin kommun och inkvarterats i en annan del av samma kommun. Staden förordar att ersättning utgår även i dessa fall, då eljest till arealen stora kommuner skulle bli missgynnade.

#### Departementschefen

Även när det gäller kostnaderna har avgränsningen av civilförsvarets ansvarsområde betydande konsekvenser för kommunerna. Så länge en viss uppgift ankom på civilförsvaret, hade detta också — bortsett från de i civilförvarslagen särskilt reglerade fall, då ett kommunalt kostnadsansvar inträder — att bära kostnaderna för att fullgöra uppgiften, dvs. kostnaderna belastade staten. Då vissa verksamhetsområden avskildes från civilförsvaret och övertogs av de ordinarie samhällsorganen gjordes inga uttalanden rörande kostnadsfördelningen. Det är därför nu påkallat att reglera denna.

Den vägledande principen synes mig härvid böra vara att man icke bör belasta kommunerna med sådana kostnader av försvarsnatur, som tidigare legat helt på civilförsvaret och som hänför sig till åtgärder, vilka icke i första hand kommer kommunernas egna medlemmar till del. Sådana kostnader synes i princip alltså böra bäras av staten i form av särskilda statsbidrag till kommunerna.

Uppbyggnaden av en kommunal beredskap innefattar, såsom jag tidigare anført, icke endast planläggning på de områden, som kommunerna övertagit från civilförsvaret utan också en administrativ beredskap för de kommunala organen överhuvudtaget. I denna del har lagstadganden tidigare saknats och följaktligen har det ej heller funnits några regler om rätt för kommunerna att erhålla statsbidrag för planläggningskostnader eller andra förberedelsekostnader. De föreskrifter om kostnaderna, som nu bör meddelas, bör såvitt möjligt vara enhetliga för all planläggning, vare sig den föranleds av de från civilförsvaret övertagna uppgifterna

eller av uppbyggnaden av en kommunal beredskap i övrigt. Planläggningen måste ju uppenbarligen ske i ett sammanhang och det låter sig säkerligen i allmänhet ej göra att med någon grad av exakthet avgöra hur mycket av planläggningskostnaderna som hänför sig till det ena eller andra området. Enhetliga regler kan visserligen leda till att kostnader, som enligt huvudprincipen bort kvarbliva på staten, får bäras av kommunerna och omvänt, men det finns anledning antaga att resultatet i stort blir tillfredsställande.

Allmänt sett torde kostnaderna för planläggning av kommunernas förvaltning under krigsförhållanden bära bäras av kommunerna själva, låt vara att det är ett starkt försvarsintresse att en administrativ kommunal beredskap kommer till stånd. I första hand får emellertid kommunerna själva nytta av att de förberett sin organisation och förvaltning under krigsförhållanden. Planläggningskostnaderna i denna del torde ej heller bli särskilt betungande, ej ens om planläggningen enligt länsstyrelsens förordnande skall redovisas i särskild plan. Huvudregeln bör följaktligen vara att planläggningskostnaderna skall stanna på kommunerna. Liksom kommittén finner jag det emellertid skäligt att statsbidrag skall kunna utgå i de undantagsfall, då planläggningskostnaderna blir betungande för kommunen. Detta torde i allmänhet endast komma att gälla mindre kommuner, som skall planera för inkvartering i större omfattning. I den utsträckning länsstyrelsens administrativa biträde icke förslår bör alltså statsbidrag i dessa fall kunna utgå med skäligt belopp. En förutsättning bör emellertid vara att kommunens planer godkänts av länsstyrelsen.

I enlighet med vad jag tidigare anfört blir någon särskild reglering i lagen om kommunal beredskap icke nödvändig såvitt gäller reservanordningar inom kommunal teknisk verksamhet, där ersättning för närvarande utgår till kommunerna med regelmässigt två tredjedelar av skälig kostnad. Att vidtaga sådana reservanordningar skall alltså jämt betraktas som en kommunal civilförsvarsuppgift och statsbidraget bör följaktligen regleras i civilförsvarslagen. Vägande skäl att frångå hittillsvarande bidragsnorm torde icke föreligga.

Såsom jag tidigare anfört kan det visa sig erforderligt att vidtaga särskilda anordningar i inkvarteringskommunerna för att förbättra inkvarteringsförhållandena, exempelvis förbereda vattentäktar och sanitära anläggningar. Handhavandet av dessa anordningar måste också ankomma på kommunerna. Även i dessa fall bör statsbidrag utgå till kommunerna och det synes här böra bli regel att full ersättning skall utgivas för skäliga kostnader. Stundom kan det emellertid inträffa att anordningarna är till nytta för kommunen alldeles oavsett att anordningarna i det aktuella läget vidtages uteslutande med hänsyn till de inkvarterades behov. I dylika fall kan det anses skäligt att kommunen själv får bära någon del av kostnaderna. Regleringen av statsbidraget till dylika särskilda anordningar synes mig därför lämpligen böra helt anknyta till motsvarande reglering i

fråga om reservanordningar, men jag vill betona att det här kommer att vara naturligt att utnyttja möjligheten att ge högre statsbidrag än två tredjedelar.

Ordningen för bestämmande och utbetalning av statsbidrag såväl för planläggningskostnad som för särskilda anordningar torde böra ansluta till den ordning som gäller för statsbidrag för civilförsvarsanordningar. Kostnaderna för nu ifrågavarande bidrag bör ligga utanför kostnadsramen för civilförsvaret.

I likhet med kommittén finner jag det vanskligt att reglera fördelningen av kostnaderna för verksamheten under verkställighetsskedet annat än i vissa hänseenden. Sålunda finner jag det kunna fastslås att inkvarteringskommun bör vara berättigad till ersättning av statsmedel för kostnader, som kommunen fått vidkännas för verksamhet till förmån för inkvarterade. Emellertid synes skäl ej föreligga att — såsom kommittén föreslagit — begränsa ersättningsrätten i dessa fall till verksamhet för inkvarterade från annan kommun. Rätt till ersättning bör föreligga även vid utrymning och inkvartering inom den egna kommunen.

Kommittén har slutligen föreslagit en ordning enligt vilken inkvarteringskommun, som mottager bistånd från utrymningskommun, skall ersätta denna för biståndet. Jag kan icke ansluta mig till detta förslag, som medför den egendomliga konsekvensen att en utrymningskommun, som befriats från sina vård- och socialfall och därmed kunnat avstå personal och materiella resurser, får ersättning för vad den avstått, ehuru biståndet kommit dess egen befolkning till godo. Kommittén torde ha förutsatt att den biståndslämnande kommunen alltfört skall avlöna personalen, även när denna avståtts som biståndspersonal. Det synes mig riktigare att biståndspersonalen avlönas av inkvarteringskommunen, där personalen befinner sig, att denna kommun får ersättning direkt av statsmedel för sina kostnader för de inkvarterade och att utrymningskommunen — som f. ö. om den slutligt utrympts i sin helhet knappast torde ha någon förvaltning kvar — blir utan ersättning.

Då tillfälligt bistånd lämnas en hårt belastad kommun av en närbelägen kommun bör ersättningen till den biståndslämnande kommunen utgå av statsmedel oavsett vilka uppgifter biståndet gällt. Det kan nämligen förutsättas att belastningen uppkommit till följd av krigshändelser och att det varit från totalförvarssynpunkt betydelsefullt att förhållandena i den belastade kommunen retts upp.

Med den av mig nu förordade ordningen för krigsförhållanden behöver kommunerna icke sinsemellan reglera några ekonomiska mellanhavanden, vilket jag ser som en betydande fördel.

### **E. Specialmotivering**

I enlighet med det anförda har kommunalrättskommitténs förslag till lag om vissa kommunala beredskapsuppgifter överarbetats inom inrikesdepartementet, varvid bestämmelserna rörande den kommunala beredskapen sammanförts i ett lagförslag och de bestämmelser, som rör upplåtelse av inkvarteringsbostad, upptagits i ett annat lagförslag, till vilket jag skall återkomma i ett senare avsnitt. Jag övergår nu till att behandla de särskilda bestämmelserna i departementsförslaget till lag om kommunal beredskap.

#### **Lagens rubrik och disposition**

Såsom jag utvecklat i det föregående bör lagen reglera den kommunala beredskapen överhuvudtaget och icke inskränka sig till de uppgifter, som kommunerna fått övertaga från civilförsvaret. Då lagen därmed utgör grunden för den kommunala beredskapen, synes dess rubrik lämpligen böra lyda »lag om kommunal beredskap», oaktat den även reglerar kommunala skyldigheter och verksamhetsformer i verkställighetsskedet. Inom den civila sektorn av totalförsvaret råder, även om krigstillstånd inträtt, högsta graden av *beredskapstillstånd*; det kan därför icke anses oegentligt att tala om kommunal beredskap även i verkställighetsskedet.

För att bättre överskådlighet över lagens innehåll skall vinnas torde under särskilda underrubriker böra behandlas de i lagen reglerade kommunala uppgifterna under civilförvarsberedskap, planläggning och andra förberedelser i fredstid, organisationen för handhavandet av uppgifterna samt kostnaderna för verksamheten. Under en sista underrubrik, särskilda bestämmelser, bör regler ges för de tvångsmedel, som bör stå länsstyrelsen till buds vid tillsynen av lagens efterlevnad, och erforderliga formella föreskrifter meddelas. Vidare bör där inskrivas ett bemyndigande för Kungl. Maj:t att meddela erforderliga tillämpningsföreskrifter.

#### **Vissa kommunala uppgifter under civilförvarsberedskap**

##### **1 §.**

Lagen inleds med ett generellt avfattat stadgande, enligt vilket vistelsekommunen under civilförvarsberedskap blir skyldig att i stort sett behandla personer från annan kommun på samma sätt som den egna befolkningen under förutsättning att vederbörande tagit uppehåll i kommunen till följd av de utomordentliga förhållandena. Uttrycket »tagit uppehåll» ansluter till terminologien i 34 § civilförvarslagen, där det sägs att utrymmande kan åläggas att taga uppehåll utom utrymningsområdet. Paragrafen reglerar däremot icke kommuns skyldigheter gentemot egen befolkning i sådana fall, då befolkningen efter utrymning av en del av kommunen inkvarterats i en annan del av samma kommun. Något behov av att stadga att

kommunen skall omhändertaga sin egen befolkning i dylika fall kan knappast anses föreligga.

Från den generella skyldigheten har gjorts sådana undantag, som erfordras med hänsyn till att vistelsen i kommunen är betingad uteslutande av de utomordentliga förhållandena och av att kommunernas skyldigheter gentemot befolkning från annan kommun kan vara eller framdeles kan bli särskilt reglerade i författningar, som tar sikte just på de utomordentliga förhållanden, under vilka förevarande paragraf träder i tillämpning. Även undantagen måste ges en tämligen generell avfattning; det torde emellertid framgå att undantagen icke kan åberopas för att avvisa anspråk från krigsdrabbad befolknings sida på att få akuta behov täckta.

Liksom de övriga kommunala skyldigheterna enligt 2, 4 och 5 §§ inträder skyldigheten enligt förevarande paragraf automatiskt, då civilförsvarsberedskap inträder. Tillämpning av paragrafen — liksom av de övriga nämnda paragraferna — blir emellertid ej aktuell med mindre befolkningsomflyttningar förekommit.

## 2 §.

I denna paragraf behandlas kommunernas skyldighet att hjälpa dem som blivit i behov av särskilt bistånd på grund av de utomordentliga förhållandena. Biståndet avser företrädesvis att hjälpa de drabbade till bostad och uppehälle samt i förekommande fall vård. Undantag göres för de fall, då civilförsvaret har ansvaret för de hjälpbehövande, såsom är fallet i omedelbar anslutning till krigsskador, vid genomförandet av inkvartering och då utrymningsrörelsen pågår men de utrymnande tillfälligt tvingats stanna i kommunen. Vidare undantages de fall, då enligt särskild lag eller författning annan än kommunen har att svara för att den hjälpbehövandes behov tillgodoses. Exempel härpå erbjuder sjukvården. Militär personals behov skall också tillgodoses i annan ordning än genom kommunens försorg.

Paragrafen gäller ej endast personer från annan kommun utan även personer bland den egna befolkningen skall åtnjuta hjälp genom kommunens försorg, därest de blir i behov av särskilt bistånd.

Krigsdrabbad befolknings rätt till hjälp till uppehälle torde komma att regleras i en särskild lag om krigshjälp. Det kan förutses att kommunerna får till uppgift att distribuera krigshjälp. Kommunernas skyldighet att bistå krigsdrabbade kommer härigenom att bli reglerad såväl i förevarande paragraf som i krigshjälpslagen. Det synes emellertid ej påkallat att enbart av formella skäl här göra undantag för de fall då kommunernas skyldighet att draga försorg om krigsdrabbade blir reglerad i särskild ordning.

## 3 §.

Paragrafen reglerar närmare tidpunkten, då de kommunala skyldigheterna inträder, och har utförligt behandlats i den allmänna motiveringen.

## 4 §.

I denna paragraf åläggs kommunerna skyldighet att ombesörja registrering av befolkning, som till följd av de utomordentliga förhållandena lämnat sin bostad. Skyldigheten gäller såväl befolkning från annan kommun som egen befolkning, som befinner sig i den angivna situationen. Det förutsetts att närmare föreskrifter om registreringen meddelas i administrativ ordning.

## 5 §.

Det interkommunala biståndet i båda dess former regleras i denna paragraf. Hur biståndet skall anordnas och förutsättningarna för att bistånd skall lämnas har närmare behandlats i den allmänna motiveringen. Det må emellertid understrykas att biståndet enligt första stycket, som är avsett att vara av mera varaktig karaktär och som förutsätts ha blifvit planlagt av de berörda kommunerna gemensamt, regelmässigt bör utlösas av kommunerna själva. Utrymningskommunen bör sålunda i sin planläggning se till att resurser i personal och — i mån av transportmöjligheter — utrustning ställs till inkvarteringskommunernas förfogande allteftersom utrymningen friställer resurserna. I det läge, då biståndet skall utlösas, kommer automatik otvivelaktigt att vara av det största värde, då de regionala ledningsorganen därmed kan befrias från vanskliga avgöranden.

Bistånd enligt paragrafens andra stycke förutsätter däremot alltid särskilt förordnande på regional nivå.

**Planläggning och andra förberedelser**

## 6 §.

Planläggningsskyldigheten enligt denna paragraf gäller, såsom utvecklats i det föregående, alla kommuner och avser all för totalförsvaret viktig verksamhet, som åligger kommun enligt förevarande lag eller enligt särskild lag eller författning. Därmed följer också en skyldighet för kommunen att planlägga för sina egna organ under krigsförhållanden, dvs. att bygga upp en kommunal administrativ beredskap.

Med denna vida planläggningsskyldighet kan planläggningsföreskrifter i allmänhet undvaras i specialförfattningar, som ålägger kommunerna krigsviktiga uppgifter, exempelvis i kommunala fullmaktslagen och en blivande lag om krigshjälp.

Tillfälligt interkommunalt bistånd förutsättes komma i fråga endast då kommun genom krigshändelser eller eljest ställes inför oförutsedda svårigheter. Någon planläggning kan icke ske för dylika fall och paragrafen bör därför ej heller omfatta tillfälligt bistånd. Däremot omfattar den bistånd från utrymnings- till inkvarteringskommun. I fråga om sådant bistånd är

det, såsom redan framhållits, av största vikt att en detaljerad planläggning kommer till stånd.

De kommuner, som bedriver kommunalteknisk verksamhet, blir enligt paragrafens andra stycke skyldiga att vidtaga förberedelser för att kunna i erforderlig omfattning sätta anordningarna i stånd efter krigsskador. Någon reparationsskyldighet är däremot ej inskriven i lagen av skäl som anförts i den allmänna motiveringen. De förberedelser som här åsyftas innebär — förutom planläggning för en i förekommande fall med civilförsvarets räddningsverksamhet samordnad reparationstjänst — exempelvis planer för spridning av befintlig reparationsmateriel till mera skyddade platser och reservering av personal och maskinell utrustning för reparationsarbetet. Reservanordningar i anslutning till befintliga anläggningar och särskilda anordningar utan sådan reservkaraktär åsyftas icke i andra stycket utan regleras såvitt gäller reservanordningar i civilförsvarslagen och i fråga om särskilda anordningar i tredje stycket. Skyldighet att vidtaga sådana särskilda anordningar förutsätter ett länsstyrelsens förordnande i det konkreta fallet, varmed också följer rätt till statsbidrag.

Föreskriften i paragrafens sista stycke att planläggningen skall anpassas efter de förhållanden som kan förutses komma att råda i kommunen allteftersom civilförsvarets planer för utrymning och inkvartering verkställs medför åtminstone för de kommuners del, som planläggs för slutlig utrymning, att en plan måste upprättas för läget efter beredskapsutrymning och en annan plan för läget efter slutlig utrymning. I det förra läget, då alla förvärsarbetande, fränsett dem som inkallats, är kvar i kommunen, måste den kommunala förvaltningen fungera på nästan alla fredstida områden. I det senare läget kan den däremot kraftigt reduceras och inom flertalet verksamhetsområden helt nedläggas, under förutsättning dock att kommunen slutgiltigt utrymmts i sin helhet.

#### 7 §.

Denna paragraf tar sikte på de fall, då en kommuns planläggning är särskilt betydelsefull med hänsyn till de uppgifter, som kommunen är tilldelad i verkställighetsskedet. Länsstyrelsen skall i sådana fall äga förordna att kommunens planläggning och övriga förberedelser skall redovisas i särskild plan, som skall prövas av länsstyrelsen. Dylikt förordnande bör ifrågakomma i första hand, därest kommunens planläggning har särskild betydelse för samordningen med annan försvarsplanläggning, företrädesvis med utrymnings- och inkvarteringsplanläggningen, men också om kommunens planläggning är av betydelse för en förhållandevis stor befolkning och kommunen kan anses särskilt utsatt för risk för störningar.

Enligt paragrafens andra stycke äger länsstyrelsen förordna att kommunernas planläggning skall revideras. Sådant förordnande kan avse också sådan planläggning, som icke redovisats till länsstyrelsen i särskild plan,

och förordnandet behöver icke nödvändigtvis medföra att de reviderade planerna skall redovisas till länsstyrelsen. Skall de reviderade planerna redovisas måste särskilt förordnande givas därom. Har de ursprungliga planerna fastställts av länsstyrelsen torde regelmässigt även ändringarna böra fastställas.

#### **Uppgifternas handhavande**

##### **8 §.**

I denna paragraf fastslås huvudprincipen för handhavandet av de uppgifter, som lagen ålägger kommunerna, nämligen att fredsorganet också skall vara krigsorgan, därest uppgiften motsvarar eller i huvudsak motsvarar fredstida kommunal uppgift.

##### **9 §.**

För uppgifter, som saknar motsvarighet i fred, skall enligt denna paragraf en beredskapsnämnd vara kompetent organ, därest särskilt organ ej bestämts i särskild lag eller författning. Regeln innebär bl. a. att uppgiften att sörja för att de inkvarterades bostadsförhållanden ordnas på lämpligaste sätt och att ombesörja befolkningsregistreringen kommer att åvila beredskapsnämnden.

Beredskapsnämnd är obligatorisk endast under civilförsvarsberedskap. Då uppgifterna inom folkförsörjningen är specialreglerade och även uppgifterna i avseende å krigshjälp torde bli specialreglerade med angivande av vilket kommunalt organ som skall handha uppgifterna, nämligen kristidsnämnd respektive krigshjälpsnämnd, kommer dessa uppgifter ej att åvila beredskapsnämnd.

Med hänsyn till att kommunens styrelse skall vara ett utpräglat ledningsorgan i verkställighetsskedet torde det ofta vara lämpligt att kommun inrättar särskild beredskapsnämnd eller uppdrager åt annan nämnd än kommunstyrelsen att vara beredskapsnämnd.

Om kommun ej utser beredskapsnämnd i fred bör det framgå av kommunens planläggning, när beredskapsnämnd skall tillsättas. Detta bör lämpligen ske redan innan läget blir så skärpt att civilförsvarsberedskap inträder och nämnden därmed ställes inför sina arbetsuppgifter.

##### **10 §.**

Paragrafen har den utformning, som är bruklig då nya specialreglerade kommunala nämnder inrättas.

##### **11 och 12 §§.**

Beträffande dessa paragrafer hänvisas till den allmänna motiveringen, där frågorna om den kommunala krigsorganisationen och kommunstyrelsens ledning inom denna utförligt behandlats.

## 13 §.

I denna paragraf åläggs kommunens styrelse tillsynen över att erforderlig planläggning kommer till stånd och att övriga förberedelser vidtages. Någon direktivrätt gentemot fackorganen föreligger icke för kommunstyrelsen i detta skede men väl en rätt och en skyldighet att ge fackorganen anvisningar för att samordningen skall säkras. Självfallet bör fackorganen, även om formlig direktivrätt ej gäller, beakta kommunstyrelsens anvisningar och önskemål; i verkställighetsskedet kan ju styrelsen efter övergång till krigsorganisation genomdriva sina intentioner.

I större kommuner med omfattande planläggning kan det vara lämpligt att samordningen av planläggningen anförtros ett särskilt kommunalt organ. Paragrafen öppnar möjlighet för kommunen att utse sådant samordningsorgan.

Även kommunstyrelsen själv måste planlägga, nämligen för sin egen verksamhet under civilförsvarsberedskap.

## 14 §.

Länsstyrelsens ställning såsom tillsynsorgan och, under civilförsvarsberedskap, jämväl såsom ledningsorgan för den kommunala beredskapen regleras i denna paragraf.

Direktivrätt för länsstyrelsen föreligger endast under civilförsvarsberedskap. Under planläggningsskedet har emellertid länsstyrelsen enligt 20 § befogenhet att medelst vitesföreläggande förmå kommun att fullgöra sina skyldigheter enligt lagen. Det måste då konstateras att kommun brustit i sina förpliktelser, medan direktivrätten icke förutsätter någon försummelse från kommunens sida.

**Kostnaderna för verksamheten m. m.**

## 15 §.

I denna paragraf regleras kommunernas rätt till statsbidrag för särskilda anordningar, som påkallas för att förbättra inkvarteringsförhållandena. För sådana anordningar bör såsom tidigare anförts statsbidraget regelmässigt kunna utgå med högre belopp än två tredjedelar av skälig kostnad. Kommunerna bör alltså här få svara för andel i kostnaden endast om anordningen jämväl är till nytta för kommunen.

Liksom när det gäller civilförsvarsanordningar bör skyldigheten för kommun att vidtaga särskild anordning ej kunna göras gällande mot kommunen med mindre medel finns tillgängliga för beräknat statsbidrag. Det torde regelmässigt ej heller finnas anledning för länsstyrelserna att förordna om nu avsedd anordning förrän det kan förutses att anslag för ändamålet kommer att beviljas.

## 16 §.

Paragrafen föreskriver rätt till statsbidrag för vissa planläggningskostnader, nämligen sådana som hänför sig till särskilt redovisad och av länsstyrelsen godkänd plan, dock endast i den mån planläggningskostnaden är att anse som betungande för kommunen. Ersättning torde regelmässigt icke kunna utgå för annat än kostnader, som hänför sig till planläggning för kommunens anpassning till utrymningar och inkvartering.

Skyldigheten att redovisa särskild plan för länsstyrelsen är icke beroende av att medel finns tillgängliga för beräknat statsbidrag.

## 17 §.

Genom denna paragraf anknytes ordningen för utbetalning av statsbidrag till vad som gäller för statsbidrag för civilförsvarsåtgärder.

## 18 och 19 §§.

Beträffande dessa paragrafer, som behandlar kommuns rätt till ersättning av statsmedel för verksamhet under krigsförhållanden, hänvisas till den allmänna motiveringen.

**Särskilda bestämmelser**

## 20 §.

Paragrafens innehåll har berörts under 14 § och torde i övrigt icke kräva någon kommentar.

## 21 §.

I paragrafen regleras besvär över länsstyrelsens beslut enligt lagen. Vidare tillägges myndighet befogenhet att under civilförsvarsberedskap förordna att dess beslut omedelbart skall lända till efterrättelse. Med stöd av bestämmelsen kan således kommunalfullmäktige eller länsstyrelse, som beslutat om kommuns övergång till krigsorganisation, bringa beslutet i omedelbar tillämpning.

De beslut, som kommunens styrelse äger fatta i sin egenskap av ledningsorgan inom kommunens krigsorganisation, torde alltid vara av den operativa karaktär att utrymme för överklagande icke finnes.

## 22 §.

Paragrafen erinrar om att Kungl. Maj:t äger meddela tillämpningsföreskrifter.

Den första mandatperioden för ledamöter och suppleanter i särskilt inrättad beredskapsnämnd bör bestämmas så, att överensstämmelse kommer att råda med den allmänna mandattiden inom kommunala nämnder. En regel härom har intagits i lagens slutstadganden.

## 5. Lagstiftning om skyldighet att upplåta inkvarteringsbostad m.m.

### Kommunalrättskommittén

Kommittén erinrar om att det alldeles övervägande antalet utrymda skall inkvarteras enskilt och konstaterar att detta kommer att medföra att flertalet familjer i inkvarteringskommunerna måste taga emot utrymda och bereda dem nödiga bostadsutrymmen jämte möjligheter att — enskilt eller tillsammans med värdfamiljen — sköta matlagning och andra hushållsangelägenheter.

Att ansvaret under inledningsskedet ligger hos civilförsvaret, som kan genomföra inkvarteringen med förfoganderätt, finner utredningen i hög grad underlätta de kommunala insatserna under den fortsatta inkvarteringen. Den kommunala verksamheten kan starta från ett utgångsläge, där de första behoven blivit hjälpligt tillgodosedda. Den enskilda inkvartering, som sker genom civilförsvarets försorg under ett hektiskt inledningsskede, måste emellertid bli i viss utsträckning provisorisk. Sedan civilförsvaret slutfört sitt arbete måste kommunerna kontrollera hur inkvarteringen utfallit. Därvid och under inkvarteringens fortbestånd kan behov av förändringar och jämkningar yppa sig. Man måste också räkna med att motsättningar mellan inkvarteringsvärdar och inkvarterade nödvändiggör ingripanden.

Under skedet för kommunernas ansvar för de inkvarterade kan enligt kommittén ytterligare inkvarteringsbostäder behöva anskaffas. Till detta kommer, anför kommittén, att hela inkvarteringen under denna ansvarstid utan särskild förfoganderätt troligen med nuvarande ordning får anses sakna rättsligt underlag. Allmänna förfogandelagen innehåller ej någon bestämmelse om förfoganderätt för inkvartering och civilförsvarets förfoganderätt skall enligt statsmakternas beslut numera avse endast civilförsvarets egen verksamhet. I det ögonblick ansvaret för de inkvarterade övergår till kommunerna upphör inkvarteringen att vara en civilförsvarsangelägenhet och därmed upphör civilförsvarets förfoganderätt. De inkvarterade torde för att kvarbo under den följande tiden sålunda knappast kunna åberopa de förfoganden, som skett genom civilförsvaret vid deras ankomst. I vart fall synes enligt kommittén frågorna om dessa förfogandens bestånd och handhavande under den fortsatta inkvarteringen påkalla uppmärksamhet.

Kommittén antar att man kan räkna med att flertalet inkvarteringsvärdar lojalt skall upplåta inkvarteringsbostad men anser att man likväl icke kan helt avvara lagliga möjligheter att tvångsvis genomföra erforderliga förändringar i inkvarteringen och att bereda inkvarterade rätt att kvarbo mot värdens önskan. Även om sådana tvångsbefogenheter ej behöver anlitas i någon större ut-

sträckning, anses möjligheterna till tvångsgenomförande vara av stor betydelse som stöd för verksamheten.

Något alternativ till förfoganderätt för att tillförsäkra de inkvarterade rätt till inkvarteringsbostad diskuteras icke av kommittén. Däremot uppehåller sig kommittén vid olika alternativ för utformningen av förfoganderätten, nämligen inom ramen för civilförsvarets förfoganderätt, i form av en länsstyrelsens fastställelse av de ianspråktaganden med förfoganderätt, som civilförsvaret genomfört, i form av tillägg till allmänna förfogandelagen och slutligen i form av särskilda bestämmelser i en lag om vissa kommunala beredskapsuppgifter, varvid förfoganderätten utövas av länsstyrelsen. Av alternativen stannar kommittén för det sist nämnda.

Emellertid finner kommittén att förfoganderätten i detta fall måste skilja sig från annan förfoganderätt, i det nyttigheten icke skall tagas i anspråk för det allmännas räkning utan för att nyttjas av enskilda. Denna omständighet finner kommittén böra föranleda särskild reglering av förhållandet mellan de av förfogandet berörda enskilda parterna och av det allmännas ansvar i anslutning till förfogandet. Den ordning, som eljest gäller för bestämmandet av ersättning vid förfogande, finner kommittén ej heller tillämplig på inkvarteringsförhållandet, när kommittén antar att ersättningen icke alltid kan bestämmas efter taxa utan i icke få fall måste bestämmas efter individuell prövning. För denna prövning anser kommittén det erforderligt med särskilda nämnder. Förfogandet i nu avsedda fall måste, anför kommittén, skilja sig från annat förfogande också däri att särskilda regler måste meddelas för utbetalningen av ersättningen till inkvarteringsvärden.

En tvångsvis genomförd inkvartering vill kommittén betrakta såsom innefattande två led, nämligen dels ett förfogande från det allmännas sida gentemot innehavaren av bostadsutrymme och dels en upplåtelse från det allmänna till den enskilde inkvarterade. Ehuru den enskilde skall svara för inkvarteringshyran gentemot inkvarteringsvärden, finner kommittén det dock nödvändigt att det allmänna står som garant för hyran vid tvångsmässig upplåtelse. Denna garanti anser kommittén väl ansluta till dess sätt att betrakta den tvångsvis genomförda inkvarteringen såsom bestående av två led.

Vid behandlingen av förhållandet mellan inkvarteringsvärd och inkvarterad uttalar kommittén att de inkvarterades nyttjanderätt i väsentliga hänseenden skiljer sig från den fredstida hyresrätten. Bestämmelserna i nyttjanderättslagen och annan hyreslagstiftning synes därför icke kunna vinna direkt tillämpning. I bestämmelserna om inkvarteringsbostäder bör därför enligt kommitténs mening ingå vissa föreskrifter om nyttjandet. En bestämmelse bör sålunda finnas att de inkvarterade skall vårda anförtrodda utrymmen samt iakttaga ordning och skick jämte vad i övrigt är av betydelse för vidmakthållande av ett gott förhållande till in-

kvarteringsvärden. En av de inkvarterade bör ha att gentemot inkvarteringsvärden och det allmänna närmast svara för inkvarteringen och för att inkvarterade, som tillhör hans familj och hushåll, iakttaga nyssnämnda skyldigheter. Den för nyttjandet ansvarige bör utses vid fördelningen av ianspråktaga utrymmen.

Ett allvarligt åsidosättande av skyldigheterna bör enligt kommittén kunna medföra att inkvarteringen upphör. Denna måste kunna upphöra även i andra fall, såsom då bostaden oundgängligen erfordras för inkvarteringsvärden eller för inkvartering av annan. För sådana fall skall kommunen äga jämka de förfogandebeslut, som länsstyrelsen meddelat.

Vad beträffar bestämmandet av ersättningen för upplåtelsen antar kommittén, såsom förut angivits, att ersättning efter taxa icke genomgående kan ifrågakomma men att parterna i flertalet fall torde åtnöjas med taxans belopp. Kommittén finner emellertid att det kan erbjuda svårigheter även att bestämma ersättning efter taxa. Vid inkvarteringsförhållandets början bör därför parterna från myndighet erhålla uppgift om den efter taxa ifrågakommande ersättningen. Det synes kommittén lämpligast att kommunstyrelsen, som enligt kommitténs förslag skall fördela bostäderna, därvid underrättar parterna om den ersättning, som bör utgå. Om parterna ej åtnöjes med den föreslagna ersättningen, bör de inom viss tid kunna påkalla prövning av värderingsnämnd. Av faktorer, som bör inverka på ersättningens storlek och komma till uttryck i taxan, nämner kommittén inkvarteringssortens belägenhet, antalet inkvarterade samt bostadens storlek och utrustning. Förhållandena varierar i sådan utsträckning att det enligt kommittén icke kan ifrågakomma att tillerkänna taxan bindande verkan beträffande ersättningen. När kommunens styrelse meddelar uppgift om ersättningen efter taxa, får meddelandet sålunda uppfattas allenast såsom ett förslag om ersättning. Skulle parterna anse att annan taxeersättning eller en av taxan obunden ersättning bör utgå, måste särskilt prövningsförfarande kunna påkallas inom viss tid efter det att meddelandet mottagits.

Nämnd för prövning av ersättningsfrågor bör enligt kommittén finnas i varje kommun och bestå av en ordförande, utsedd av länsstyrelsen, och två kommunalt utsedda ledamöter. Finns i kommunen hyresnämnd, bör denna kunna anförtros värderingsuppgifterna.

Möjligheter måste enligt kommittén finnas att överklaga värderingsnämndens avgöranden. Särskilda länsvärderingsnämnder bör inrättas i anslutning till länsstyrelserna och utgöra högsta instans i dessa frågor. Länsvärderingsnämnderna bör bestå av tre ledamöter som utses av länsstyrelsen.

Kommittén framhåller att värderingsnämndens huvudsakliga arbetsuppgifter hänför sig till frågor om ersättning vid upplåtelse genom förfogande. Kommittén har övervägt om en motsvarande prövning bör kunna äga rum även vid frivillig upplåtelse av inkvarteringsbostad. Det synes emellertid

kommittén ej erforderligt att provningsmöjligheterna utsträckes till den frivilliga inkvarteringen. Om parterna vid en frivillig upplåtelse ej kan enas om ersättningen, kan nämligen endera parten få en prövning till stånd genom att påkalla att upplåtelsen sker med förfoganderätt.

Det är lämpligt, framhåller kommittén, att samordning sker av ersättningsreglerna för civilförsvarets inkvartering och kommunernas. Denna samordning bör i första hand åstadkommas genom att en och samma taxa tillämpas på de bägge områdena. Skulle på civilförsvarsområdet tillämpning av taxa innefatta synnerlig obillighet på grund av särskilda omständigheter, kan nu riksvärderingsnämnden enligt 15 § rekvisitionslagen på framställning bestämma ersättningen till högre belopp. Denna möjlighet bör enligt kommittén kvarstå, främst med tanke på de fall, då civilförsvarets förfogande ej följs av förfogande vid den kommunala inkvarteringen. Vid prövning inför kommunal värderingsnämnd av ersättning för upplåtelse till följd av förfogande vid den kommunala inkvarteringen bör emellertid finnas möjlighet att i samma ärende pröva också ersättningen för inkvarteringen under tid, då denna grundats på ett förfogande av civilförsvaret. Anvisning om denna provningsmöjlighet bör enligt kommittén finnas i civilförsvarslagen.

Kommittén behandlar vidare frågan om ersättning till inkvarteringsvärden för skada som den inkvarterade åstadkommer. Kommittén anser att då förfogandet uppbyggts såsom ett ianspråktagande för kronans räkning, ersättning för skador å det upplåtna bör kunna erhållas av statsmedel, om den inkvarterade ej gör rätt för sig. Frågorna om skadestånd är av sådan art att en prövning av domstol stundom måste bli nödvändig. I flertalet fall bör emellertid det allmänna kunna utbetala ersättning utan sådan prövning. Länsstyrelsen bör handlägga sådana ersättningsanspråk från inkvarteringsvärdar och utbetala ersättning. Länsstyrelsen bör därvid införskaffa erforderlig utredning genom att höra den kommunala värderingsnämnden. Om ersättningsanspråken ej kan göras upp, måste de prövas i rättegång mellan inkvarteringsvärdar och kronan och mellan kronan och inkvarterade.

Ersättningen för upplåtelsen bör enligt kommittén i första hand utbetalas av den inkvarterade och synes kommittén kunna utgå i efterskott för en tid av två veckor. Statsverkets ansvar för upplåtelsen bör komma till uttryck i att dröjsmål med ersättningen medför rätt till ersättning av statsmedel. Om den inkvarterade erhåller kontantunderstöd av det allmänna, kan det tänkas att det allmänna kan fullgöra sina skyldigheter gentemot inkvarteringsvärden genom att den del av understödet, som avser bostadskostnader, betalas direkt till värden. Då ersättning betalas av det allmänna utan samband med understöd åt inkvarterad, erhåller kronan ett anspråk gentemot den inkvarterade. Att staten generellt skulle utkräva ersättning av de inkvarterade anser kommittén knappast kunna ifrågakomma med hänsyn till deras brist på medel.

Problemet att tillförsäkra de enskilt inkvarterade tillgång till erforderlig personlig utrustning upptages också av kommittén, som finner att behoven härvidlag i viss utsträckning kan tillgodoses genom att inkvarteringen i regel får avse möblerade utrymmen. Till de inkvarterades förfogande måste inkvarteringsvärdarna då ställa bl. a. sängar och sängutrustning samt hushållsutrustning. Skyldigheten härvidlag bör enligt kommittén regleras av samma bestämmelser som skyldigheten att tillhandahålla bostadsutrymmen. Inkvarteringsvärdarnas skyldigheter måste inskränka sig till utrustning, som de redan innehar och som icke oundgängligen erfordras för deras egna behov. Anskaffning av kompletterande utrustning, som ej kan uppbringas i orten, får ske under medverkan av civilförsvaret.

Såvitt gäller utrustning för dem, som inkvarterats i internat, vilka särskilt upprättats av civilförsvaret för vårdbehövande, framhåller kommittén att kommunerna här övertar internat, som redan är i drift och som därför torde ha fått sitt utrustningsbehov täckt. Civilförsvaret bör ha en i civilförvarslagen inskriven skyldighet att utlåna internatens utrustning till kommunerna, när dessa övertar internaten. Utrustning till internaten kan vidare erhållas genom att sådan ställs till förfogande från utrymningsorterna. Huvudmännen för fredstida hem och inrättningar har enligt 59 § andra stycket civilförvarslagen skyldighet att tillhandahålla civilförsvaret viss sådan utrustning. En motsvarande skyldighet för huvudmannen bör enligt kommittén finnas jämväl gentemot inkvarteringskommunen.

Slutligen berör kommittén frågan huruvida det kan vara erforderligt att låta civilförsvarets ianspråktagande av inkvarteringsbostäder bestå under en övergångstid efter det att civilförsvaret fullgjort sin del av uppgiften att sörja för de inkvarterade. Kommittén anför att det möjligen kan befaras att upphörandet av civilförsvarets förfoganden kan föranleda betydande svårigheter för kommunerna under ett känsligt skede av verksamheten. Särskilda svårigheter kan uppkomma också därigenom att krigsförhållandena kan tvinga fram utrymningar och inkvarteringar av annan omfattning och fördelning än uppgjorda planer förutsatt. Det måste tillses att möjligheter finns att komma till rätta med kritiska situationer av detta slag. Enligt kommitténs mening synes en lämplig utväg vara att förlåna civilförsvarets förfoganden en i tiden något utsträckt giltighet. En generell giltighetstid på två veckor synes kommittén vara tillfyllest, om länsstyrelsen tillägges befogenhet att i extraordinära fall förlänga giltigheten i ytterligare perioder om fjorton dagar. En bestämmelse om giltighetstiden och om länsstyrelsens befogenheter att utsträcka denna bör enligt kommittén finnas i civilförvarslagen.

Någon avgörande betydelse anser kommittén ej behöva tillmätas de betänkligheter av formell art, som kan anföras mot att civilförsvarets förfo-

ganden tillägges giltighet utöver tiden för civilförsvarets ansvar för inkvarteringen. Civilförsvarets inkvartering skall nämligen taga sikte på ett varaktigt boende och det synes därför kommittén rimligt att inkvarteringen skall ha en viss i lag reglerad orubblighet. Kommittén understryker i detta sammanhang att den utsträckta giltighetstiden på intet sätt skall innebära någon förlängning av civilförsvarets ansvarstid. Innebörden skall endast vara den att de av civilförsvaret gjorda förfogandena kvarstår, varvid det allmänna skall företrädas av länsstyrelsen och kommunala myndigheter och icke, såsom när förfogandena gjordes, av civilförsvaret.

#### Remissyttrandena

De remissyttrandena, i vilka gjorts uttalanden av allmän innebörd, har sammanfattande redovisats i avsnittet om allmänna riktlinjer för lagstiftningen. Här redovisas således endast mera speciella synpunkter.

*Länsstyrelsen i Södermanlands län* uttalar att det finns anledning tro att förfogande behöver tillgripas endast i undantagsfall. I dessa fall blir det emellertid nödvändigt att beslut fattas mycket snabbt. Det synes länsstyrelsen riktigt att förfoganderätt ej tillägges kommunerna men vid sådant förhållande är det av stor vikt att länsstyrelserna kan handlägga ärendena utan några tidskrävande formaliteter. *Länsstyrelsen i Hallands län*, som betecknar den av kommittén föreslagna ordningen som omständlig, antar att behovet av att tvångsvis säkra de inkvarterades rätt att kvarbo kommer att öka sedan inkvarteringen varat någon tid. Från praktisk synpunkt bör därför tvångsbefogenheterna tillkomma lokala organ i stället för länsstyrelsen.

*Länsstyrelsen i Norrbottens län*, som anser det föreslagna förfarandet vara alltför invecklat och föga realistiskt, befarar att det leder till skriftväxling och tidsförluster och kanske svårigheter för de bostadsbehövande i de fall då bostadshavaren brister i lojalitet. Även *länsstyrelsen i Gotlands län* påpekar att kommitténs förslag leder till ovisshet för den inkvarterade huruvida han äger kvarbo efter det civilförsvarets förfoganderätt upphört. För att undanröja ovissheten blir kommunen tvungen att begära ianspråktagande med förfoganderätt i varje enskilt fall, vilket skulle komma att innebära en svår belastning för länsstyrelsen. En bättre ordning vore enligt länsstyrelsen att civilförsvarets förfoganden finge bestå och kommunen tillades befogenhet att göra erforderliga jämkningar i dessa.

*Länsstyrelsen i Malmöhus län* anser att frågan, huruvida civilförsvarets förfoganderätt kan bestå även efter det kommunerna övertagit ansvaret för de inkvarterade, bör omprövas.

Att civilförsvarets förfoganderätt upphör och ersättes med annan förfoganderätt accepteras av *länsstyrelsen i Göteborg och Bohus län*, som emellertid i anslutning till ett yrkande om förenkling av förfarandet ifrågasät-

ter, om icke förfoganderätten bör kunna utövas av civilförsvarschefen eller civilförsvarets distriktschefer. Dessa har nämligen bättre kännedom om de lokala förhållandena än länsstyrelsen som är krigsorganiserad i någon undandragen del av länet.

*Länsstyrelsen i Malmöhus län* anser att, därest kommitténs förslag om särskild förfoganderätt godtages, beredskapsnämnden bör tillerkännas kompetens att hos länsstyrelsen påkalla ianspråktagande med sådan rätt. Beredskapsnämnden torde nämligen ha planlagt verksamheten bland de inkvarterade och därmed — i motsats till kommunstyrelsen, som enligt kommitténs förslag skall vara ensamt kompetent organ — ha blivit väl insatt i frågorna.

Kommitténs förslag beträffande ordningen för bestämmandet av inkvarteringsersättningen har föranlett *Nyköpings stad* att förorda att de föreslagna värderingsnämnderna blir kompetenta att bestämma ersättningen även vid frivillig upplåtelse av inkvarteringsbostad. Om parterna ej enas om ersättningen, tvingas de eljest begära utövning av förfoganderätt och därmed kommer länsstyrelsen att onödigtvis belastas.

De föreslagna bestämmelserna för inkvarterads skyldigheter gentemot inkvarteringsvärderna kan enligt *länsstyrelsen i Norrbottens län* bli svåra att tillämpa. Ansvarigheten bör enligt länsstyrelsen i stället på lämpligt sätt anslutas till fredstida lagstiftning om hyres- och nyttjanderätt.

*Civilförsvarsstyrelsen* uttalar i denna del att civilförsvaret icke kan åta sig att utse en person i varje inkvarteringshushåll att gentemot inkvarteringsvärderna vara ansvarig för att de inkvarterade iakttar sina skyldigheter. En sådan ansvarig kan enligt styrelsen utses först sedan någon tid förflutit och de inkvarterades kvalifikationer för förtroendeuppdraget närmare kan bedömas.

#### Departementschefen

I samband med att jag tagit ställning till de allmänna riktlinjerna för en lagstiftning om kommunal beredskap har jag redovisat de skäl, som föranlett mig att förorda en annan utväg än förfoganderätt för att trygga de inkvarterades möjligheter att få behålla de inkvarteringsbostäder, som civilförsvaret anvisar dem i samband med att utrymningsrörelsen avslutas eller i anslutning till att ny bostad måst beredas dem i egenskap av utbombade. Jag kan därför nu begränsa mig till att närmare ange hur enligt min mening en lag om skyldighet att upplåta inkvarteringsbostad bör utformas.

Lagen torde böra utformas såsom en fullmaktslag, som är i kraft redan i fredstid men vars materiella bestämmelser träder i tillämpning först i krig eller, vid krigsfara, först efter Kungl. Maj:ts förordnande. Förordnandet bör underställas riksdagens prövning inom en månad vid äventyr att

det eljest förfaller. Denna verkan bör även inträda, därest riksdagen icke inom två månader efter underställningen gillat förordnandet. Om krigsfaran upphör, bör förordnandet upphävas av Kungl. Maj:t inom en månad; de utrymmande kan ju i detta läge genast återvända till sina hem. När krig, vari riket befunnit sig, upphört bör lagen likaså sättas ur tillämpning inom viss tid, försåvitt krigsfara ej allttjämt föreligger. Emellertid kan det förutses som sannolikt att svår brist på bostäder råder efter ett krig till följd av att bostäder förstörts genom krigshandlingar. De inkvarterade kan då icke återflytta utan måste allttjämt bo kvar i inkvarteringsområdena, intill dess nya bostäder byggts. Lagen bör med hänsyn till denna situation kunna fortfara att äga tillämpning efter Kungl. Maj:ts förordnande, till vilket riksdagen dock bör lämna sitt samtycke. Förordnandet bör gälla viss tid, högst ett år varje gång.

Enligt förslaget till lag om kommunal beredskap skall kommuns skyldighet att sörja för att de inkvarterades bostadsförhållanden ordnas tillfredsställande inträda automatiskt vid civilförsvarsberedskap. För civilförsvarsberedskap förutsättes enligt civilförsvarslagen krig eller krigsfara. Förevarande lag, som torde vara en förutsättning för att kommunerna skall kunna fullgöra nämnda skyldighet, skall enligt det förut sagda också kunna komma i tillämpning vid krigsfara och träder automatiskt i tillämpning i krig. När kommunernas skyldighet inträder kan alltså alltid förevarande lag, som jag fortsättningsvis benämner inkvarteringslagen, sättas i tillämpning för att de skall kunna fullgöra sina skyldigheter. Det är emellertid icke givet att inkvarteringslagen alltid måste träda i tillämpning när kommunernas skyldigheter inträder, eftersom behov av inkvarteringslagen uppkommer först då utrymningar företages. Dessförinnan blir det emellertid icke heller aktuellt att taga kommunernas skyldighet att omhändertaga inkvarterad befolkning i anspråk. Då utrymningar företages måste regelmässigt inkvarteringslagen sättas i tillämpning.

Skyldigheten att upplåta inkvarteringsbostad bör, såsom jag tidigare berört, gälla för ägare eller innehavare av byggnad eller del därav. Skyldigheten bör emellertid ej kunna aktualiseras av den enskilde bostadsbehövande utan endast av myndighet. Fråga uppkommer då vilka myndigheter som bör ha rätt att göra upplåtelseskyldigheten gällande.

Civilförsvaret har att svara för att de som blivit hemlösa genom krigshandlingar eller utrymning får bostad genom inkvartering. Det torde därför vara naturligt att civilförsvarets organ blir berättigade att göra upplåtelseskyldigheten gällande, oaktat civilförsvaret enligt civilförsvarslagen även har tillgång till förfoganderätt för ändamålet. Om en allmän upplåtelseskyldighet är stadgad och kan tagas i anspråk av civilförsvaret, torde av psykologiska skäl antalet fall då förfoganderätt måste utövas komma att väsentligt minska. Detta måste anses som en betydande fördel.

Sedan civilförsvaret berett de hemlösa inkvarteringsbostad upphör civilförsvarets ansvar för dem och övergår på inkvarteringskommunen. Under inkvarteringsens fortbestånd torde det emellertid uppkomma behov av omflyttningar inom ramen för de av civilförsvaret vid inkvarteringen anvisade bostäderna. Undantagsvis kan det, även om civilförsvarets inkvarteringsplanläggning varit väl genomarbetad, bli erforderligt att företaga omflyttningar till lämpligare bostäder, som icke anvisats av civilförsvaret. Förändringar kan vidare förutses inträda i den inkvarterade befolkningens och värdfamiljernas sammansättning, vilka föranleder jämkningar i den ursprungligen skedda inkvarteringen. Med hänsyn härtill torde det vara nödvändigt att tillägga också kommun befogenhet att aktualisera upplåtelseskyldigheten, varvid det bör ankomma på den i lagen om kommunal beredskap stadgade beredskapsnämnden att handha uppgiften. Beredskapsnämnden är nämligen det organ, som i kommunen skall svara för bl. a. att de hemlösas bostadsbehov är tillfredsställande täckt.

Efter det att upplåtelseskyldigheten aktualiserats genom anvisning av civilförsvaret eller kommunen och den hemlöse flyttat in i den anvisade bostaden saknar inkvarteringsvärden, så länge upplåtelseskyldigheten består, möjlighet att få den inkvarterade avhyst. Det torde emellertid böra finnas möjlighet att bringa upplåtelseskyldigheten att upphöra såväl efter prövning i enskilda fall, då missförhållanden uppkommit, som utan sådan individuell prövning, nämligen då hela befolkningsgrupper kan återvända till sina hem. Upphävandet av upplåtelseskyldigheten synes lämpligen kunna anknytas till en återkallelse av den anvisning av inkvarteringsbostad, varigenom upplåtelseskyldigheten en gång aktualiserats. I de fall, då upplåtelseskyldigheten skall upphöra efter individuell prövning bör det ankomma på beredskapsnämnden att besluta om återkallelse av anvisningen, och i övriga fall bör det vara civilförsvarets uppgift att bringa inkvarteringen att upphöra. Det anförda leder till att beredskapsnämnden måste kunna återkalla anvisning, som civilförsvaret meddelat, och omvänt. Effekten av en återkallad anvisning blir att upplåtelseskyldigheten upphör och den inkvarterade kan avhysas, om han icke flyttar frivilligt. Möjligheten att efter prövning i det enskilda fallet upphäva upplåtelseskyldigheten får givetvis under inga omständigheter utnyttjas så, att missförhållanden flyttas över från en inkvarteringsvärd till en annan. Den bör komma till användning endast för att såvitt kan bedömas definitivt eliminera missförhållanden.

När anvisningar återkallas av civilförsvaret för hela befolkningsgrupper, vilka kan återvända till sin hemort, låter det sig knappast göra att meddela individuella beslut och underrätta var och en om återkallelsen. Denna måste därför kunna ske på samma sätt som åläggande att utrymma, dvs. genom ett civilförsvarets förordnande som kungöres i radio och andra massmedia.

Upplåtelseskyldigheten bör gälla endast till förmån för en be-

stämmd kategori hemlösa, nämligen dem som till följd av utrymning eller krigsskada eller annan krigshändelse icke äger eller icke kan återvända till sitt hem. Genom att upplåtelseskyldigheten kan tagas i anspråk endast av myndighet kommer prövningen huruvida den bostadsbehövande tillhör den kategori, till vars förmån skyldigheten gäller, att ankomma på myndigheten. Inträder sådan förändring, att den inkvarterade äger eller kan återvända till sitt hem, exempelvis då utrymningsförordnandet för hans hemort upphäves, bör anvisningen av inkvarteringsbostaden återkallas.

Objektet för upplåtelseskyldigheten synes såvitt rör själva bostaden knappast kunna bestämmas med hänsyn till de inkvarterades behov utan torde i stället få bestämmas med utgångspunkt i vad inkvarteringsvärden kan avstå. I vissa inkvarteringskommuner kommer nämligen invånarantalet att tredubblas genom inkvartering. Det torde härvid bli nödvändigt att taga alla tillgängliga inkvarteringsutrymmen i anspråk och endast ett minimum av bostadsutrymme kan reserveras för den fasta befolkningen. Att utrymme som oundgängligen erfordras för inkvarteringsvärdens egna behov icke får tagas i anspråk med upplåtelseskyldighet torde böra komma till uttryck genom en föreskrift i inkvarteringslagen att anvisning av inkvarteringsbostad ej får avse sådant utrymme.

De utrymmande eller av andra krigshändelser drabbade kan i allmänhet icke föra med sig mer personlig utrustning än de kan bära. Efter krigsskador torde de i många fall vara helt utblottade. För sina dagliga behov blir de därför regelmässigt hänvisade till att gemensamt med inkvarteringsvärden använda dennes köksutrustning, husgeråd, sängutrustning och annan utrustning. Med den inkvarterades rätt till inkvarteringsbostaden måste därför följa en rätt att nyttja också sådan inkvarteringsvärdens utrustning, som är oundgängligen nödvändig för att den inkvarterades elementära behov skall kunna tillgodoses. Denna rätt torde i lagen böra utformas som en skyldighet för inkvarteringsvärden att, då upplåtelse skett av inkvarteringsbostad, tillåta den inkvarterade att använda utrustningen. Redan i själva begreppet inkvarteringsbostad torde ligga att den inkvarterade får tillgång till uppvärmningsanordningar, elektricitet och sanitära anordningar, vilka är en förutsättning för att det upplåtna utrymmet skall kunna användas för bostadsändamål.

I normalfallet torde inkvarteringen genomföras utan att några tvångsmedel behöver tillgripas. Vägrar den tillämnade inkvarteringsvärden att mottaga den bostadsbehövande medan civilförsvaret alltjämt har ansvaret för att han får bostad kan civilförsvaret med förfoganderätt, som medger omedelbar polishandräckning, genomdriva inkvarteringen. Det akuta behovet av bostad blir därigenom tillgodosett. Inkvarteringsvärden saknar där efter möjlighet att få den inkvarterade avhyst, eftersom upplåtelseskyldighet gäller för honom. För dessa fall behöver upplåtelseskyldigheten icke

någon sanktion. Annorlunda förhåller det sig emellertid, när upplåtelse-skyldigheten skall aktualiseras av kommun. Denna har icke förfoganderätt och kan alltså ej heller med polishandräckning bereda den bostads-behövande tillträde till inkvarteringsbostaden. Vid vägran från den tilläm-nade inkvarteringsvärdens sida synes det emellertid i allmänhet i dessa fall icke erforderligt med tillgång till så drastiska medel som omedelbar polis-handräckning. Den som avses skola få den anvisade bostaden bör med ytter-ligt få undantag ha sitt behov av bostad nödtorftigt tillgodosett; det är ju här fråga om en omplacering av dem som redan blivit inkvarterade genom civilförsvarets försorg. Såsom undantagsfall, i vilka vederbörande står helt utan bostad, kan endast tänkas sådana fall såsom då hans ursprungliga in-kvarteringsbostad förstörts av våldeld eller blivit obeboelig av annan orsak, som ej sammanhänger med krigshändelser. Om han står utan bostad på grund av krigshändelse, exempelvis förnyad utrymning eller krigsskador på den ursprungliga inkvarteringsbostaden, är det ånyo civilförsvaret som är ansvarigt för att han får ny inkvartering; härmed kan också förfoganderätt komma till omedelbar användning för att täcka det akuta behovet. Det tvångsmedel som bör stå kommunen till buds för att realisera upplåtelse-skyldigheten synes kunna inskränkas till vitesföreläggande. Då det måste förutsättas att det i de åsyftade situationerna föreligger ett angeläget ehuru icke akut behov av den utsedda inkvarteringsbostaden bör dock kommunen kunna förordna att föreläggandet skall lända till omedelbar efterrättelse. Om föreläggandet icke efterkommes inom däri utsatt tid bör länsstyrelsen på kommunens begäran kunna förordna om handräckning. Med stöd av administrativa fullmaktslagen kan i trängda lägen länsstyrelsen avlastas befattningen med handräckning i dylika fall och uppgiften läggas på den lokala polismyndigheten. Det torde kunna antagas att kommunerna först prövar alla tänkbara möjligheter att på frivillig väg anskaffa lämplig in-kvarteringsbostad innan förelägganden tillgripes eller handräckning begä-res. Denna effekt av den föreslagna ordningen synes i hög grad önskvärd, enär förutsättningarna för ett acceptabelt förhållande mellan inkvarterings-värd och inkvarterad naturligtvis är de sämsta tänkbara, när inkvarteringen kommit till stånd mot värdens bestridande.

Det hittills anförda har tagit sikte på att tillgodose de hemlösas behov av bostad. Inkvarteringsvärderna bör emellertid genom *ersättning* i pengar i någon mån kompenseras för det intrång, som inkvarteringen innebär. Ersättningen bör enligt vad jag förut anförut utgivas av den inkvarterade själv direkt till inkvarteringsvärderna. Med reglerna om upplåtelseskyldighet måste därför förbindas föreskrifter om att värderna är berättigad till skälig ersättning av den inkvarterade. Under tid då inkvarteringsbostaden är tagen i anspråk med civilförsvarets förfoganderätt utgår dock ersättning av statsmedel. Inkvarteringsvärderna bör följaktligen icke under samma tid vara berättigad till ersättning av den inkvarterade.

Särskilda regler torde också vara erforderliga för att ersättningens storlek skall kunna bestämmas i administrativ ordning, om parterna ej enas. Man bör naturligtvis härvid eftersträva en ordning som i minsta möjliga utsträckning belastar myndigheterna. I den mån myndighetsbeslut blir oundvikliga bör de meddelas av redan befintliga organ och prövningen bör så långt möjligt ske på det lokala planet. Det synes finnas goda möjligheter att vid utformningen av ett system för att bestämma ersättningen följa dessa riktlinjer.

När inkvarteringsbostad tages i anspråk med civilförsvarets förfoganderätt, skall ersättningen bestämmas i den ordning, som gäller vid rekvisition för krigsmaktens behov, dvs. rekvisitionslagens bestämmelser skall gälla. Detta innebär att taxor i stor utsträckning blir tillämpliga och att, då taxa ej kunnat tillämpas, ersättningen bestämmas av den allmänna lokala värderingsnämnden. Tillämpas taxa bestämmas ersättningen av den som utövat förfoganderätten, dvs. civilförsvarschefen. Till denna ordning torde man böra ansluta bestämmandet av ersättning även i de fall, då upplåtelsen ej äger rum på grund av förfoganderätt, vilket ju blir fallet, sedan det efter inkvarteringsens genomförande upphört att vara en civilförsvarsuppgift att tillse att de inkvarterade har sitt bostadsbehov tillgodosett.

Ny prövning av frågan om ersättningens storlek torde helt kunna undvikas i de fall, då inkvarteringsbostaden varit ianspråktagen med förfoganderätt. De då bestämda ersättningsgrunderna, vare sig de — såsom i normalfallet — bestämts av civilförsvarschefen med tillämpning av taxa eller, då taxa ej varit tillämplig, bestämts av lokal värderingsnämnd, bör gälla mellan parterna, även sedan förfoganderätten upphört. Lagen bör alltså föreskriva att, om parterna ej enas om annat, ersättningen skall beräknas efter de grunder, som fastställts vid civilförsvarets ianspråktagande av inkvarteringsbostaden med förfoganderätt. I flertalet fall torde det emellertid, såsom jag förut framhållit, icke bli erforderligt att utnyttja förfoganderätt, därför att inkvarteringsvärden mot bakgrunden av upplåtelseskyldigheten frivilligt mottager den hemlöse. Någon fixerad ersättning finns i detta läge icke att falla tillbaka på. Vidare kan, även om förfoganderätt utövats när inkvarteringen genomfördes, förhållandena ha förändrats så väsentligt att den en gång fastställda ersättningen icke längre är skälig. Så kan till exempel antalet familjemedlemmar i den inkvarterades hushåll ha ökat eller minskat. Om parterna i dessa fall ej enas om ersättningen bör denna bestämmas såsom om ianspråktagande med förfoganderätt ägde rum, dvs. den med stöd av rekvisitionslagen utfärdade taxan bör bli tillämplig och, i den mån taxan ej går att tillämpa, bör den allmänna lokala värderingsnämnden bestämma ersättningen. I flertalet fall torde parterna själva kunna tillämpa taxan, varvid enighet uppnås om ersättningen, och myndighetsprövning kommer följaktligen icke att påkallas. Kvarstår oenigheten även sedan de upplysts om taxan blir emellertid myn-

dighetsbeslut oundvikligt. Är taxan tillämplig bör det kommunala organ, som svarar för inkvarteringen i kommunen, dvs. beredskapsnämnden, besluta om ersättningen. Är taxan däremot ej tillämplig, bör den allmänna lokala värderingsnämnden bestämma ersättningen. Denna bestämmer ju ersättningen i de fall, då vid förfoganderätt taxan ej kan tillämpas och är följaktligen förtrogen med värdering av ifrågavarande slag.

Liksom då förfoganderätt utövas och ersättning bestämmes med tillämpning av taxa av den som utövar förfoganderätten bör kommuns beslut enligt taxan kunna överklagas till den allmänna lokala värderingsnämnden och dennas beslut, vare sig det innebär en överprövning av kommunens beslut eller utgör ett beslut i första instans, kunna överklagas till riksvärderingsnämnden.

Med det av mig nu förordade systemet tillförsäkras den inkvarterade rätt till inkvarteringsbostaden och en ordning tillskapas för att bestämma inkvarteringshyrans belopp. Det återstår att såvitt möjligt tillförsäkra inkvarteringsvärden hans ersättning. Det synes icke tillfredsställande att inkvarteringsvärden skulle vara hänvisad enbart till den eljest gällande ordningen för att få ut förfallen hyra, dvs. att gå till domstol och få dom på beloppet och därefter begära utmätning hos den inkvarterade, som f. ö. regelmässigt icke torde ha några tillgängliga utmätningsbara tillgångar. Denna ordning synes så mycket mindre tillfredsställande som inkvarteringsvärden — mot bakgrunden av upplåtelseskyldigheten — icke kan få den inkvarterade avhyst vid bristande hyresbetalning. Det möter emellertid, såvitt jag kan finna, mycket stora svårigheter att trygga inkvarteringsvärdens rätt till ersättning av den inkvarterade. Att såsom kommittén föreslagit ställa det allmänna som garant för ersättningen skulle otvivelaktigt omedelbart medföra att samhällsorganen överhopades med betalningsanspråk. Den inkvarterade skulle ju då utan förfång för honom själv eller för värden kunna underlåta att göra rätt för sig och principen att de enskilda så långt möjligt skall svara för sig själva skulle genombrytas. Jag kan därför icke heller på denna punkt ansluta mig till kommitténs förslag. Emellertid synes en möjlighet yppa sig att åtminstone i vissa fall tillförsäkra inkvarteringsvärden hans ersättning, nämligen i de fall, då den inkvarterade uppbär sådan krigshjälp, som föreslagits av socialberedskapskommittén, eller annan social förmån, som utbetalas av inkvarteringskommunen. Inkvarteringsvärden bör i dessa fall bli berättigad att direkt hos kommunen lyfta inkvarteringshyran i avräkning på den inkvarterades förmån. Om inkvarteringen blir av längre varaktighet — och det är först då, som inkvarteringshyran kan antagas bli av någon egentlig betydelse för inkvarteringsvärden — torde ett stort antal av de inkvarterade bli hänvisade till krigshjälp för sin försörjning och därmed ökas också inkvarteringsvärdarnas möjligheter att på ett enkelt sätt få ut ersättningen.

I de hänseenden, i vilka särskilda regler ej meddelas i inkvarteringslagen för förhållandet mellan inkvarteringsvärd och inkvarterad, får de regler som eljest gäller för hyra anses tillämpliga. Upplåtelseskyldigheten eliminerar emellertid den väsentliga sanktion, som uppsägning till avflyttning utgör gentemot en inkvarterad som missköter sig. Endast i grava fall och då annan lämpligare inkvarteringsmöjlighet står till buds kan enligt vad jag förut anfört upplåtelseskyldigheten gentemot viss inkvarterad upphävas genom att kommunen återkallar anvisning av inkvarteringsbostaden. Med hänsyn härtill finner jag det skäligt att det allmänna ikläder sig ersättningsansvar gentemot inkvarteringsvärden för det fall, att den inkvarterade åstadkommer skada på upplåten bostad eller utrustning, dock endast under förutsättning att skadan ej är ringa. Ersättningsanspråk bör prövas och ersättningen utbetalas i den ordning, som är föreskriven för motsvarande fall av skada på rekvirerad egendom, dvs. ersättningen bestämmes av den allmänna lokala värderingsnämnden och utbetalas i den ordning Kungl. Maj:t bestämmer.

Enligt 59 § civilförsvarslagen är efter utrymning den som inom utrymningsområdet driver sjukhus, barnhem, ålderdomshem eller annan vårdanstalt skyldig att utan ersättning tillhandahålla civilförsvaret utrustning som icke längre behövs för anstaltens verksamhet inom området, för förläggning, i vilken personer från anstalten skall inkvarteras. Skyldigheten är sanktionerad genom att länsstyrelsen kan förelägga vite eller förordna om handräckning eller ombesörja åtgärden på den försumliges bekostnad. När civilförsvaret upprättat dylikt internat övergår ansvaret för dess drift i normalfallet efter en vecka på inkvarteringskommunen. Utrustning som stått till civilförsvarets förfogande med stöd av ifrågakarande paragraf bör då också stå till kommunens disposition. Med hänsyn härtill finner jag i likhet med kommittén erforderligt att i inkvarteringslagen stadga skyldighet för den som driver dylik anstalt att utan ersättning avstå utrustningen till inkvarteringskommunen. Någon sanktion finner jag i detta fall icke erforderlig. Dels är nämligen huvudmännen för dylika anstalter med få undantag offentlighetsrättsliga, dels torde utrustningen redan ha avståtts till civilförsvaret av huvudmannen, när kommunen övertar driften av förläggningen. När civilförsvaret överlämnar internatet till kommunen kommer också utrustningen i kommunens besittning. Av skyldigheten för huvudmannen att avstå utrustningen följer att han därefter icke kan fråntaga kommunen utrustningen.

Jag övergår härefter till att behandla de särskilda stadgandena i lagförslaget.

## Specialmotivering

### Lagens rubrik

Sånär som på en paragraf, nämligen 7 §, som handlar om skyldighet för huvudman för vårdanstalt att avstå sådan utrustning som efter utrymning ej erfordras på anstaltens ordinarie verksamhetsplats, hänför sig lagens paragrafer till skyldighet att upplåta inkvarteringsbostad jämte utrustning. Ifrågavarande undantag torde vara av så ringa betydelse att lagens rubrik utan olägenhet kan lyda »lag om skyldighet att upplåta inkvarteringsbostad i krig m. m.».

### 1 §.

Paragrafens lydelse ansluter till den brukliga i fullmaktslagar, avsedda att träda i tillämpning automatiskt i krig och efter särskilt förordnande — som skall underställas riksdagen — vid krigsfara. En väsentlig skillnad föreligger dock såtillvida att den tid, inom vilken lagen skall upphöra att vara i tillämpning när endast krigsfara förelegat, gjorts så kort som en månad efter krigsfarans upphörande, medan eljest meddelat förordnande om tillämpning av fullmaktslag skall hävas av Kungl. Maj:t senast före nästkommande riksdagssessions avslutande. Anledningen härtill är att om krigsfaran upphört finnes icke längre någon befolkning, till vars förmån upplåtelseskyldigheten enligt 2 § gäller. Några krigsskador har ej inträffat i ett läge med endast krigsfara — de ordinarie bostäderna kan följaktligen omedelbart åter användas — och då krigsfara ej föreligger kan företagna utrymningar ej upprätthållas. Det synes vid sådant förhållande mest konsekvent att lagen sättes ur tillämpning i det närmaste omedelbart efter krigsfarans upphörande.

Har riket däremot varit i krig kan det förutsättas att en återflyttning till de ordinarie bostäderna möter väsentliga svårigheter på grund av skador på bostäder, och även om bostäder ej förstörts kan det i praktiken vara omöjligt att genomföra en återflyttning omedelbart efter krigets slut, enär trafikapparaten kan vara skadad och försörjningen av de utrymda tätorterna störd. En längre övergångstid erfordras då, under vilken lagen måste vara i tillämpning. Denna övergångstid måste självfallet bli särskilt lång om bostäder förstörts i större omfattning. Med hänsyn härtill bör efter krig lagen enligt huvudregeln träda ur tillämpning före avslutandet av den riksdagssession, som börjar näst efter krigets slut, men möjlighet öppnas att förlänga övergångstiden vid omfattande krigsskador på bostäder.

### 2 §.

I denna paragraf regleras upplåtelseskyldigheten. Denna gäller endast inkvarteringsbostad som anvisats av civilförsvarsmyndighet eller kommun.

Hur anvisningen, som lämnas den hemlöse, skall ske torde få närmare regleras i tillämpningsföreskrifter, varvid möjlighet till delegation av anvisningsrätten från den lokala civilförsvarsmyndigheten till civilförsvarsorgan på det lägsta lokala planet icke torde kunna undvaras. Inom civilförsvaret har utarbetats särskilda anvisningssedlar, vilka avses skola tillhandahållas de utrymmande eller utbombade vid ankomsten till inkvarteringskommunerna och vilka de utrymmande därefter skall förete för inkvarteringsvärden. Motsvarande anvisningssedlar torde få utarbetas för att användas av kommunerna, då de måste taga upplåtelseskyldigheten i anspråk. På den som utfärdar anvisningssedeln ankommer det att pröva, huruvida den som begär inkvarteringsbostad tillhör sådan kategori av hemlösa, till vars förmån upplåtelseskyldigheten gäller.

Lika litet som åläggande att utrymma kan överklagas enligt civilförsvarslagen bör anvisning av inkvarteringsbostad kunna överklagas. I 9 § inkvarteringslagen avskäres därför besvärsrätten i dessa fall. Om inkvarteringsvärden efter den inkvarterades inflyttning begär att anvisningen av bostaden skall återkallas och denna begäran avslås har han däremot möjlighet att besvära sig.

Det är att märka att upplåtelseskyldigheten icke får tagas i anspråk till förmån för annan än den som på grund av utrymning eller krigsskada eller annan krigshändelse icke äger eller icke kan återvända till sitt hem. Den som i ett skede av frivillig utrymning lämnat sitt hem kan således icke utnyttja upplåtelseskyldigheten utan är hänvisad till att på frivillig väg ordna sin inkvartering. Blir hans hemort sedermera obligatoriskt utrymd är han dock, om han då skulle bli bostadslös, jämställd med dem som lämnat sitt hem på grund av åläggande och kan alltså då begära att få sig bostad anvisad. Ej heller gäller upplåtelseskyldigheten till förmån för personal i försvarsorganisation, som på grund av order i tjänsten måst lämna sitt hem, eller för sådan arbetskraft som omflyttats med tjänsteplikt. Förlägningsfrågan för nu nämnd personal måste följaktligen lösas på annat sätt, varvid rekvisitionslagen respektive allmänna förfogandelagen erbjuder möjligheter till ingripanden.

Med upplåtelseskyldighet får icke utrymme tagas i anspråk som oundgängligen erfordras för inkvarteringsvärdens egna behov eller för hans familj eller honom närstående. Detta innebär självfallet icke att den inkvarterade äger göra anspråk på vad som sålunda ej undantagits utan endast att med upplåtelseskyldighet *kan* tagas i anspråk vad inkvarteringsvärden ej själv oundgängligen behöver. Av civilförsvarets eller kommuns anvisningssedel måste framgå i hur stor utsträckning upplåtelseskyldighet göres gällande i det enskilda fallet. Stadgandet i denna paragraf måste ses mot bakgrunden av 8 §, vari föreskrives att det vid tillämpningen av inkvarteringslagen skall tillses, att den vars rätt beröres därav icke lider större förfång än som föranledes av omständigheterna.

Upplåtelse av inkvarteringsbostad skall enligt paragrafens andra stycke även medföra skyldighet för inkvarteringsvärden att tillåta den inkvarterade att använda sådan inkvarteringsvärdens utrustning, som är oundgängligen nödvändig för att den inkvarterades dagliga behov skall kunna tillgodoses. I den mån den inkvarterade själv har sådan utrustning, vilket undantagsvis kan vara fallet, kan han självfallet icke göra anspråk på att få använda inkvarteringsvärdens. Upplåtelse torde regelmässigt få ske i den formen att den hemlöse anvisas möblerad inkvarteringsbostad med tillgång till kök och husgeråd. I sådana fall, då inkvartering sker i ödegårdar, torde det få ankomma på kommunen att i samverkan med civilförsvaret anskaffa oundgängligen erforderlig utrustning. Upplåtelsen innebär emellertid att inkvarteringsvärden, om det är praktiskt genomförbart, kan få avstå överskottsutrustning till den inkvarterade.

Enligt paragrafens sista stycke kan anvisning av inkvarteringsbostad återkallas av civilförsvaret eller beredskapsnämnd. Vid återkallelse upphör upplåtelseskyldigheten och inkvarterad, som icke flyttar frivilligt, kan avhysas, såvida annat icke följer av avtal som parterna kan ha träffat. Befogenheten att återkalla anvisning är icke inskränkt till anvisningar, som meddelats av det organ, där återkallelsen aktualiserats. Sålunda äger civilförsvaret återkalla beredskapsnämndens anvisningar och omvänt.

Återkallelsebeslut, som meddelats av beredskapsnämnd, kan enligt 9 § givas omedelbar verkan, vilket kan vara motiverat i sådana fall, då förhållandet mellan inkvarteringsvärd och inkvarterad måste betecknas som olidligt för värden eller då det är uppenbart att den inkvarterade omedelbart kan återvända till sitt hem. Över civilförsvarets återkallelsebeslut kan talan enligt samma paragraf ej föras; det blir här regelmässigt fråga om beslut som berör hela befolkningsgrupper, vilka kan återvända till sina hemorter.

### 3 §.

Paragrafen reglerar de tvångsmedel som står kommun till buds att förverkliga upplåtelseskyldigheten, därest denna icke godvilligt iakttages. Där emot ställes icke här något tvångsmedel till civilförsvarets disposition, enär detta har tillgång till förfoganderätt enligt civilförsvarslagen och genomför inkvarteringen i ett akut läge, då förfoganderätten uppenbarligen är det enda realistiska tvångsmedlet.

Upplåtelseskyldigheten aktualiseras enligt 2 § genom anvisning av inkvarteringsbostad. Vägrar den utsedde inkvarteringsvärden att mottaga den hemlöse äger enligt förevarande paragraf beredskapsnämnden förelägga inkvarteringsvärden att upplåta bostaden. Det skall dock först konstateras att det icke är civilförsvarets uppgift att sörja för att inkvarteringen kommer till stånd. Så är fallet om det är fråga om en nyanländande person, som är hemlös på grund av utrymning eller krigsskada. Den hemlöse befinner sig

då i en akut nödsituation och civilförsvarets förfoganderätt måste kunna komma till användning såsom tvångsmedel.

I detta sammanhang må anmärkas att den omständigheten, att civilförsvaret i första hand har att sörja för att inkvartering beredes hemlösa, icke utgör något hinder för kommun att göra upplåtelseskyldigheten gällande men att i dylika fall något tvångsmedel ej står kommunen till buds, därest den utsedde inkvarteringsvärden skulle vägra att ställa sig anvisningen till efterrättelse. Enstaka utrymmande, som anländer till kommunen efter det att den egentliga utrymningsrörelsen avslutats, kan således beredas bostad genom beredskapsnämndens försorg utan att civilförsvaret behöver kopplas in, under förutsättning dock att de utsedda inkvarteringsvärdarna lojalt iakttar upplåtelseskyldigheten.

Beredskapsnämndens föreläggande kan men behöver icke nödvändigtvis sanktioneras med vite. Då själva anvisningen emellertid i viss mån har karaktären av ett föreläggande torde oftast vite böra utsättas i föreläggandet. Det kan också och torde regelmässigt bli nödvändigt för beredskapsnämnden att med stöd av 9 § förordna att föreläggande skall lända till efterrättelse utan hinder av anförda besvär. Däremot kan självfallet utdömande av vite, vilket ankommer på domstol, ej ifrågakomma förrän vitesföreläggandet vunnit laga kraft och vitet försuttits.

Efterkommes icke föreläggande kan enligt tredje stycket länsstyrelsen förordna om handräckning. Motsvarande befogenhet äger länsstyrelsen enligt 78 § civilförsvarslagen, då någon underlåter att fullgöra vad som åligger honom enligt vissa stadganden i nämnda lag.

Vitesförelägganden och handräckning enligt denna paragraf bör såsom antytts i den allmänna motiveringen tillgripas endast i undantagsfall. Endast i sådana fall torde det f. ö. överhuvudtaget bli påkallat med förelägganden. I de brådskande situationerna, dvs. då vederbörande helt saknar bostad, kan nämligen så gott som undantagslöst civilförsvarets förfoganderätt komma till användning, och i andra fall — vid omflyttningar inom den inkvarterade befolkningen — bör vitesförelägganden ej användas för att överflytta besvärliga inkvarterade från en inkvarteringsvärd till en annan.

#### 4 §.

Beträffande denna paragraf, som handlar om inkvarteringsvärdens rätt till ersättning för upplåtelsen och om ordningen för ersättningens bestämmande, hänvisas till den allmänna motiveringen. Det må dock påpekas att paragrafen för sin tillämpning förutsätter att inkvarteringsförhållandet kommit till stånd på grundval av upplåtelseskyldighet enligt inkvarteringslagen. En ursprungligen frivillig upplåtelse, exempelvis efter frivillig utrymning, kan dock övergå till en upplåtelse, varå lagen blir tillämplig, nämligen om hyresvärden i det frivilliga förhållandet säger upp den hemlöse till avflyttning och denne därefter utverkar en anvisning på bostaden

såsom inkvarteringsbostad. Ersättningen för upplåtelsen skall då vid oenighet fastställas i den ordning förevarande paragraf stadgar.

5 §.

I paragrafens första stycke föreskrives att inkvarteringsersättningen skall erläggas i efterskott för månad. Med hänsyn till de osäkra förhållandena under tid, då inkvarteringslagen är i tillämpning, kan förskottsbetalning som eljest gäller vid hyra ej föreskrivas. De inkvarterade torde ofta icke kunna betala inkvarteringsersättningen redan vid inflyttningen. Först sedan läget stabiliserat sig och de erhållit krigshjälp eller annan social förmån, avsedd för krigsförhållanden, får de i många fall möjlighet att göra rätt för sig. Det är naturligt att inkvarteringsersättningen därefter fortsätter att utgå i efterskott.

Inkvarteringsvärdens möjligheter att utfå ersättning av den inkvarterade på annat sätt än genom domstols och exekutiv myndighets medverkan regleras vidare i denna paragraf, enligt vilken värden berättigas att i avräkning på den inkvarterades krigshjälp eller annan social förmån som utbetalas av inkvarteringskommunen utfå inkvarteringshyran. Belopp som utbetalas till den inkvarterade av andra organ, såsom försäkringskassa eller postverket, eller som den inkvarterade innehar, kan däremot ej åtkommas av inkvarteringsvärden annat än i den mån det enligt vanliga regler är möjligt. Paragrafen förutsätter att krigshjälp skall beräknas så att den täcker även bostadskostnad och att krigshjälpstaxan och taxan för inkvarteringsersättning samordnas.

Då beredskapen på det sociala området ännu icke slutligt utformats nämnes i paragrafen även annan social förmån än krigshjälp som kan komma att utbetalas av kommunen till inkvarterad befolkning.

6 §.

Enligt denna paragraf är staten ersättningsskyldig för annan än ringa skada, som uppkommit på inkvarteringsbostad till följd av inkvarteringen. Skyldigheten att ersätta uppkommen skada är icke beroende av den inkvarterades vållande men orsakssammanhang skall föreligga mellan inkvarteringen och skadan. Har skadan uppkommit genom den inkvarterades vållande, är inkvarteringsvärden självfallet oförhindrad att vid domstol väcka skadeståndstalan mot den inkvarterade, för att av honom utfå hela skadeståndet eller den del därav, som värden anser sig berättigad till men icke kunnat utfå efter prövning i den ordning, som paragrafens andra stycke anvisar.

7 §.

Beträffande denna paragraf hänvisas till den allmänna motiveringen.

## 8 §.

Paragrafen har kommenterats i anslutning till 2 §.

## 9 §.

Paragrafen, som innehåller bestämmelser av formell natur, har berörts under 2 § ävensom i den allmänna motiveringen. Besvärsordningen vid beslut om avräkning av inkvarteringsersättning å krigshjälp torde komma att regleras i krigshjälpslagen. Bestämmelsen i paragrafens första stycke, att annat kommuns beslut än sådant som rör tillämpning av taxa får överklagas hos länsstyrelsen, täcker emellertid även beslut om avräkning på krigshjälp.

## 10 §.

I paragrafen, som är i tillämpning redan i fredstid, erinras om att Kungl. Maj:t äger meddela närmare bestämmelser för tillämpningen av lagen.

## 6. Följdändringar

### Kommunalrättskommittén

I sitt betänkande föreslår kommunalrättskommittén att 36 § civilförsvarslagen ändras så, att därav framgår, när civilförsvarets ansvar för utrymmande eller eljest hemlösa upphör. Kommittén föreslår härvid regler, som helt ansluter till motsvarande regler i lagstiftningen om kommunernas beredskapsuppgifter, såvitt rör tidpunkten för kommunernas övertagande av ansvaret för inkvarterade. I samma paragraf föreslår kommittén därjämte ett stadgande, enligt vilket civilförsvaret skall ställa utrustning, som genom dess försorg anskaffats för att tillgodose de inkvarterades behov, till inkvarteringskommunens förfogande för motsvarande ändamål i den mån utrustningen ej vidare erfordras för civilförsvarets verksamhet.

Vidare föreslår kommittén vissa smärre ändringar i 40 § civilförsvarslagen, nämligen en begränsning i fråga om kommuns skyldighet att såsom civilförsvarsuppgift vidtaga reservanordningar för kommunaltekniska anläggningar och en utvidgning av kommuns skyldighet att utan ersättning förvara och underhålla materiel. I det förstnämnda hänseendet skall enligt kommitténs förslag såsom en kommunal civilförsvarsuppgift kvarstå endast att vidtaga särskilda reservanordningar för brandförsvarets försörjning med vatten, medan skyldigheten att vidtaga övriga reservanordningar — för vatten-, gas- och elektricitetsförsörjningen — regleras i den lag, var de kommunala beredskapsuppgifterna bestämmes. Utvidgningen av skyldigheten att lagra och underhålla utrustning skall enligt kommitténs förslag avse sådan utrustning som erfordras för att tillgodose de inkvartera-

des behov och som civilförsvaret enligt förslaget till ändring av 36 § skall överlämna till inkvarteringskommunen.

Kommittén föreslår än vidare att 68 § civilförsvarslagen, i vilken paragraf civilförsvarets förfoganderätt regleras, ändras så att paragrafen kommer att föreskriva att civilförsvarets förfoganden såvitt gäller bostäder avsedda för varaktig inkvartering skall äga giltighet under 14 dagar från ianspråktagandet med rätt för länsstyrelsen att om särskilda skäl föreligger tillägga förfogandena giltighet under ytterligare tid, högst 14 dagar varje gång. Kommittén motiverar sitt förslag på denna punkt med att ett upphörande av civilförsvarets ianspråktagande med förfoganderätt i och med att ansvaret för de inkvarterade övergår på inkvarteringskommunen kan vålla denna stora svårigheter och att kommunen kan behöva en övergångstid för att utverka länsstyrelsens ianspråktagande med förfoganderätt att träda i civilförsvarsförfogandenas ställe.

Slutligen föreslår kommittén att i 73 § civilförsvarslagen intages en erinran om att prövning av ersättning för ianspråktagande enligt kommitténs förslag till lösning av frågan om de inkvarterades rätt till bostad i vissa fall kan ske i annan ordning än den som föreskrives i rekvisitionslagen.

### Remissyttrandena

Kommitténs förslag till ändringar i civilförsvarslagen har icke föranlett några särskilda anmärkningar under remissbehandlingen.

### Departementschefen

Vad beträffar de föreslagna ändringarna i 36 § civilförsvarslagen finner jag det påkallat med en föreskrift att utrustning som civilförsvaret anskaffat för att tillgodose de inkvarterades behov skall i erforderlig omfattning ställas till inkvarteringskommunens förfogande, när ansvaret för de inkvarterade övergår på kommunen. Då det här kan vara fråga om egendom, som kommunal eller enskild huvudman för vårdinrättning enligt 59 § andra stycket civilförsvarslagen avstått till civilförsvaret, synes bestämmelsen böra ha sin plats i lag. Skyldigheten för huvudmannen att ställa egendomen till inkvarteringskommunens förfogande är inskriven i 7 § inkvarteringslagen.

Däremot anser jag det icke erforderligt att i civilförsvarslagen reglera tidpunkten för kommunernas övertagande av ansvaret för de inkvarterade. Reglerna härom hör närmast hemma i lagstiftningen om kommunernas skyldigheter och kräver icke någon komplettering i civilförsvarslagen.

Kommitténs förslag till ändringar i 40 § civilförsvarslagen har jag berört i avsnittet om kommunernas skyldighet att planlägga och vidtaga andra förberedelser. Av vad jag därvid anfört framgår att jag icke biträder kommitténs förslag till omreglering av skyldigheten att vidtaga reservanord-

ningar och ej heller förslaget om skyldighet för kommunerna att lagerhålla och vårda utrustning, avsedd att tillgodose de inkvarterades behov.

Såsom framgår av vad som anförts i tidigare avsnitt ankommer rövning och reparation numera icke på civilförsvaret utan på de ordinarie samhällsorganen. Civilförsvaret har därför ej längre någon tjänstegren benämnd teknisk tjänst. Med hänsyn härtill bör lydelsen av 40 § första stycket e) civilförsvarslagen jämkas.

Förslaget att civilförsvarets ianspråktaganden med förfoganderätt av inkvarteringsbostäder skall bestå under 14 dagar efter det inkvarteringskommunen övertagit ansvaret för de inkvarterade har med den av mig förordade ordningen med upplåtelseskyldighet fått en annan bakgrund än enligt kommitténs förslag. Såvitt gäller enskild inkvartering medför upplåtelseskyldigheten att en dylik övergångstid kan undvaras. Något anorlunda förhåller det sig vid inkvartering i internat, vilka särskilt upprättats av civilförsvaret i byggnader, som tagits i anspråk med förfoganderätt. För dylika internat inträder inkvarteringskommunens ansvar en vecka efter det civilförsvaret anmält, att internatet tagits i bruk; om särskilda skäl föreligger kan dock länsstyrelsen förlänga tiden med en vecka. Självfallet kan det föreligga svårigheter för kommunen att på så kort tid som två veckor träffa avtal med byggnadens ägare om förhyrning av byggnaden för internatändamål eller att, om överenskommelse ej nås, utverka ianspråktagande med allmän förfoganderätt. Motsvarande svårigheter kan föreligga i fråga om utrustning som civilförsvaret med förfoganderätt anskaffat för internatet. Även om driften av internatet övergår på kommunen först efter förlängd frist, synes möjlighet böra finnas att låta civilförsvarets förfoganden bestå under högst två veckor efter det civilförsvaret överlåtit driften av internatet på kommunen. 68 § torde därför tillföras ett stycke av nämnda innehåll.

Vad kommittén föreslagit rörande ändring av 73 § civilförsvarslagen hänför sig helt till den av kommittén föreslagna ordningen med särskilda värderingsnämnder i kommunerna och saknar aktualitet om upplåtelseskyldighet stadgas. Däremot bör paragrafen tillföras en regel, enligt vilken ersättning vid fortsatt ianspråktagande jämlikt 68 § — som ju faktiskt äger rum för kommunens räkning, enär driften av förläggningen icke längre är en civilförsvarsuppgift — skall utgå av statsmedel till den, som avstått egendomen. Härmed undvikes administrativ omgång; kommunen skulle eljest först ersätta sakägaren och sedan med stöd av 18 § lagen om kommunal beredskap begära ersättning av statsmedel.

## 7. Departementschefens hemställan

I enlighet med vad som anförts i det föregående har upprättats förslag till

- 1) *lag om kommunal beredskap;*
- 2) *lag om skyldighet att upplåta inkvarteringsbostad i krig m. m.;* och
- 3) *lag om ändring i civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74).*

Av dessa förslag, vilka torde få fogas till protokollet i detta ärende som bilagor C—E<sup>1</sup>, är de under 2) och 3) av den natur att lagrådets utlåtande över dem bör inhämtas.

Jag hemställer därför, att lagrådets utlåtande över sistnämnda lagförslag måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

*Göran Hedelius*

---

<sup>1</sup> Bilagorna, som bortsett från några redaktionella jämkningar i de under 2) och 3) upptagna lagförslagen, är likalydande med de vid propositionen fogade förslagen, har här uteslutits.

**Kommunalrättskommitténs förslag**

till

**L a g**

**om vissa kommunala beredskapsuppgifter**

Härigenom förordnas som följer.

*Inledande bestämmelser*

1 §.

Kommer riket i krig, skola bestämmelserna i 2—4 §§, 8 § fjärde stycket, 9 § fjärde och femte styckena, 14—20 §§ samt 24—27 §§ träda i tillämpning. Då kriget upphört, förordnar Konungen senast före avslutandet av den riksdagssession, som börjar näst efter krigets slut, att bestämmelserna icke vidare skola tillämpas; dock att vad nu sagts ej skall gälla, i den mån bestämmelserna alltjämt skola äga tillämpning på grund av förordnande enligt andra eller tredje stycket.

Vid krigsfara, vari riket befinner sig, äger Konungen förordna, att nämnda bestämmelser skola tillämpas. Sådant förordnande skall, vid äventyr att det eljest förfaller, inom en månad underställas riksdagen för dess prövning av frågan, huruvida förordnandet skall bestå. Blir förordnandet icke inom två månader från det underställningen skett av riksdagen gillat, är detsamma förfallet. Upphör krigsfaran, skall meddelat förordnande av Konungen upphävas senast före nästkommande riksdagssessions avslutande.

Har till följd av krig, vari riket befunnit sig, eller krig mellan främmande makter eller annan utom riket inträffad utomordentlig händelse uppkommit knapphet eller betydande fara för knapphet inom riket på förnödenhet, som erfordras för krigsbruk eller för ekonomisk försvarsberedskap eller som eljest är av vikt för befolkningen eller produktionen, äger Konungen med riksdagens samtycke förordna om tillämpning av 4 § under viss tid, högst ett år varje gång.

När de i första stycket omnämnda bestämmelserna äro i tillämpning äger kommun besluta om övergång till för beredskapsverksamheten planlagd krigsorganisation. Återgång till fredstida organisation skall ske när bestämmelserna ej vidare skola tillämpas eller vid tidpunkt dessförinnan, som beslutas av kommunen. Beslut om övergång eller återgång skall omedelbart översändas till länsstyrelsen.

Finner länsstyrelsen att kommun bör övergå till krigsorganisation eller återgå till fredstida organisation, äger länsstyrelsen förordna därom.

Då förordnande meddelats enligt tredje stycket äger kommun besluta att i 4 § angivna uppgifter skola handhas av den nämnd, som inom krigsorganisationen skall svara för dem. Uppgifterna skola i annat fall handhas av kommunens styrelse.

*Kommunernas skyldigheter*

## 2 §.

Det åligger kommun att vidtaga åtgärder för försorg om dem, som blivit i behov av särskilt bistånd i anledning av krigsskada eller utrymning eller andra med krig eller krigsfara sammanhängande förhållanden. Därvid skall särskilt tillses att behoven av bostad och nödigt uppehälle bliva tillgodosedda samt att erforderlig vård beredes dem, som äro i behov därav.

Den i första stycket angivna skyldigheten åvilar den kommun, inom vilken den hjälpbehövande uppehåller sig och avses kunna varaktigt vistas. Skyldigheten för kommun inträder, såvitt gäller den som till följd av krigsskada, utrymning eller omflyttning lämnat sin bostad, då han efter anvisning av civilförsvaret eller på annat sätt för sådan vistelse erhållit bostad och inflyttat i denna.

Ansvar för driften av förläggning, som upprättats för varaktig, med vård förenad inkvartering av utrymd eller eljest hemlös befolkning, skall, i den mån driften ej ankommer på annan, övergå till kommunen då åtta dagar förflutit sedan dagen för kungörandet av den utrymning, som föranlett förläggningens upprättande, eller, då upprättandet ej omedelbart föranledes av sådan kungörelse, från det förläggningen trätt i verksamhet. Beträffande förläggning, vid vilken verksamheten på grund av särskilda förhållanden beräknas ej kunna tillfredsställande igångsättas inom tid som här sagts, må länsstyrelsen förordna att kommunens övertagande skall anstå under ytterligare högst åtta dagar.

## 3 §.

Kommun, varifrån utrymning sker, är skyldig att i mån av möjlighet lämna bistånd åt kommun, där befolkning från utrymningskommunen i större omfattning inkvarteras. Biståndet skall särskilt avse tillhandahållande av personal och utrustning för verksamheten för de inkvarterade.

Blir till följd av inkvartering av utrymda, skadegörelse eller annan liknande orsak krigsviktig kommunal verksamhet i viss kommun av sådan omfattning att bistånd i verksamheten oundgängligen erfordras, är annan kommun, i den mån så kan ske utan eftersättande av kommunens egen beredskap, skyldig att tillfälligt lämna sådant bistånd.

## 4 §.

Kommun är skyldig att i den omfattning Konungen bestämmer fullgöra uppgifter, som avse tillämpningen av allmänna förfogandelagen, allmänna ransoneringslagen eller lagen om allmän tjänsteplikt eller som eljest äga samband med ransoneringsväsendet eller med arbetskraftens utnyttjande. Kommun skall därvid jämväl lämna sådant biträde åt det ekonomiska försvarets myndigheter, som kan erfordras för trygghet av ortens försörjning med livsmedel och andra viktiga förnödenheter.

## 5 §.

Kommun skall under fredstid vidtaga nödiga förberedelser för fullgörandet av i 2—4 §§ omfördälda uppgifter.

Förberedelser skola ock vidtagas för fullgörandet av uppgifter, som kommun ombesörjer med avseende å gas-, värme-, vatten- och elektricitetsförsörjning, samfärdsleder och samfärdsmedel, avlopp och renhållning eller annat härmed jämställt ändamål.

Förberedelserna skola med avseende å omfattning och inriktning i huvudsak anpassas efter de förhållanden, som beräknas komma att råda i orten sedan planlagda utrymningar verkställtts eller planlagd inkvartering ägt rum, och efter den risk för skador, för vilka orten kan beräknas vara utsatt. Kommun är dock ej skyldig svara för förberedelser för avhjälpande av skador, som innefatta förstörelse av avsevärda delar av orten eller eljest äro av förödande omfattning.

Ombesörjes i andra stycket avsedd verksamhet av enskild, skall kommunen tillse att förberedelser vidtagas av denne och därvid lämna det biträde, som kan erfordras för förberedelsernas fullgörande.

#### 6 §.

Är med hänsyn till verksamhetens omfattning eller betydelse erforderligt att förberedelserna för viss ort redovisas i särskild plan, skall kommunen efter länsstyrelsens förordnande upprätta och antaga sådan plan samt underställa länsstyrelsen denna för godkännande.

Kommun har ock skyldighet att i enlighet med länsstyrelsens förordnande vidtaga de särskilda anordningar, som oundgängligen erfordras för verksamheten, såsom reservanordningar för i 5 § andra stycket avsedd verksamhet eller anordningar för förbättring av inkvarteringsförhållandena.

### *Uppgifternas handhavande*

#### 7 §.

Den centrala ledningen av den kommunala beredskapsverksamheten utövas, i den mån Kungl. Maj:t annat ej förordnar, under Kungl. Maj:t av *riksnämnden för kommunal beredskap*.

Nämnden skall utgöras av en av Kungl. Maj:t utsedd ordförande och fyra av Kungl. Maj:t särskilt utsedda ledamöter, ävensom chefen för civilförsvarsstyrelsen samt chefen för överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap. En av de särskilt utsedda ledamöterna skall företräda sakkunskap på socialvårdsområdet. Av övriga ledamöter skall en utses efter förslag av Svenska stadsförbundet, en efter förslag av Svenska landskommunernas förbund och en efter förslag av Svenska landstingsförbundet. För ordföranden och de särskilt utsedda ledamöterna skola finnas suppleanter.

Riksnämnden, ävensom verk eller styrelse, som anförtratts ledningsuppgifter beträffande beredskapsverksamheten, skall vid ledningens utövande bland annat meddela erforderliga råd och anvisningar för verksamheten och dess planläggning, öva tillsyn över verksamheten, verka för vidtagandet genom andra myndigheter av åtgärder till stöd för verksamheten samt tillse verksamhetens samordning med annan verksamhet på totalförsvarets område. Samarbete skall äga rum med verk eller styrelse, vars verksamhetsområde äger samband med den kommunala beredskapsverksamheten.

#### 8 §.

Inom varje län handhar länsstyrelsen ledningen av den kommunala beredskapsverksamheten.

Det ankommer på länsstyrelsen bland annat att tillse att kommunerna tillfredsställande fullgöra i denna lag omförmälda uppgifter samt att åtgärder inom länet vidtagas för stöd åt den kommunala verksamheten.

Vid förordnande enligt 6 § första stycket om upprättande av plan skall länsstyrelsen angiva utgångspunkterna för planläggningen och de krav, som i särskilda hänseenden böra ställas på verksamheten. Finnes samverkan olika kommuner emellan böra redan på förhand planläggas, skall länsstyrelsen fästa berörda kommuners uppmärksamhet härpå. Länsstyrelsen skall lämna kommunen de uppgifter och det bistånd, som kan erfordras vid planläggningens genomförande. Upprättad plan ävensom ändring däri, som ej är av allenast ringa betydelse, skall granskas och godkännas av länsstyrelsen. Fyller underställd plan ej nödiga anspråk med avseende å ortens beredskap, skall länsstyrelsen angiva i vilka hänseenden ändringar eller tillägg skola vidtagas.

Länsstyrelsen äger, där så oundgängligen erfordras, meddela kommun föreskrift om vidtagande av viss åtgärd eller om sättet för dess fullgörande, ävensom förordna om bistånd enligt 3 § andra stycket.

### 9 §.

Ledningen inom kommun av verksamheten och dess planläggning ankommer på kommunens styrelse. Där i särskild författning meddelas föreskrift om handhavandet av beredskapsuppgifter, skall vad sålunda finnes stadgat lända till efterrättelse.

Finnes med hänsyn till omfattningen av förekommande uppgifter eller andra förhållanden erforderligt att verksamheten och planläggningen beträffande vissa beredskapsuppgifter uppdrages åt annan nämnd, äger kommunen besluta därom. Vid överlämnande av uppgifter till andra nämnder bör eftersträvas att ledningen och planläggningen sammanhållas för verksamhetsområden, som äga samband med varandra. Nämnd, som anförtratts till beredskapsverksamheten hörande uppgifter, skall till styrelsen redovisa verkställd planläggning och eljest hålla styrelsen underrättad om för verksamheten vidtagna förberedelser.

Kommun äger i fall, som i andra stycket sägs, uppdraga uppgifter åt särskilt inrättad *kommunal beredskapsnämnd*. Sådan nämnd kan anförtrons också andra uppgifter, som beröra totalförsvaret.

Vid handläggningen av frågor om kommunal beredskapsverksamhet inom annan nämnd än kommunens styrelse äger av styrelsen utsedd företrädare rätt att närvara och deltaga i överläggningarna. Är sådan företrädare av avvikande mening från det beslut, som i ärendet fattas, äger han få sin skiljaktiga mening antecknad till protokollet.

Kommunens styrelse skall följa och övervaka verksamheten samt själv handhava de uppgifter, som ej ombesörjas av annan nämnd. Där så finnes oundgängligen erforderligt för uppgifternas fullgörande eller för verksamhetens samordning äger styrelsen meddela annan nämnd föreskrifter beträffande verksamheten. Kan i viss angelägenhet beslut av annan nämnd eller av kommunens fullmäktige ej utan avsevärd olägenhet avvaktas, äger styrelsen fatta beslut i ärendet att gälla till dess nämndens eller fullmäktiges beslut föreligger. Då för beredskapsarbetets fortgång så är oundgängligen påkallat, äger styrelsen efter länsstyrelsens godkännande övertaga på annan nämnd ankommande beredskapsuppgifter.

### 10 §.

För de i 4 § angivna uppgifterna och därav föranledd planläggning äger kommunen inrätta särskild *kristidsnämnd*.

## 11 §.

Ledamöter och suppleanter i särskilt inrättad kommunal beredskapsnämnd och i särskilt inrättad kristidsnämnd väljas av kommunens fullmäktige till det antal fullmäktige bestämma. Antalet ledamöter må dock icke vara under fem. Valet skall vara proportionellt, därest det begäres av minst så många väljande, som motsvara det tal, vilket erhålles, om samtliga väljandes antal delas med det antal personer valet avser, ökat med 1. Om förfarandet vid sådant proportionellt val är särskilt stadgat. Sker ej val av suppleanter proportionellt, skall tillika bestämmas den ordning, i vilken suppleanterna skola inkallas till tjänstgöring.

I fråga om nämnd i annan kommun än Stockholm skall därjämte vad i 32—42 §§ kommunallagen är stadgat rörande kommunens styrelse ävensom i 45 § andra och tredje styckena samma lag i fråga om där avsedd nämnd äga motsvarande tillämpning, dock att det ej är erforderligt att protokoll upptager annat än förteckning å närvarande ledamöter och beslutet i varje ärende.

Beträffande nämnd i Stockholm skola, utöver vad i första stycket sägs, bestämmelserna i 51 § kommunallagen för Stockholm äga tillämpning, varjämte skall gälla vad stadsfullmäktige med iakttagande av stadgandena i sagda lag föreskriva. Protokoll behöver dock ej upptaga annat än förteckning å närvarande ledamöter och beslutet i varje ärende.

## 12 §.

Kommun äger utse *inkvarteringsombud* och medhjälpare till dem att inom kommunen eller del därav, rote, fullgöra uppgifter för bistånd åt inkvarterad befolkning.

Det åligger inkvarteringsombuden och deras medhjälpare att med uppmärksamhet följa de inkvarterades förhållanden, att lämna de inkvarterade råd och hjälp samt att hos kommunens myndigheter anmäla iakttagna missförhållanden och föreslå åtgärder till förbättring av förhållandena, ävensom att fullgöra de uppgifter i övrigt, som kunna bliva dem ålagda i av kommunen antagen instruktion.

Inkvarteringsombud och medhjälpare väljas av kommunens fullmäktige. Till medhjälpare må utses jämväl den, som är röstberättigad inom annan kommun. Valet gäller tills vidare.

Inkvarteringsombud och medhjälpare äga rätt att för sitt arbete åtnjuta ersättning efter av Kungl. Maj:t bestämda grunder.

## 13 §.

Vid handhavandet av kommunala beredskapsuppgifter skola kommunerna samverka med myndigheter, som ombesörja uppgifter på totalförsvarets område. Där samverkan med annan kommun finnes böra ske, bör överenskommelse härom träffas.

Vid planläggningen för den kommunala beredskapsverksamheten skall samordning ske med planläggning, som erfordras för annan kommunal verksamhet.

*Inkvarteringsbostäder*

## 14 §.

Kan vid kommuns verksamhet enligt 2 § uppkommet behov av bostad ej tillgodoses genom frivillig upplåtelse, äger länsstyrelsen att efter fram-

ställning av kommunens styrelse förordna om skyldighet att till kronan upplåta bostadsutrymmen jämte utrustning. Upplåtelsen må ej avse utrymmen eller utrustning, som oundgängligen erfordras för bostadens ägare eller innehavare och dennes familj. För upplåtelsen skall skälig ersättning utgå.

Framställning om förfogande skall innehålla de uppgifter, som erfordras för bedömande av huruvida och i vilken mån ifrågavarande utrymmen böra tagas i anspråk för inkvartering.

Vid förordnandet skall meddelas föreskrifter beträffande omfattningen av tillåten inkvartering och angivas de villkor, som i övrigt finnas böra gälla för upplåtelsen. Länsstyrelsen äger att i avvaktan på förfogandefrågans slutliga avgörande meddela förordnande att gälla tills vidare.

Inkvarteringsbostad, som tagits i anspråk till följd av förfogande enligt denna lag, må nyttjas av inkvarterade, som bestämmas av kommunens styrelse. Styrelsen skall i samband därmed angiva den ersättning, som bör utgå för upplåtelsen, samt bestämma vem som skall utgiva ersättningen och i övrigt ansvara för vad som upplåtits.

#### 15 §.

Ersättning för upplåtelsen skall av styrelsen angivas efter av Kungl. Maj:t fastställd taxa.

Den, som är missnöjd med sålunda angiven ersättning, äger påkalla prövning av frågan om ersättning hos värderingsnämnd för upplåtelse av inkvarteringsbostad. Ansökan om sådan prövning skall ingivas till nämnden inom fyra veckor från det förordnande om nyttjandet meddelades enligt 14 § fjärde stycket.

Hos värderingsnämnd må i samband med prövning av fråga om ersättning för upplåtelse enligt 14 § prövas jämväl fråga om ersättning, som skall utgå för tid, då ifrågavarande utrymmen av samma person nyttjats till följd av förordnande av civilförsvarsmyndighet.

#### 16 §.

Värderingsnämnd för upplåtelse av inkvarteringsbostad skall finnas inom varje kommun och bestå av tre ledamöter. En av dessa ledamöter, tillika ordförande, skall utses av länsstyrelsen och övriga ledamöter av kommunen. För envar av ledamöterna skall utses suppleant. Till ledamot av värderingsnämnd må utses jämväl den, som är röstberättigad inom annan kommun.

Finnes i kommunen hyresnämnd eller annan nämnd med liknande arbetsuppgifter, äger länsstyrelsen efter framställning av kommunen förordna att ifrågavarande nämnd skall fullgöra på värderingsnämnd ankommande göromål.

I ärende inför nämnden skall den som beröres av beslutet beredas tillfälle till yttrande. Kronans rätt skall bevakas av den länsstyrelsen förordnar.

#### 17 §.

Över kommunal värderingsnämnds beslut må talan föras hos länsvärderingsnämnd för upplåtelse av inkvarteringsbostad. Besvären skola ingivas till den kommunala värderingsnämnden inom fyra veckor från det klaganden erhöll del av dess beslut.

Mot länsvärderingsnämnds beslut må talan ej föras.

Länsvärderingsnämnd skall finnas inom varje län och bestå av tre ledamöter. För dem skola finnas suppleanter. Nämndens ordförande och supp-

leant för honom utses av Konungen, övriga ledamöter och suppleanter utses av länsstyrelsen.

#### 18 §.

Ersättning för upplåtelse av inkvarteringsbostad skall utgivas till inkvarteringsvärden i efterskott för fjorton dagar. Dröjer den som ansvarar för nyttjandet av inkvarteringsbostaden med ersättningsskyldighetens fullgörande, skall ersättning utgå av statsmedel och därvid utbetalas av den kommun, inom vilken inkvarteringsbostaden är belägen.

Om skyldighet för inkvarterad att ersätta statsverket utgiven ersättning för upplåtelse av inkvarteringsbostad är särskilt stadgat.

#### 19 §.

Inkvarterad skall väl vårda inkvarteringsbostaden och till denna hörande utrustning samt iakttaga vad i övrigt erfordras för bevarande av sundhet, ordning och skick inom fastigheten eller eljest är av betydelse för vidmakthållande av ett gott förhållande till inkvarteringsvärden. Den som enligt 14 § fjärde stycket utsetts att ansvara för vad som upplåtits skall tillse att till hans hushåll hörande inkvarterade iakttaga vad sålunda stadgats.

För skada eller avsevärd försämring, som uppkommit å bostaden eller utrustningen till följd av upplåtelsen, skall ersättning utgå av statsmedel. Framställning om sådan ersättning skall göras hos länsstyrelsen, som äger att efter hörande av den kommunala värderingsnämnden utbetala vad som finnes skäligt. Vad sålunda stadgats utgör ej hinder för ersättningsanspråkets prövning inför domstol.

#### 20 §.

Upplåtelsen skall gälla tills vidare och upphöra senast då bestämmelserna om förfogande ej vidare skola tillämpas. Frågor om ersättning för upplåtelse må dock jämväl därefter prövas i den ordning denna lag stadgar.

Förordnande om nyttjande enligt 14 § fjärde stycket må av kommunens styrelse upphävas eller jämkas då bostaden oundgängligen erfordras för inkvarteringsvärdens behov eller för inkvartering av annan eller då den inkvarterade åsidosatt honom enligt 19 § första stycket åvilande skyldigheter och därigenom förorsakat inkvarteringsvärden skada, som ej är av allenast ringa betydenhet.

### *Kostnaderna för verksamheten*

#### 21 §.

För kostnader, som kommun fått vidkännas för inrättande av särskild anordning enligt 6 § andra stycket, äger kommun erhålla statsbidrag med 90 procent av kostnadens belopp, i den mån kostnaden kan anses skälig. Är kostnaden för kommun särskilt betungande eller föreligger eljest särskilda skäl härtill, äger Konungen medgiva att högre bidrag skall utgå.

Från statsbidrag skall dragas ersättning, som i annan ordning utgår av statsmedel.

Kommun är ej skyldig vidtaga i första stycket avsedd åtgärd innan medel finnas tillgängliga för beräknat statsbidrag.

## 22 §.

Asamkas kommun på grund av omfattande förberedelser enligt 6 § första stycket kostnader, som överstiga kostnaderna för liknande orter eller eljest äro för kommunen betungande, skall skälig ersättning utgå av statsmedel.

## 23 §.

Statsbidrag fastställas för varje kalenderår av länsstyrelsen, om ej Konungen annorlunda förordnar. Ansökan om statsbidrag för visst kalenderår skall göras före utgången av nästa kalenderår. När skäl äro därtill, må dock ansökan prövas, oaktat den göres senare. Finner länsstyrelsen ansökningen såsom för sent inkommen ej böra upptagas till prövning, skall avvisningsbeslutet underställas Konungen.

Länsstyrelsen äger att till kommun utgiva förskott å statsbidrag i enlighet med de närmare föreskrifter Konungen meddelar.

## 24 §.

För kostnader, som uppkomma för kommun till följd av verksamhet för där inkvarterad befolkning från annan kommun, skall ersättning utgå av statsmedel. Härvid skall ersättas kostnader, som särskilt hänföra sig till denna verksamhet, såsom kostnaderna för särskilt anställd eller anlitad personal eller för utrymmen och utrustning, som särskilt anskaffats för verksamheten, eller för utgiven ersättning för erhållet bistånd från annan kommun. Förorsakar användningen i inkvarteringsverksamheten av utrymmen eller utrustning, som kommunen eljest nyttjar för annat ändamål, eller anlitaandet av för annat ändamål anställd personal att kostnaden härför överstiger frestdida kostnader, skall ersättning för sådan merkostnad utgå.

Kommunen äger att av länsstyrelsen utfå förskott å i första stycket angiven ersättning av statsmedel.

Om skyldighet för den som erhållit bistånd enligt 2 § första stycket att ersätta statsverket härför är särskilt stadgat.

## 25 §.

Kostnader, som uppkomma för kommun till följd av bistånd enligt 3 § åt annan kommun, skola ersättas av den senare kommunen. Vad nu sagts skall ej gälla kostnader, som hänföra sig allenast till förberedelser, eller kostnader för fullgörande av i 26 § angivna skyldigheter.

*Särskilda bestämmelser*

## 26 §.

Den som driver sjukhus, barnhem, ålderdomshem eller annan vårdanstalt är skyldig att för förläggning för utrymda från anstalten eller för verksamheten för dem tillhandahålla utrustning, som efter utrymning ej erfordras för anstaltens verksamhet.

Erfordras med hänsyn till vid anstalt eller inrättning bedriven verksamhet för vård, utbildning eller fostran att utrymda därifrån inkvarteras i särskild förläggning eller att eljest särskilda åtgärder vidtagas för verksamheten för dem, skall den som driver anstalten eller inrättningen svara för driften av och verksamheten vid förläggningen och för vidtagandet av erforderliga särskilda åtgärder.

## 27 §.

Då skadeavhjälpande civilförsvarsverksamhet eller utrymnings- eller in-kvarteringsverksamhet under civilförsvarsmyndighets ledning pågår inom kommun är kommunen skyldig att efter civilförsvarschefens bestämmande biträda civilförsvaret med personal och utrustning, som vid den kommunala planläggningen anvisats för sådant bistånd. Erfordras att ytterligare personal och utrustning tages i anspråk, äger länsstyrelsen eller — om så är oundgängligen påkallat och länsstyrelsens beslut ej kan avvaktas — civilför-svarschefen förordna härom.

Vid verksamhet för civilförsvaret skola de kommunala styrkor, som an-litas härför, stå under civilförsvarsmyndighets ledning.

## 28 §.

Underlåter kommun att efter länsstyrelsens förordnande verkställa plan-läggning eller vidtaga anordning för verksamheten eller fyller av kommun härutinnan vidtagen åtgärd ej nödiga anspråk med avseende å ortens be-redskap, äger länsstyrelsen, där rättelse ej annorledes kan ernås, förelägga kommun lämpligt vite eller ombesörja planläggningen eller vidtaga anord-ningen samt uttaga kostnaderna härför av kommunen.

Vad i första stycket är stadgat skall gälla jämväl där kommun underlåter att följa föreskrift eller förordnande, som meddelats av länsstyrelsen enligt 8 § fjärde stycket.

## 29 §.

Över beslut av kommunal myndighet i ärende, som avses i denna lag, må besvär anföras hos länsstyrelsen.

Beslut, som enligt denna lag meddelas av länsstyrelsen eller av riksnämnden för kommunal beredskap, må överklagas hos Konungen.

Förordnande enligt 14 § fjärde stycket eller enligt 20 § andra stycket må upphävas eller ändras där förordnandet för någon, som beröres därav, för-anleder avsevärt men.

## 30 §.

Närmare föreskrifter om tillämpningen av denna lag meddelas av Ko-nungen.

---

Denna lag träder i kraft den

Genom denna lag upphävas lagen den 15 juni 1939 (nr 254) om skyldig-het för kommun att fullgöra vissa av krig m. m. föranledda arbetsuppgifter, Kungl. Maj:ts kungörelse den 8 september 1939 (nr 658) om kristidsnämnder samt Kungl. Maj:ts kungörelse den 8 september 1939 (nr 659) om kom-munala kristidsförbund.

**Kommunalrättskommitténs förslag**

till

**L a g****angående ändring i civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74)**

Härigenom förordnas, att 36, 40, 68 och 73 §§ civilförsvarslagen den 22 april 1960 skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

*(Nuvarande lydelse)**(Föreslagen lydelse)***36 §.**

Inom civilförsvarsområde — — — sammanhängande förhållanden.

*I första stycket angivna åtgärder skola, såvitt gäller envar som är i behov av bistånd, ankomma på civilförsvaret intill dess bostad, avsedd att kunna nyttjas för varaktig inkvartering, erhållits och tagits i besittning.*

*Ansaret för driften av förläggning, som upprättats för varaktig, med vård förenad inkvartering av utrymd eller eljest hemlös befolkning, skall åvila civilförsvaret under åtta dagar från dagen för kungörandet av den utrymning, som föranlett förläggningens upprättande, eller, då upprättandet ej omedelbart föranledes av sådan kungörelse, från det förläggningen trätt i verksamhet. Beträffande förläggning, vid vilken verksamheten på grund av särskilda förhållanden beräknas ej kunna tillfredsställande igångsättas under tid som här sagts, må länsstyrelsen förordna att driften under ytterligare högst åtta dagar skall ankomma på civilförsvaret.*

*Utrustning, som anskaffats av civilförsvaret för tryggnade av tillgångarna till nödig utrustning för i första stycket avsedd verksamhet, skall i den mån den ej vidare erfordras för civilförsvarets verksamhet ställas till förfogande för motsvarande verksamhet genom kommun.*

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

## 40 §.

1 mom. Det åligger kommun att

a) genom sina ————— och dylikt;

b) i enlighet med gällande organisationsplan inrätta och utrusta allmänna skyddsrum samt vidtaga andra byggnadsanordningar *ävensom reservanordningar för vatten-, gas- och elektricitetsförsörjningen* så ock under civilförsvarsberedskap, i den omfattning civilförsvarsstyrelsen eller efter dennas allmänna anvisningar, länsstyrelsen bestämmer, utföra skyddsrum och vidtaga andra byggnadstekniska åtgärder avseende det lokala civilförsvaret, oaktat åtgärderna icke upptagits i organisationsplanen;

c) utföra källarmursgenombrott ————— enskilda skyddsrum;

d) vårda och ————— omförmälda anordningarna;

e) förvara och underhålla sådan för det allmänna civilförsvarets ordnings- och bevakningstjänst, brandtjänst samt tekniska tjänst anskaffad materiel, som icke utgör personlig utrustning för tjänstegrenarnas personal;

b) i enlighet med gällande organisationsplan inrätta och utrusta allmänna skyddsrum samt vidtaga andra byggnadsanordningar *ävensom särskilda reservanordningar för brandförsvarets försörjning med vatten* så ock under civilförsvarsberedskap, i den omfattning civilförsvarsstyrelsen eller efter dennas allmänna anvisningar, länsstyrelsen bestämmer, utföra skyddsrum och vidtaga andra byggnadstekniska åtgärder avseende det lokala civilförsvaret, oaktat åtgärderna icke upptagits i organisationsplanen;

e) förvara och underhålla sådan

för det allmänna civilförsvarets ordnings- och bevakningstjänst, brandtjänst samt tekniska tjänst anskaffad materiel, som icke utgör personlig utrustning för tjänstegrenarnas personal, *ävensom i 36 § sista stycket avsedd utrustning*;

f) tillhandahålla lämpliga ————— inom civilförsvaret;

g) svara för ————— kommunal anställning;

h) under civilförsvarsberedskap ————— egendom; samt

i) å trafikled ————— under mörkläggnig.

2 mom. Därest åtgärd ————— kostnaderna därför.

I den ————— belöpande andelar.

Vad i ————— nu sagts.

3 mom. Närmare bestämmelser ————— av Konungen.

## 68 §.

Civilförsvarschef och ————— hörande civilförsvarsområde.

I den ————— av länsstyrelsen.

*I första stycket omnämnda förfoganden skola såvitt gäller bostäder, avsedda för varaktig inkvartering, äga giltighet under fjorton dagar från ianspråktagandet. Länsstyrelsen äger att då särskilda skäl därtill föreligger tillägga förfogandena giltighet under ytterligare tid, varje gång högst fjorton dagar.*

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

## 73 §.

Har egendom — — — — — ej förutsetts.

Ersättning gäldas — — — — — av staten.

Om särskild prövning i vissa fall  
av frågor om ersättning för bostad,  
som tagits i anspråk för inkvartering,  
är särskilt stadgat.

---

Denna lag träder i kraft den

*Utdrag av protokoll, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 13 december 1963.*

**Närvarande:**

justitieråden    ROMANUS,  
                         DIGMAN,  
                         NORDSTRÖM,  
regeringsrådet   HOLMGREN.

Enligt lagrådet den 6 november 1963 tillhandakommet utdrag av protokoll över inrikesärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 1 mars 1963, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till 1) *lag om skyldighet att upplåta inkvarteringsbostad i krig m. m.* och 2) *lag om ändring i civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74).*

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av lagbyråchefen Eskil Hellner.

*Lagrådet lämnade förslagen utan erinran.*

Ur protokollet:  
*Stig Granqvist*

*Utdrag av protokollet över inrikesärenden, hållet inför Hans Maj:t  
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 19 decem-  
ber 1963.*

**Närvarande:**

Statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING,  
SKOGLUND, EDENMAN, JOHANSSON, AF GEIJERSTAM, HERMANSSON, HOLM-  
QVIST, ASPLING, PALME.

Efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter anmäler chefen för inrikesdepartementet, statsrådet JOHANSSON, lagrådets den 13 december 1963 avgivna utlåtande över de den 1 mars 1963 till lagrådet remitterade förslagen till *lag om skyldighet att upplåta inkvarteringsbostad i krig m. m.* och *lag om ändring i civilförsvarslagen den 22 april 1960 (nr 74)* samt hemställer att förslagen som lagrådet lämnat utan erinran — jämlikt § 87 regeringsformen — ävensom det i statsrådsprotokollet för den 1 mars 1963 omförmälda förslaget till *lag om kommunal beredskap* måtte genom proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

*Lars Norborg*

## INNEHÅLLSFÖRTECKNING

|                                                                              | Sid. |
|------------------------------------------------------------------------------|------|
| <i>Propositionen</i> . . . . .                                               | 1    |
| <i>Propositionens huvudsakliga innehåll.</i> . . . . .                       | 1    |
| <i>Författningsförslag</i> . . . . .                                         | 3    |
| Förslag till lag om kommunal beredskap . . . . .                             | 3    |
| Förslag till lag om skyldighet att upplåta inkvarteringsbostad i krig m. m.  | 9    |
| Förslag till lag om ändring i civilförsvarslagen den 22 april 1960 . . . . . | 12   |
| <i>Utdrag av statsrådsprotokollet den 1 mars 1963.</i> . . . . .             | 14   |
| 1. Inledning . . . . .                                                       | 14   |
| 2. Översikt av nu rådande förhållanden . . . . .                             | 16   |
| 3. Vissa riktlinjer för lagstiftningen om kommunal beredskap . . . . .       | 22   |
| Huvuddragen av de framlagda förslagen. . . . .                               | 22   |
| Remissyttrandena . . . . .                                                   | 26   |
| Departementschefen . . . . .                                                 | 34   |
| 4. Lagstiftning om kommunal beredskap. . . . .                               | 46   |
| A. Uppgifter inom vissa verksamhetsområden . . . . .                         | 46   |
| Kommunalrättskommitténs förslag. . . . .                                     | 46   |
| Utredningen om befolkningsregistreringen i krig . . . . .                    | 50   |
| Remissyttrandena . . . . .                                                   | 51   |
| Departementschefen . . . . .                                                 | 57   |
| B. Planläggning och andra förberedelser . . . . .                            | 67   |
| Kommunalrättskommitténs förslag. . . . .                                     | 67   |
| Civilförsvarsstyrelsens utredning om vattenhygien i krig . . . . .           | 75   |
| Remissyttrandena . . . . .                                                   | 77   |
| Departementschefen . . . . .                                                 | 84   |
| C. Organisationsfrågor . . . . .                                             | 92   |
| Kommunalrättskommittén . . . . .                                             | 92   |
| Remissyttrandena . . . . .                                                   | 99   |
| Departementschefen . . . . .                                                 | 101  |
| D. Kostnadsfrågor . . . . .                                                  | 105  |
| Gällande ordning . . . . .                                                   | 105  |
| Kommunalrättskommittén . . . . .                                             | 106  |
| Remissyttrandena . . . . .                                                   | 110  |
| Departementschefen . . . . .                                                 | 112  |
| E. Specialmotivering . . . . .                                               | 115  |

|                                                                                  | Sid.       |
|----------------------------------------------------------------------------------|------------|
| 5. Lagstiftning om skyldighet att upplåta inkvarteringsbostad m. m. . . .        | 122        |
| Kommunalrättskommittén . . . . .                                                 | 122        |
| Remissyttrandena . . . . .                                                       | 127        |
| Departementschefen . . . . .                                                     | 128        |
| Specialmotivering . . . . .                                                      | 136        |
| 6. Följdändringar . . . . .                                                      | 141        |
| Kommunalrättskommittén . . . . .                                                 | 141        |
| Remissyttrandena . . . . .                                                       | 142        |
| Departementschefen . . . . .                                                     | 142        |
| 7. Departementschefens hemställan . . . . .                                      | 144        |
| <i>Kommunalrättskommitténs författningsförslag . . . . .</i>                     | <i>145</i> |
| Förslag till lag om vissa kommunala beredskapsuppgifter . . . . .                | 145        |
| Förslag till lag angående ändring i civill försvarslagen den 22 april 1960 . . . | 154        |
| <i>Utdrag av protokoll, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd . . . . .</i>              | <i>157</i> |
| <i>Utdrag av statsrådsprotokollet den 19 december 1963 . . . . .</i>             | <i>158</i> |